

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

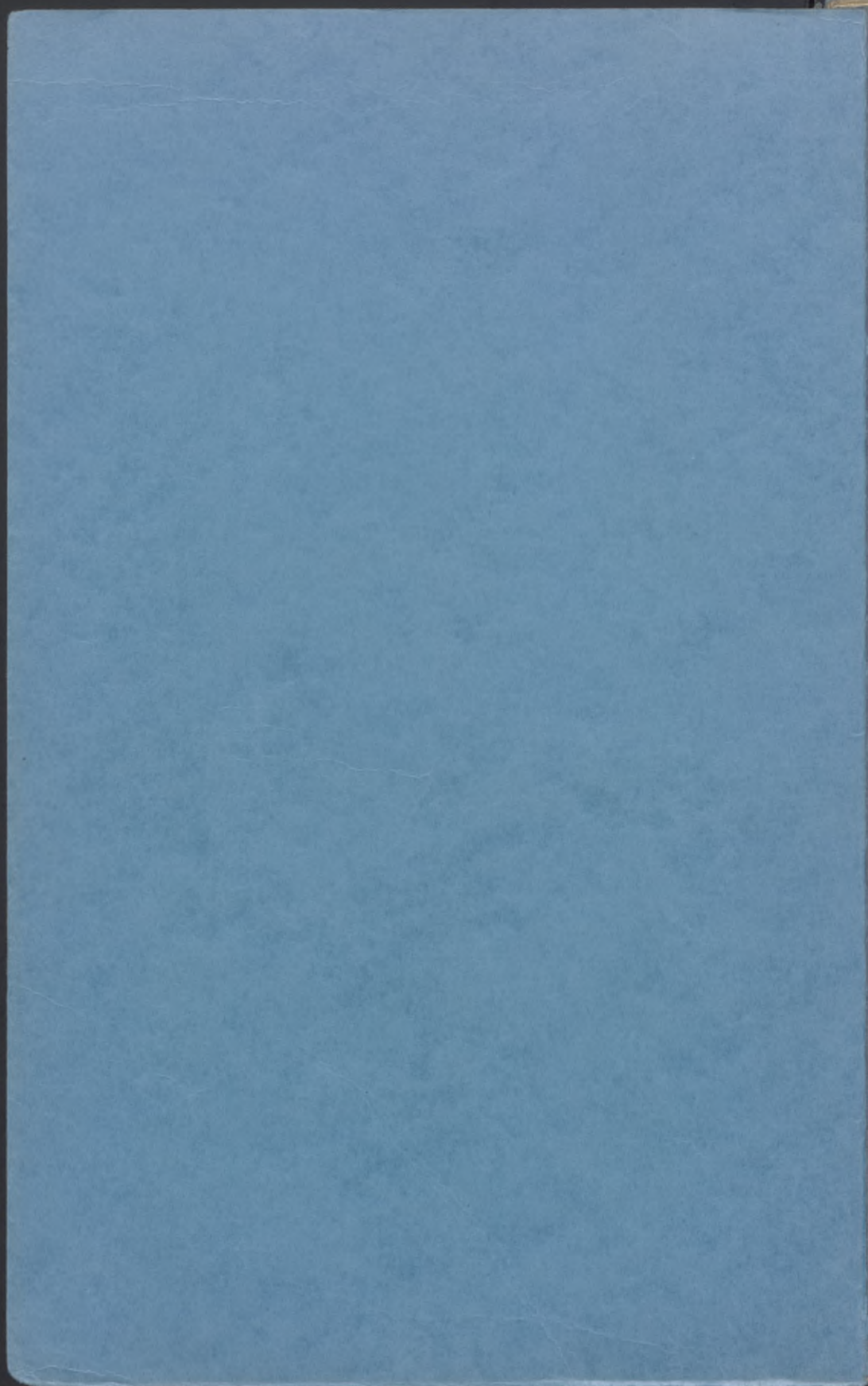
GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100171 2598

V

(ka.) br
kyrkhist
skyrkohist
Saml. Sv.
Saml.

SKRIFTER UTGIFNA AF KYRKOHISTORISKA FÖRENINGEN. II: 2

Synodalstatuter

och andra kyrkorättsliga aktstycken

från den svenska medeltidskyrkan

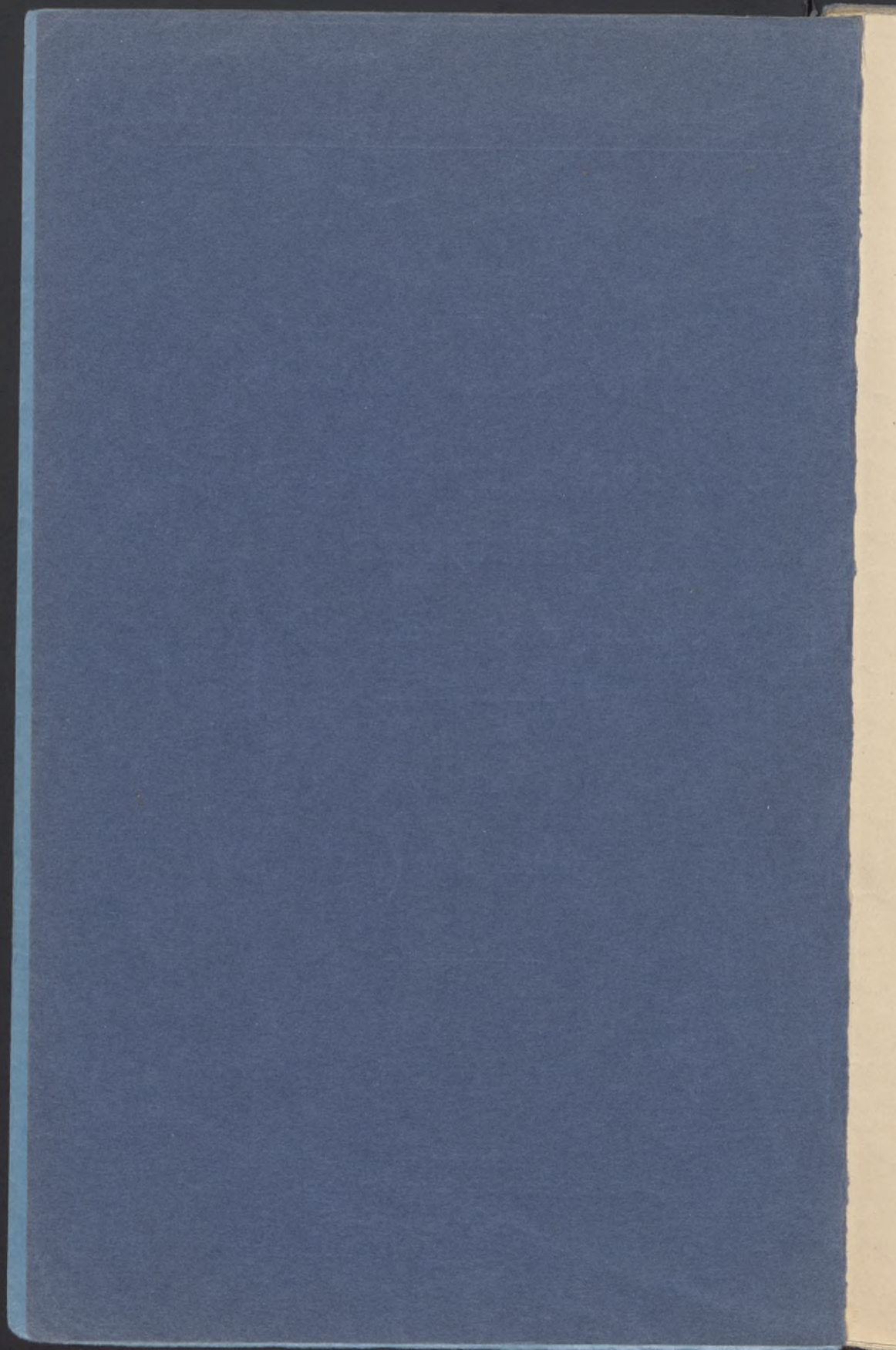
Utgifna af

Jaakko Gummerus

I distribution:

P. H. Norstedt & Söner, Stockholm.

SYNODALSTATUTER

OCH ANDRA KYRKORÄTTSLIGA AKTSTYCKEN

FRÅN DEN SVENSKA MEDELTIDSKYRKAN

UTGIFNA AF

JAAKKO GUMMERUS

WRETMANS TRYCKERI, UPSALA

1902

FÖRORD.

Henrik Reuterdahl har under titeln *Statuta synodalia veteris ecclesiae sveogothicae* (Lund 1841) publicerat en samling af de näst landskapslagarnas kyrkobalkar viktigaste källorna till kännedom af den svenska medeltidskyrkans inre organisation och rättsförhållanden. Redan vid utgifvandet till fullo medveten af att han hade att förfoga öfver mycket bristfälliga hjälpmedel, har han efteråt oförbehållsamt erkänt bristerna i sitt arbete (jfr hans *Svenska kyrkans historia* III, 2, sid. 173 ff.). Utgifna så godt som uteslutande på grund af otillfredsställande afskrifter i andra och tredje hand, lämna texterna mycket öfrigt att önska, på samma gång som samlingen af aktstycken är långt ifrån fullständig.

Endast en mindre del af urkunderna i Reuterdahls samling har efter hand blifvit utgifven i bättre aftryck uti *Svenskt Diplomatarium* eller annorstädes. En ny, fullständigare samling af synodalstatuter och med dem besläktade partikulärkyrkorättsliga källor från den svenska medeltiden vore förvisso till mycken nytta för forskningen på detta i allmänhet så litet beaktade område. Men då en sådan samling väl för en lång tid framåt torde komma att räknas till de fromma önskningarna, har jag med tacksamhet begagnat tillfället att offentliggöra åtskilliga mig veterligen hittills otryckta aktstycken, hvilka komplettera den Reuterdahlska samlingen och hvilka jag påträffat under forskningar rörande bikten och penitensen i den svensk-

finska medeltidskyrkan. Några af dessa aktstycken från Skara stift hafva gifvit anledning till korta undersökningar, som fått sin plats i inledningen. Utom de egentliga synodalakterna har jag upptagit äfven några andra — kanske nog godtyckligt valda — urkunder af kyrkorättslig natur, utfärdade af svenska biskopar. Att jag därmed strängt taget öfverskridit gränserna för min egentliga uppgift, torde benäget ursäktas, liksom äfven, att jag i inledningen meddelat en del anteckningar om handskriftliga källor till åtskilliga hos Reuterdaahl och annorstädes publicerade synodalstatuter. Afsikten därmed har varit, dels att belysa såväl arten som spridningen af dylika anteckningar i allmänhet (jfr min afhandling *Beiträge zur Geschichte des Beicht- und Busswesens* I, sid. 3—4), dels att göra någon tjänst åt dem, som vid anlåtande af den Reuterdahlska texten ville kontrollera densamma enligt handskrifter.

Att anordna urkunderna stiftsvis har syntts mig lämpligast redan därför, att de många odaterbara aktstyckena gjort en rent kronologisk uppställning vansklig.

Vid aftrycket har, hvad de svenska texterna beträffar, originalens skriftsätt blifvit följd så noggrannt som möjligt, äfven med hänsyn till bruket af stor bokstaf samt interpunktion; dock hafva urkunderna delats i afsatser samt förkortningar upplösts, hvarvid de tillsatta bokstäfverna betecknats med kursiv stil. För värdefull hjälp vid redigeringen står jag i tacksamhetsskuld till docenten T. E. Karsten härstädes. Vid utgifvandet af de latinska urkunderna har jag förfarit något friare. Det har syntts öfverflödigt att äfven här med kursivering angifva de upplösta abbreviaturerna, hvilkas betydelse i de allra flesta fall torde vara säker. Med bibehållande af i handskriften förekommande stora bokstäfver äfven midt i satsen — där de ofta tjäna som interpunktionstecken — har jag skrivit nomina propria med stor bokstaf samt tillsatt skiljetecken enligt den uppfattning jag fått af sammanhanget. Med inom klammer satta siffror har jag numrerat afsatserna i längre urkunder samt någon gång med ett [!] angifvit egendomligheter i texten.

För allt det tillmötesgående och den hjälp som undertecknad vid sina efterforskningar fått röna af tjänstepersonalen vid Upsala universitetsbibliotek, svenska riksarkivet samt kongl. biblioteket i Stockholm, samt för den liberalitet, hvarmed Upsala universitetsbibliotek till härvarande universitetsbibliotek utlånat tvenne medeltidscodices till begagnande vid korrekturläsningen, beder undertecknad få frambära sin ödmjuka tacksamhet.

Helsingfors den 12 oktober 1902.

Jaakko Gummerus.

INNEHÅLL.

Inledning	1
I. Aktstycken rörande den svenska kyrkoprovinzen i dess helhet.	
1. Svensk öfversättning af beslutet vid provincialsynoden i Telge 1380, afsedd för publikation i Skara stift	25
2. Referat af besluten vid provincialsynoden i Arboga 1396, affattadt för Skara stift	27
3. Referat af besluten vid provincialsynoden i Arboga 1412, affattadt för Linköpings stift.	29
4. Provincialsynodens i Arboga 1417 resolution på domkapitlens besvärspunkter.	32
5. Förteckning på bannlysningsfall enligt beslut af svenska provincialsynoder	33
II. Aktstycken rörande Upsala ärkestift.	
6. Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga om prästarättigheterna i Helsingland, dat. Tuna den 4 mars 1425	35
7. Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga för kyrkan i Helsingland, dat. Tuna den 4 mars 1425	37
8. Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga för Jämtland, dat. Brunflo den 14 februari 1425	41
9. Ärkebiskop Nils Ragvaldssons stadga för Jämtland, dat. Rödheene den 1 mars 1440	45
III. Aktstycken rörande Skara stift.	
10. Liturgiska föreskrifter af biskop Brynolf I (1278—1317) .	46
11. Synodalstatuter af biskop Brynolf, dat. den 7 juli 1280 . .	57
12. Synodalstatuter, antagligen från Brynolf I:s tid	61
13. Synodalstatut om aflat och penitenser af år 1329	65

14.	Biskop Brynolf II:s synodalstatuter af år 1411	66
15.	Biskop Svens stadga för Dalsland af år 1437.	69
16.	Synodalstatuter af biskop Sven (1436—1448).	71
17.	Odaterade synodalstatuter för Skara stift	72
18.	Odaterade synodalstatuter för Skara stift	74
19.	Odaterade synodalstatuter, utfärdade af domkapitlet i Skara	75
20.	Förteckning öfver brott, som medföra uteslutning från nattvarden	76
21.	Anvisningar för den prästerliga tjänstgöringen	77

IV. Aktstycken rörande Linköpings stift.

22.	Biskop Karls stadga för Gotland af år 1329	83
23.	Prästaeden från Linköpings stift.	85
24.	Förteckning på bannlysningsfall enligt beslut af stiftssynoder	86

V. Aktstycken rörande Strengnäs stift.

25.	Odaterade statuter för Strengnäs stift ur en handskrift från medlet af 14:de årh.	87
26.	Ordning för biskopsvisitationer.	94

Rättelser.

Sid. 83 rad	3	uppifr. står: t..sto	läs: <i>terso</i>
» 87 »	3	nedifr. » sed	» <i>scilicet</i>
» 88 »	13	uppifr. » cooperculo	» <i>cooperto</i>
» » »	17	» » »	» »
» 90 »	12	nedifr. » dixit	» <i>dicit</i>
» » »	4	» » et	» <i>ut</i>
» 91 »	14, 15	» intelligi	» <i>intelligere</i>

INLEDNING.

I. Aktstycken rörande den svenska kyrkoprovinzen i dess helhet.

1248. Skenninge mötes beslut (*Dipl. Suec. I*, 330 ff., *Rydberg*, Sverig. Trakt. I, 187—192) finnes, utom i original, i flere medeltida afskrifter, som äro upplysande för dess spridning. Af sådana antecknas här: *Registr. eccl. Ups.* i R.-A. (A. 8) f. 89 r.-v.; *Reg. eccl. Lincop.* i R.-A. (A. 9) f. 222 r.-v.; *Reg. eccl. Aboens.* i R.-A. (A. 10); *Cod. Ups. B.* 48 f. 51 v.—52 r. (senare hälften af 15:de årh.; starkt förkortad; härstammar från Skara stift); *Cod. Ups. C.* 19 f. 148 r.—149 v. (samtidig, från Linköpings stift); *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* (Reuterdahls »Codex Cederhjelmianus») f. 6 r.—7 r. (fr. c:a 1500; här och där förkortad samt afdelad i stycken).

1279. Provincialsynoden i Telge. *Dipl. Suec. I*, 558—566 (efter *Registrum ecclesiae Upsalensis* (A. 8), f. 137 r.—140 r., i Riksark., med varianter ur Nettelbla's aftryck af Upsala-samlingen 1525); *Reuterdahl* s. 30—38 (efter *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* f. 1—6 r.). — Andra handskrifter: *Cod. Ups. C.* 2 f. 2 r.—4 r. (medlet af 14:de årh. från Strengnäs stift; närmast öfverensstämmande med *A. 57* ofvan); *Cod. Ups. B.* 48 f. 41 v., 44 r.—45 r., 50 r.—v. (senare hälften af 15:de årh.; inneh. större delen af urkunden, ehuru styckad i flere bitar; f. 50 r.—v. ett stycke, som felas i andra handskrifter och handlar om fördelningen af offren i det fall, att mässan celebreras af någon annan än sockneprästen); *Cod. Ups. C.* 218 f. 167 v.—168 v. (förra hälften af 15:de årh.; inneh. endast stycket »de procuracione episcoporum» samt en kort notis om synodens stadganden ang. celibatet). — Under rubriken *articuli Telgensium statutorum* publicerar Reuterdahl s. 53—56 ur *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* f. 9 v.—11 r. ett aktstycke, hvilket han på grund af sammanhanget i handskriften hänföret till provincialsynoden i Upsala 1368. Aktstycket innehåller ett sammandrag af besluten i Telge 1279, med bortlämnande af de långa, salvelsefulla inledningsorden till hvarje artikel.

1368. **Provincialsynoden i Upsala.** *Reuterdaahl* s. 51—53 efter nyare afskrifter. Originalen finnes under *Svenska Riks-Arkivets Perg.-bref* n:o 840. Såsom *Reuterdaahl* anmärker, finnas afskrifter i *Reg. eccl. Upsal.* i R.-A. f. 171 v.—172 r. samt *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* f. 8 r.—9 r. En jämförelse af *Reuterdahls* aftryck med originalet uppvisar en del för det mesta oväsentliga skiljaktigheter; här må sådana rättelser till *Rs* text meddelas, hvilka hänföra sig till innehållet. Sid. 51, rad 33 har *R. presentibus* pro *presidentibus*; sid. 52, r. 4 *quelibet* pro *quemlibet*; r. 10 *cum patrinis* pro *compaternitas*; r. 12 *sub* pro *sine*; r. 13 *sit* pro *fit*; sid. 53, r. 1 *quum* pro *quando*; r. 17 *Telgensis* pro *sabinensis*.

1380. **Provincialsynodens i Telge** beslut, dateradt den 11 september, publiceras af *Reuterdaahl*, Stat. synod. p. 89—91. Äfven här hade *R.* icke tillgång till originalbrevet, hvars tillvaro i Riksarkivet han med säkerhet kunde antaga. Efter detta (*Svenska Riks-Arkivets Pergamentsbref* n:o 1520) meddelas här en del text-rättelser till *Reuterdahls* aftryck. Sid. 90, r. 6 har *R. oppobrium* pro *obprobrium*; r. 8 bör före *contemptis* tilläggas *omnino*; r. 9 före *sustinerere* tillägges *ulterius*; r. 10 har *R. perterrent* pro *deterrent*; r. 15 *igitur* pro *itaque*; r. 16 bör efter *status* tilläggas *dignitatis*; r. 21 tillägges efter *reliquos* orden *militares et generaliter omnes (ipsorum* bör utgå); r. 23 bör *aliquas* rättas till *alias*; r. 25 efter *pecuniis* tillägges *sic*; r. 26 har *R. eorum* pro *coram*; r. 29 *imponere* pro *imponetur*; r. 39 *aliqua* pro *aliquos*; sid. 91, rad. 6 har *R. nominationes* pro *moniciones*; r. 9 *aliquo* pro *alio*; r. 12 *conformari* pro *reformari*.

Medeltida afskrift: *Kgl. Bibl. A. 57* f. 11 r.—12 r., använd af *Reuterdaahl*.

En svensk öfversättning, affattad för Skara stift, finnes i *Cod. Ups. B. 48* f. 42 r. (skrifven i senare hälften af det 15:de årh.). Inledningen är bortlämnad och ersatt med en redogörelse för tillkomsten och promulgationen af detta beslut. I slutet tillfogar biskop Nils af Skara för egen del anvisningar beträffande tillämpningen af beslutet i hans biskopsdöme. — Denna öfversättning, som icke tidigare varit tryckt, publiceras här nedan (n:o 1).

1396. Från **provincialsynoden i Arboga**, hållen den 14 mars, härleda sig tvenne urkunder, af hvilka den ena hotar med exkommunikation alla, som göra ingrepp på kyrkans frihet; den andra återigen innehåller bestämningar rörande några andra kyrkliga angelägenheter, hvilka diskuterats på synoden. Båda äro senast publicerade af *Reuterdaahl* efter afskrifter, som synas gå tillbaka dels till den första urkundens original i Riksarkivet, dels till medeltida afskrifter.

Exkommunikationsbrevet («Et mandatis nostris» etc., Reuterd. s. 92—97) finnes i original i Riksarkivet (Svenska Riks-Arkivets pergamentsbref n:o 2802). I det följande meddelas en del rättelser till Reuterdahls text.

Sid. 92, r. 11 har R. *dei gracia pro diuina miseratione*; r. 13 *eadem gracia* bör utgå; r. 16 *nostris* bör utgå; r. 6 *diligenter pro firmam*; r. 18 *sub: sibi*; r. 19 *gloriose: graciose*; r. 20 *iungeretur: mergeretur*; r. 24 *proouiderat gracia: proouiderit igitur*; r. 27 *iudicii: iudicium*; r. 30 *gubernacionis: gubernacione et*.

Sid. 93, r. 5 *quod: quia*; r. 13 *solum*, add. *eciam*; r. 23 *presbiterialibus: presbiteralibus*; r. 24 *monasteriorum: monasteriis*; r. 24 *hospitalitatibus: hospitalibus*; r. 25 *Suecorum: Svecie*; r. 30 *totum: tantam*; r. 32 *mirabiliter miserabilem: miserabiliter mirabilem*; r. 33 *itaque: ita quod*; r. 36 *vergente: urgente*; r. 37 *arboris: arborum*; r. 39 *ut: tillägges de*.

Sid. 94, r. 2 *esse: circa*; r. 4 *proprie: propria*; r. 6 *dicionibus: domibus*; r. 7 *verberibus: vulneribus*; r. 10 *denuo: de numero*; r. 11 *vestationi: vastacioni*; r. 16 *dampna et: dampna innumerabilia*; r. 17 *volumus: nolumus*; r. 22 *trinitatis: christianitatis*; r. 23 *leniter: leuiter*; r. 31 *levatos de: tillägges principali summa et*; r. 32 *inferiores: inferioris*; r. 33 *speciem: spiritum*; r. 34 *ex eo quod tales: dum*; r. 41 *et: a*.

Sid. 95, r. 5 *Dacie* bör utgå; r. 5 *regina: tillägges et herede regni Dacie*; r. 8 *delictibus (!): delictis excessibus*; r. 10 *remedium* bör utgå; r. 19 *credulitatis: crudelitatis*; r. 20 *aliter: alias*; r. 22 *quod: quia*; *refertur: defertur*; r. 23 *sortem* bör utgå; r. 28 *simus: sumus*; *predicta: supradicta*; r. 33 *tolerari non valeant: tolerare non valentes*; r. 40 *supradictis: tillägges delictis excessibus dampnis molestiis iniuriis lesionibus depredacionibus*.

Sid. 96, r. 3 *proximi futuri: proxima futura continuo*; r. 4 *tercio: tillägges et peremptorio termino et monicione canonica ipsis omnibus*; r. 10 *super: supra*; r. 16 *super: supra*; r. 18 *tercio peremptorie: peremptorio termino*; r. 20 *causis: tam*; r. 23 *predictos: supradictos*; r. 28 *omnino: tillägges deinceps*; r. 32 *aliter: alias*; r. 35 *aliter: alias*; r. 38 *aliis: tillägges criminibus*; r. 40 *quod: quia*.

Sid. 97, r. 1 *crastino: crastinam*; r. 2 *vel: videlicet*; r. 5 *decanis: tillägges cantoribus*; r. 9 *observetur: observetis*; *ullum: nullum*; r. 11 *ecclesie: occulte*; r. 15 *nec: nisi*; r. 17 *nisi: donec*; r. 29 *quod: quia*; r. 30 *quod: quia*; r. 31 *copiam: copias*; r. 32 *excommunicationis sentenciam: sentenciam excommunicationis ipso facto*; r. 33—35 *et hanc eandem — aliquaviter deturpare* bör utgå; r. 36 *dominica qua cantatur Letare: XIII die mensis Marcii*.

Medeltida afskrift i Vadstena klostrets kopiebok i Riksarkivet (A. 19 f. 173). Reuterdahls uppgift, att *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* och *Cod. Ups. C. 17* skulle innehålla detta aktstycke, synes icke öfverensstämma med verkliga förhållandet.

För den andra urkunden från samma synod, Arbogastatuterna af år 1396 (»Noverint universi» etc., Reuterd. s. 97—99), finnes originalet veterligen icke i behåll. Medeltidsafskrifter: *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* f. 12 r.—13 v. (begagnad af Reut.; i slutet defekt); *Cod. Ups. C. 19*, f. 144 r.—145 r. (torde vara den, som af Benzelius aftryckts i *Diar. Vatzst.*, då *Cod. C. 17*, som citeras, icke innehåller statuter); *Cod. Ups. C. 385* f. 276 v.—277 v. (från Linköpings stift); *Cod. Ups. C. 449* f. 176 r.—178 r.; *Vadstena klosters kopiebok* (A. 19), f. 175, i Riksark.

Ett referat af de beslut på mötet, hvilka ingå i den senare urkunden (Reuterd. s. 97—99), jämte en del ytterligare bestämmelser finnas i *Cod. Ups. B. 48* f. 37 r.—v. (skrifven i senare hälften af 15:de årh.). Aktstycket bär öfverskriften *Statuta provincialia*, och äfven innehållet uti de öfverskjutande bestämmelserna (t. ex. § 10, 12, 13, 14, 18) ger vid handen, att vi här hafva att göra med sådana. Detta aktstycke återfinnes också, intaget uti ett större sammanhang, i WGL IV, 21: 116—127, en statutredaktion för Skara stift, aftryckt af Collin-Schlyter efter *Cod. Ups. C. 36* (se nedanföre i kapitlet *Om biskop Brynolf såsom kyrklig lagstifvare*, sid. 11). I WGL IV saknas dock §§ 9, 12, 13, 15, 17—19, 21, 22. Urkunden aftryckes i denna samling (n:o 2).

1412. **Provincialsynoden i Arboga.** Trenne hithörande urkunder publiceras i *Svenskt Dipl. fr. o. m. 1401* (II, s. 541—544, 549—554) efter originalen (tidigare hos Reut. s. 101—110, 113—115). En af dem är ganska mycket spridd i medeltidsafskrifter, hvilka kunna tjäna såsom karaktäristiska exempel på den frihet, hvarmed man understundom handskades med dylika dokument. Nämnda urkund »*Quoniam nulla juris*» etc. (*Svenskt Dipl. fr. o. m. 1401*, II, 541—544) finnes i följande afskrifter: *Kgl. Bibl. Cod. A. 57* f. 13 v.—15 r. (begagnad af Reut.); med förkortad ingress: *Vadstena klosters kopiebok* (A. 19 i Riksark.) f. 181 v.—182; *Cod. Ups. C. 19* f. 145 r.—146 r.; *Cod. Ups. C. 223* f. 70 r.—71 r. (saknas §§ 2, 8, 11—14; § 24 har kortare form och i § 17 är *upsalensi* ändradt till *lyncopensi*; efter § 27 följer referat af urkunden Sv. Dipl. fr. o. m. 1401, n:o 1617); *Cod. Ups. B. 48* f. 45 r.—v. (inneh. §§ 1—12, 14—16, 18, 20, 22, 24; å fol. 55 förekommer § 25). Den kortare formen öfverensstämmer i allmänhet med Reuterdahl s. 113—115, hvars källa icke är angifven.

I mycket afvikande form, såväl med uteslutningar som med tillägg, förekommer synodens beslut i en handskrift från Linköpings stift, skrifven i medlet af 15:de årh., *Kgl. Bibl. Cod. A. 54* f. 56 v.—57 r.

Denna recension, som på sätt och vis kunde räknas till Linköpingsstatuterna, aftryckes här nedan (n:o 3).

1417. **Provincialsynodens i Arboga** beslut, dat. den 14 sept., är efter orig. på pergam. i Riksark. aftryckt i *Svenskt Dipl. fr. o. m. 1401*, III, 273—274. Reut. har det i två något afvikande recensioner (sid. 111—112, 116—117). Följande afskrifter från medeltiden kunna antecknas: *Kgl. Bibl. Cod. A. 57 f. 15 r.—16 r.*; *Cod. Ups. C. 19 f. 146 v.—147 r.*; *Cod. Ups. C. 223 f. 68 v.—69 r.* (ingressen förkortad och ändrad; §§ 4, 8 och 9 saknas; fyra stadganden från samma synod tillagda); *Cod. Ups. B. 48 f. 55 r.—v.*

Ett annat aktstycke från samma synod, innehållande synodens resolution på domkapitlens besvärspunkter, har Reuterdaahl aftryckt i sammanhang med beslutet på provincialsynoden i Arboga 1412, (sid. 115, rad 12 nedifr.), efter Peringskölds afskrift ur obekant källa. Detta aktstycke återfinnes i *Cod. Ups. C. 19 f. 147 r.—v.* såsom bihang till Arbogasynodens beslut 1417, hvarförutom tre af de tillfogade stadgandena i *Cod. Ups. C. 223* (se ofvan) härstamma därifrån. Då urkunden, som i någon mån belyser själfva förhandlingarna på mötet samt berör ärenden, hvilka icke ingå i det egentliga synodalbeslutet, i sitt falska sammanhang hos Reuterdaahl icke framstår i sin rätta betydelse och dessutom är mycket felaktigt aftryckt, publiceras den här ånyo (n:o 4).

1423. **Provincialsynodens i Arboga** beslut, dateradt den 8 januari, aftryckes af Reuterdaahl (sid. 117—119) efter afskrifter ur obekanta källor. Efter originalbrefven på pergament i Riksarkivet (2 exemplar) meddelas här viktigare rättelser till Reuterdahls text.

Sid. 117, r. 14 *fratres: frater*; r. 19 *ordinamus: ordinavimus*; r. 21 *mitteremus: mittemus*; r. 22 *duos: tillägges et*; r. 23 *coniuncte: iuncti*; r. 25 *curiam: tillägges domini; quia: qui; Item: tillägges quod*; r. 26 *vigilare: invigilare; debet: debeant*; r. 28 *Svecorum: Suecie*; r. 29 *editum: edictum*; r. 30 *cujus: tillägges statuti*; r. 31 *Domini: domino*; r. 35 *legis perpetuo: legum perpetue*.

Sid. 118, r. 6 *stricte: districte*; r. 11 *iurandi: iuramento*; r. 13 *fructum aliquem: fructus aliqua*; r. 14 *inferendo: offerendo*; r. 16 *cum bör utgå; deficientes: deficientibus*; r. 17 *satisfaciant: satisfaciunt*; *omnia: eadem*; r. 19 *legis: legum*; r. 20 *marchis: marcharum*; r. 21 *ante: supra*; r. 22 *qualibet: quadam*; r. 23 *usurarum: usurariorum*; *iste: tillägges videlicet quod*; r. 24 *confessionem: confessiones*; r. 28 *debent: debet aliquis*; r. 29 *receperint: receperit; tenentur: tenetur*; *eorum: earum*; r. 31 *de cetero bör utgå*; r. 32 *velle bör utgå*; r. 36 *kirkioalken: kirkioalker; quod: quia*; r. 41 *existunt: existant; Item: tillägges quod*.

Sid. 119, r. 2 *qui sic* bör utgå; *suspensam: suspectam*; r. 5 *scitu: consilio*; r. 7 *ei: sibi*; r. 8 *quod si: tillägges talis*; r. 14 *que: quia*; r. 15 *publica: tillägges septennis*; r. 20 *recipient: recipent*; r. 25 *conscienciis: consciencias*.

Afskrifter från medeltiden: *Cod. Ups. C. 19* fol. 150 v.—151 r.; *Cod. Ups. B. 48* f. 38 r.—39 r.; *Vadstena klostets kopie-bok* (A. 19 i Riksark.), f. 182 r.—v.

1441. **Provincialsynoden i Söderköping.** Dess beslut af den 4 juni är så vidt jag kan finna icke aftryckt efter originalbrevet i Riksarkivet. Senast är det publicerad af *R. Hausen*, Åbo domkyrkas svartbok, s. 386—389, efter *Reg. eccl. Aboensis* (A. 10 i Riksark.) f. 54 ff.; afvikelserna från orig. äro icke många eller väsentliga. Andra medeltidsafskrifter: *Reg. eccl. Lincop.* (A. 9 i Riksark.) f. 35 v.—36 v.; *Cod. Ups. B. 48* f. 40 r.—41 v. (den andra och den sista punkten i beslutet saknas; äfven andra obetydligare afvikelser). — Reuterdahls uppgift, att detta beslut skulle finnas i *Cod. »Cederhjelmanus»* (*Kgl. Bibl. Cod. A. 57*) är ett misstag.

Compendium statutorum Upsalensis provinciae. Till provincialstatuterna bör jämväl räknas det sammandrag af statuterna för Upsala kyrkoprovins, som utarbetades på uppdrag af ärkebiskop Nicolaus Ragvaldi († 1448). Beslutet härom fattades på provincialsynoden i Söderköping 1441 (jfr den sista punkten i besluturkunden), och utförandet anförtroddes åt prosten i Strengnäs Birger Månsson (sedermera biskop i Westerås), hvilken såsom *decretorum doctor* var bäst ägnad därtill (se Reuterdahl, *Stat. syn.* s. 23 o. 129). Det »compendium statutorum», som blef frukten häraf, kan således dateras från åren 1441—1448.

Vi känna denna »kyrkolagskodifiering» endast ur den tryckta recension, hvilken utgafs i Upsala 1525; men denna är i sin tur bekant endast ur *Chr. Nettelbla's* eftertryck i »Schwedische Bibliothek», II, s. 119 ff. Reuterdahl har aftryckt Nettelbla's text. En handskrifven kopia af Upsalarecensionen fr. 1525 finnes i Köpenhamns *Store kgl. Bibl.*, Ny kgl. Samling 4:o, 2217 (handskrift från 17:de årh.). Nettelbla's aftryck kan därigenom kontrolleras och gör i allmänhet ett tillförlitligt intryck.

Men af större intresse är, att vi numera kunna påvisa källan för den del af »Compendium statutorum», hvilken icke grundar sig på de svenska provincialsynodernas beslut (*Membrum quartum XXVII—LXX*, Reuterdahl s. 144—152). Denna handlar om sakramenternas förvaltning. Stadgandena därom äro icke, såsom man kunde vänta sig, tagna ur synodaliska föreskrifter för ärkestiftets prästerskap, utan ur sådana för Strengnäs stift, såsom en jämförelse med de statuter för nämnda stift, hvilka nu (n:o 24) publiceras ur en handskrift från 1300-talet, tydligen ger vid handen. Förklaringen härtill ligger natur-

ligtvis däri, att samlingens redaktör var hemma från detta stift. Strengnässtatuterna hafva vid bearbetningen blifvit betydligt förkortade.

Förteckning på bannlysningsfall enligt beslut af svenska provincialsynoder. En systematisk öfversikt af dessa förekommer i nyssnämnda »Compendium statutorum» I—III (Reuterd. s. 129—139). En liknande, men betydligt kortare, publiceras här (n:o 5) efter *Vadstena klostets kopiebok* (A. 19 i Riksark.), f. 170 v.—171 r. Skriftstycket börjar redan f. 168 r. med en förteckning på bannlysningsfall enligt allmän kanonisk rätt (»secundum jura antiqua» och »de jure Clementinarum»). Efter bannlysningsfallen enligt provincialsynoders beslut följer en kortare förteckning öfver dylika fall, som grunda sig på diocesanynoders beslut. Denna del publiceras längre fram bland urkunderna från Linköpings stift, till hvilka den närmast hör (n:o 23).

II. Aktstycken rörande Upsala ärkestift.

Nya synodalakter från ärkestiftet har jag ej påträffat. Däremot upptager jag här fyra viktiga biskopsbref, som innehålla bestämmelser om kyrkliga afgifter, om prostarnes, kyrkoherdarnes, kyrkovärdarnes och klockarnes åligganden samt om lysning och äktenskap. De äro utfärdade för inbyggarne i Helsingland och Jämtland och kunna anses såsom kortfattade kyrkolagar för dessa landskap. Af hvilken betydelse dessa bref i sådant afseende voro, framgår af bestämmelsen i tvenne af dem, att landsprosten på hvarje prosteting, vid vite af tre mark, skulle offentligt läsa och lysa dem för allmogen.

Ärkebiskop Jöns Håkanssons tvenne stadgar för Helsingland, hvardera dat. Tuna den 4 mars 1425, aftryckas här efter afskrift i en volym uti Riksarkivet med titeln »*Riksregistratur 1523—1529,*» hvarest de förekomma å fol. 386 v.—387 r. och f. 388 v.—389 v. Originalbrefven saknas i Riksarkivet. (N:o 6 och 7.)

Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga för Jämtland, dat. Brunflo den 14 febr. 1425, intages efter en vidimation på pergament uti ärkebiskop Nils Ragvaldssons nedananförda bref. (N:o 8.)

Ärkebiskop Nils Ragvaldssons stadga för Jämtland, dat. Rödhene den 1 mars 1440, aftryckes efter orig. på perg. i Riksarkivet. (N:o 9.)

III. Aktstycken rörande Skara stift.

En undersökning angående de äldsta hithörande urkunderna kan lämpligen ske i en exkurs

Om biskop Brynolf I af Skara såsom kyrklig lagstiftare.

Den äldsta kyrkorättsliga källan för Skara stift är som bekant den äldre Vestgötalagen, upptecknad i början af 1200-talet. Det följande stora steget på den kyrkliga lagstiftningens område tages under den lärde och kraftfulle biskop Brynolfs tid (1278—1317). Såsom det äldsta och hittills enda fullt autentiska vittnesbördet därom har den af Collin och Schlyter i sammanhang med WGL I publicerade »biskop Brynolfs stadga» af år 1281 kunnat gälla.¹ Äfven yngre Vestgötalagens kyrkobalk kan väl medelbart räknas till vittnesbörden om den lifliga verksamhet, som under denna biskops tid ägde rum på kyrkorättens område. Innehållet af »biskop Brynolfs stadga» är inarbetadt däri, och vi kunna åtminstone med stor sannolikhet antaga, att äfven någon del af de andra dels nya, dels noggrannare och mera detaljeradt uttryckta bestämmelser, hvori denna redaktion skiljer sig från den äldre, kunna tillskrifvas den större uppmärksamhet, som af den vestgötiska kyrkans män på biskop Brynolfs tid ägnades hithörande frågor. Ett ytterligare intyg om sistnämnda förhållande kunna vi finna i de kyrkorättsliga privatanteckningar, hvilka i Collin-Schlyters edition publicerats under rubriken »Lydekini excerpter och anteckningar» (WGL III).² Dessa anteckningar, hvilka till sitt innehåll påtagligen äro yngre än WGL II, kunna på grund af handskriftens ålder icke dateras senare än c. 1300,³ höra alltså ungefärligen till tiden 1285—1300 eller den förra delen af biskop Brynolfs episkopat.

Hvad vi sålunda känna om kyrklig lagstiftning under denna tid, kunde möjligen redan anses rättfärdiga det hedrande omdöme beträf-

¹ Senare aftryckt i *Dipl. Succ.* I, 575.

² En riktigare beteckning vore säkerligen »Laurentii anteckningar», enär Lydekinus blott varit afskrifvaren (*Explicit liber laurencii quem scripsit Lydekinus*), slutar handskriften, se Collin-Schlyters edition p. 281).

³ Jfr Collin-Schlyters edit. sid. viii.

fande denna sida af den berömdes biskopens ämbetsverksamhet, som afgafs i den petition om hans kanonisation, hvilken insändes till påfven Johannes XXIII och sedan låg till grund för vittnesförhöret i Skara i april 1417: »Item quod Saluti cleri sibi subiecti et populi deuote et studiose intentus, vt bonum pastorem decet, ipsos preceptis, exhortationibus, monitis et exemplis diuino officio sollicitos reddidit, et totam ecclesiam Scarensem *laudabilibus ordinationibus et statutis, quibus adhuc optime regitur, reformauit*». Beständare uppgifter, af hvilka framgår, att biskopens lagstiftningsverksamhet varit af vida mera omfattande art, erhålla vi emellertid ur det därpå följande vidlyftiga och intressanta vittnesförhöret, däri petitionen punkt för punkt genomgås.

Det första vittnet var den femtioårige Vestgöotalagmannen Gustaf Magnusson. Han intygade,² »quod *specialia Statuta* in dyocesi sua Scarensi fecit, *clericis et laycis* ibidem certam legem constituens iuxta et secundum cuius ordinem *tota communitas erga clerum et ecclesiam et e conuerso*, videlicet *in funeralibus, introductionibus mulierum post partum et decimis et aliis consimilibus* debite dirigatur», återopande sig därpå, att detta var en allmänt känd sak för alla inbyggare i Skara stift. Ännu tydligare är det följande vittnets, fogden Nils Guttormssons utsaga:³ »dixit vera esse, — — — reddens rationem dicti sui, quod ipse deponens haberet *in scriptis in registro suo Statuta per ipsum dominum Brinolpnum edita, quibus layci erga clericos regantur et e conuerso quomodo clerici erga laycos in spiritualibus dirigantur*, et specialiter quoad *decimas, funeralia et huiusmodi clericis et ecclesiasticis exhibendas*, et hoc dixit esse publicum, notorium et manifestum, quod ipse dominus Brinolpnum huiusmodi Statuta condiderat et instituerat.»

Innehållsrikare och beständare upplysningar gifver emellertid ett följande vittne, den dåvarande Skarabiskopen — utan tvifvel den bäst underrättade i saken. Hans utsaga lyder:⁴ — — »dixit, contenta in dicto articulo (sc. om statuterne) esse vera, causam scientiae dicti sui reddens, quod fecit (a) *Statuta de officio chori Ecclesie Scarenensis*, secundum qui (o: que) regitur et dirigitur, et ob hoc vt (c: etiam)

¹ *Scriptores rerum suecicarum III*, 2 s. 142.

² L. c. sid. 148.

³ L. c. sid. 150.

⁴ L. c. sid. 155. Kursiveringen och de i klammer insatta bokstäfverna af mig.

dicitur vulgariter *Notula Brynolphi*. Quam quidem notulam ibidem coram nobis (sc. förhörets ledare) in quodam antiquo libro pergameni ipsius ecclesie Scarensis conscriptam produxit et oculata fide monstravit. Dixit etiam idem testis loquens, quod (b) *in parochialibus seu ruralibus ecclesiis* fecit *statuta*, qualiter curati se in suis officiis regant, et qualiter idem curati se erga parochianos suos modo et ordine debitis gerant. Fecit etiam (c) *statuta prime* (o: prouincie) *videlicet Vesgotie*, quibus layci erga clerum et e conuerso recto ordine dirigantur. In super fecit, vt idem testis loquens dixit, (d) certum *statutum super bonis decedentium clericorum* Scarensis dyocesis, qualiter modo congruo diuidantur — —.» Till (a) hör äfven, hvad det nionde vittnet Hermannus Nicolai, guardian i Skara minoriterkonvent, vet att anföra¹: »addens, se vidisse et legisse *notulam Ecclesie Scarensis*, qua regitur *in suis officiis peragendum* (o: peragendis). Dixit etiam quod eadem notula intituleretur *notula beati Brynolphi* quondam Episcopi Scarensis et pro tali et ut talis communiter dicitur — —». Öfriga klerker där- emot, hvilka hördes angående statuterna, vitsorda endast i allmänhet uppgiftens riktighet, åberopande »*communis fama*», men utan att ingå i detaljer.

Kunna vi icke identifiera någon eller några bland de af dessa vittnen beskrifna förordningarna med några till våra dagar bevarade aktstycken?

Vi upptaga först till undersökning den tredje punkten (c) i biskopens framställning. Brynolf I skall hafva utfärdat »*statuter för landskapet Vestergötland*, enligt hvilka lekmännens förhållande till prästerskapet och omvänt reglerades.» De båda lekmannavittne- nas intyg pekar i samma riktning. Annerstedt² identifierar de sta- tuter, som omnämnas af lagmannen och fogden, med den bekanta »stadgan» af biskop Brynolf af år 1281, som publicerats såsom bihang till WGL I. Men i denna återfinnas inga stadganden vare sig om »*introductio mulierum post partum*» eller om de af de båda vittnena omnämnda »*funeralia*», och äfven i öfrigt passar karaktäristiken icke riktigt, ty både lagmannen och fogden tyckas beskrifva en någotsånär fullständig kyrkolag, där i allmänhet prästerskapets och allmogens ömse- sidiga förpliktelser regleras.

¹ L. c. sid. 165.

² *Ser. rer. Suec.* III, 2 sid. 150 anm. 1.

Vi hafva tre kyrkolagsredaktioner från tiden omkring 1300, hvilka kunna komma i fråga: WGL II, Lydekins anteckningar samt den latinska redaktionen, som af Collin-Schlyter publicerats i WGL IV, 21: 1—111. »Lydekins anteckningar», påtagligen af alldeles privat natur, omfatta en del stadganden, som falla utom kyrkolagstiftningen, och tyckas hafva ägt ringa spridning, att döma däraf, att endast en handskrift bevarats. Då handskriften dessutom åberopar ett annat författarnamn, Laurentius, kunna dessa anteckningar lämnas ur räkningen.

Närmast ligger säkerligen att med *statuta provincie* tänka på den latinska redaktionen WGL IV, 21: 1—111.

I »Sveriges gamla lagar» är den utgifven efter Kgl. Bibl:s i Stockholm *Cod. B. 59*, till denna del (hand D) skriven c:a 1325. Varianter anföras efter en senare hand (E) i samma codex (endast början), samt *Cod. Ups. C. 36* (signerad med O), från medlet af 15:de årh. Sistnämnda handskrift har en mängd öfverskjutande paragrafer (112—141), hvilka äfvenledes aftryckts hos Collin-Schlyter. Dessa äro emellertid af långt senare datum, såsom innehållet lätt ger vid handen: där talas om den hel. Birgittas fest o. s. v. Man finner en del af dem (116—127) i ett aktstycke med öfverskriften *Statuta provincialia*, som hufvudsakligen är ett för Skara stift författadt referat af beslutet på provincialsynoden i Arboga 1396 och publiceras i denna samling (se bland urkunderna från provincialsynoder, n:o 2). §§ 128—138 återfinnas i synodalstatuterna af år 1411, §§ 39—46 (se bland Skara-statuterna i denna samling, n:o 14). Nämnda slutstycke bör alltså här lämnas ur räkningen. — Denna textapparat kan ökas med tvenne handskrifter, hvilka båda redan påträffats af Schlyter, ehuru efter det WGL redan var utgifven. Dessa äro:

a) *Cod. Ups. C. 200* f. 89 r.—92 r. (skriven i 14:de århundradet): »Hic incipiunt iura episcopalia. De quolibet genere annone - - -» Texten öfverensstämmer närmare med Collin-Schlyters O än med D; sålunda har den tillägg i §§ 18, 30 och 34 samt hela § 38, hvilka saknas i D. Å några ställen öfverensstämmer emellertid denna codex med D gentemot O. Här och där afviker den betydligt från bägge; sålunda förekomma längre tillägg till texten i D och O vid §§ 45, 72—73, 74 och 86. Om den egendomliga textgestalten i § 72 skall längre fram talas. — Texten slutar med § 111, hvar- efter vidtagna *Casus papales* och *episcopales*.

b) *Cod. Ups. B. 48 f. 32 v.—36 v.* (skrifven i medlet af 15:de århundradet): »*Statuta generalia dicta kirkiobalker. De quolibet genere annone — —.*» Denna cod. öfverensstämmer ännu närmare med O än den föregående; så t. ex. saknas här liksom i O §§ 10 samt 13—14. Men äfven betydande afvikelser finnas, t. ex. §§ 74 samt 86—87, där denna codex öfverensstämmer med *C. 200.* Efter § 111 följer ännu ett stadgande om hufvudtionden, men §§ 112—141 i den Schlyterska editionen saknas äfven här.

I båda dessa codices utmärkas vissa hufvudafdelningar i texten genom öfverskrifter, hvilka saknas i den Collin-Schlyterska editionens handskrifter. Den första afdelningen, *jura episcopalia*, omfattar §§ 1—47; därefter följa *jura sacerdotum parochialium* (§§ 48—88), de *hereditate sacerdotum* (§§ 89—98) och de *decima capitali* (§§ 99—111). Genom dessa rubriker framhäfves tydligt, att anordningen är systematisk. — Den Collin-Schlyterska texten kan på sina ställen förbättras. Sålunda bör § 4 och 27 läsas *residiuo* eller *revidiwo* i st. f. det meningslösa *residuo*; § 60 *exceret pro excommunicet*; § 87 *atturstuþa* eller *atturstuþa* i st. f. *castuþa* — ett ord, hvars betydelse utgifvarne icke kunnat angifva i glossariet; § 98 *delictum* i st. f. *debitum*.

En redaktion, hvilken sålunda till våra dagar bevarats i fyra, delvis i fem handskrifter, har säkerligen icke haft ringa spridning. Såväl detta som själfva redaktionens art, fullständigheten i afseende på alla stadganden, som icke beröra den liturgiska sidan af den prästerliga verksamheten, samt öfverskrifterna »*Statuta generalia*», »*Statuta generalia Scarensis diocesis*» gifva anledning att förmoda, att vi här hafva för oss en redaktion af officiell natur. Denna är i intet fall tillkommen mer än omkring ett årtionde efter Brynolfs episkopat — den äldsta handskriften är skrifven c:a 1325 — och ingenting hindrar antagandet att denna urkund härrör från hans tid. Skulle det vara alltför vågadt att identifiera dessa *Statuta generalia* med dem, som af Skarabiskopen 1417 betecknas såsom »*statuta prouincie videlicet Vesgocie, quibus layci erga clerum et e conuerso recto ordine dirigantur*» och tillskrifvas biskop Brynolf?

Men huru förhålla sig härtill lekmännens, lagmannen Gustaf Magnussons och fogden Nils Guttormssons vittnesmål vid samma tillfälle? Båda beskrifva, såsom ofvan påpekats, en någotsånär fullständig kyrkolag — hvilket ju vore öfverensstämmande med verkliga förhållandet.

Men då den senare säger sig hafva i sin ägo dylika »statuter», utfärdade af biskop Brynolf, i skriftlig form, så måste man väl — alldenstund fogden veterligen icke var vetenskapligt bildad — förutsätta, att dessa varit affattade på svenska språket. Det vore emellertid betänkligt att antaga, att det utom Vestgötalagens kyrkobalk funnits en annan ungefär samtidigt utarbetad kyrkolagsredaktion på folkspråket. Då återstår, såsom mig synes, endast den förmodan, att lagmannen och fogden syfta på själfva den yngre Vestgötalagens kyrkobalk och således, stödda på en allmänt gängse mening, tillskrifva biskop Brynolf en väsentlig andel i dess tillkomst eller redigering. Betänker man, att den yngre Vestgötalagen verkligen upptecknats på hans tid, att kyrkans män därvid, liksom öfver hufvud vid upptecknandet af landskapslagarna, säkerligen spelat en betydande roll — man erinne sig domprosten Andreas Ands förhållande till Uplandslagen —, och att stadganden af biskop Brynolf redan inarbetats däri, så vore ju vittnenas åsikt i intet fall alldeles oriktig, om också in majorem sancti gloriam betydligt öfverdrifven.

Att sålunda tolka Skarabiskopens »statuta prouincie videlicet Vesgocie» såsom syftande på den latinska redaktionen, medan lagmannens och fogdens vittnesbörd, ehuru nära nog ordagrant likalydande, tillämpas på kyrkobalken på folkspråket, förefaller kanske betänkligt. Men om man besinnar, att båda redaktionerna till sitt innehåll voro väsentligen identiska, så är det nog så naturligt, att klerkerna och lekmännen tänka på den provinsiella kyrkorätten i den form, i hvilken de hvar på sitt håll voro vana att begagna den.¹

* * *

Det förtjänar beaktas, att de båda lekmannavittnena endast tala om statuter, som ordna allmogens och prästerskapets ömsesidiga relationer. De hade själfallet ingenting att göra med andra. Däremot särskiljer biskopen tydligt trenne andra grupper af statuter, som han tillskrifver sin berömde företrädare.

Den förordning, som vittnet främst (a) nämner, »Notula Brynolphi», karakteriseras tydligt såsom varande af liturgiskt innehåll: anvisningar för officiernas förrättande. Den omnämnes äfven senare

¹ »Brynolfs statuter» citeras äfven i de Skarastatuter af 1411, hvilka af mig nedanföre publiceras (n:o 14).

under samma namn och blir på samma sätt karakteriserad. Det heter nämligen i en odaterad statut, utfärdad af Skara domkapitel:¹ »Mandamus — — — quatinus quilibet sacerdos per et infra dyocesis nostram scarenssem beneficiatus horas suas dicat studioso et deuote prout signatur in notula beati Brynolphi — —.» — Ett hittills otryckt skriftstycke af sådant innehåll och med öfverskriften *Notule brynolphi ecclesie scarensis*, skrifven med hand från 15:de årh., återfinnes i *Cod. Ups. C. 36* (Colin-Schlyters handskrift O för WGL IV, 21). Det kan otvifvelaktigt identifieras med den af biskop Brynolf II beskrifna och publiceras här främst bland urkunderna från Brynolfs episkopat (n:o 10).

Äfven statutet eller statuterna i gruppen (b) röra uppenbarligen främst — i motsats till gruppen (c) — prästernas rent sacerdotala verksamhet, gudstjänstens förrättning, sakramenternas förvaltning o. dyl., utan att bestämmingar af mera »världsligt» innehåll vore uteslutna. Karakteristiken af denna grupp passar närmast in på medeltidens vanliga synodalstatuter. Tvenne dylika urkunder, båda hittills otryckta, finnas, hvilka, den ena med säkerhet, den andra med stor sannolikhet, kunna tillskrifvas biskop Brynolf och sålunda bestyrka efterträdarens vittnesmål i denna punkt.

Den ena finnes i *Cod. Ups. B. 48*, f. 46 r.—47 r. och angifves både genom öfverskriften och ingressen samt dateringen såsom härrörande från biskop Brynolf. Den är utfärdad »med kapitlets samtycke» den 7 juli 1280, alltså tämligen snart efter det biskopen tillträdtt sitt ämbete. Efter en inledning, där den unge biskopen framhåller sitt kalls stora förpliktelse, följa bestämmelser om den årliga bikten för sockneprästen,² om den vördnad, som skulle bevisas Kristi lekamen, om lysning och vigsel, om en del omständigheter, som borde iakttagas vid mässors läsande och nattvardens förvaltande o. s. v. Anmärkningsvärd är den vidlyftighet och det påtagliga intresse, hvarmed liturgiska detaljfrågor behandlas; vi igenkänna däri författaren af »Notulae» och de härliga officierna. Intet i statuternas innehåll tyder på deras uppkomst i senare tid; tvärtom skulle t. ex. bestämmelsen om den årliga bikten, som att döma af ordalagen först nu uttryckligen införes i stiftet, ännu mera öfverraska i en urkund af senare datum.

¹ Tryckt i denna samling (n:o 18).

² Jfr undertecknads afhandling: »Beiträge zur Geschichte des Buss- und Beichtwesens in der schwedischen Kirche des Mittelalters. I.» sid. 71 f., där detta stycke publicerats.

Vi torde sålunda utan betänkande kunna medgifva autenticiteten af detta statut.

En omständligare behandling erfordrar frågan om den andra urkundens ursprung, hvilken jag äfven tillskrifver biskop Brynolt och som här aftryckes som det tredje bland Skarastatuterna. Det är ett anonymt och odateradt synodalstatut i *Cod. Ups. C. 4 f. 272 r.—274 r.*, skrifvet af en hand från förra hälften af 1400-talet. Denna codex innehåller för öfrigt Linköpingsstatuter, men att vi här ha att göra med Skarastatuter, står utom allt tvifvel genom några singulära paralleller med WGL II—IV (uttryck som *akerlas*, *byjarbygning*, *aplöghior* o. a., hvilka blott förekomma i WGL., se Schlyters glossarium) samt innehållet i sak. Statutets förra del (§§ 1—16) innehåller bestämmelser om bikt, fastor, vigsel, sista smörjelsen samt trenne stadganden, hvilka visserligen röra kyrkans yttre förhållanden, men likväl främst angå prästerskapet. Den senare delen däremot (§§ 17—32) innehåller stadganden om afgifter till prästerskapet samt annat dylikt, hvilket äfven måste komma till allmogens kännedom. §§ 17—24 samt 26 reproducera stadganden, som redan ingå i WGL I och II; däremot äro sju paragrafer, 25, 27—32, nya i förhållande till kyrkobalken, alltså förmodligen af senare datum än c. 1285.

En undersökning af de sistnämnda §§:s förhållande dels till »Lydekins» anteckningar, dels till den latinska redaktionen i WGL IV, 21: 1—111 synes mig föra till vissa resultat angående statutets ålder.

»Lydekins» anteckningar grunda sig till sin första del på en jämförelse mellan WGL I och II, men äro från § 66 framåt till största delen tagna ur hittills obekanta källor.¹ Af de §§:r, hvilka icke (enligt i editionen anförda paralleller) ha motsvarighet i WGL I —II och hvilka sålunda torde kunna anses hafva tillkommit c. 1285 —1300, är ett tjugutal af kyrkligt innehåll. Bland dessa återfinna vi alla de sju paragraferna af nyare ursprung från nu ifrågavarande statut, näml. Stat. § 25 = Lyd. 133; Stat. 27 = Lyd. 91; Stat. 28 = Lyd. 90; Stat. 29 = Lyd. 95; Stat. 30 = Lyd. 104; Stat. 31 = Lyd. 102; Stat. 32 = Lyd. 97. Enligt min tanke kan man redan på grund af detta sammanträffande med en viss grad af sannolikhet förmoda, att statutet utgör en af källorna för Lydekins anteckningar, hvadan alltså *terminus ad quem* för statutet skulle blifva omkr. 1300.

¹ Jfr Collin-Schlyter WGL, sid. VIII.

Till en liknande slutsats synes mig en jämförelse af vårt statut med WGL IV, 21: 1—111 eller de latinska »statuta generalia» föra. Den senare delen af vårt statut (§§ 17—32) återfinnes nämligen i »statuta generalia» så godt som ordagrant: §§ 61—65, 67, 68, 33, 31, 73, 32, 36, 30, 25, 74—76 i den Collin-Schlyterska redaktionen. Att prioriteten här skulle tillhöra »generalstatuterna», i det någon senare biskop funnit nödigt att utplocka en del stadganden för att å nyo i form af separatstatuter inskräpa dem, synes på grund af generalstatuternas jämförelsevis stora spridning mindre sannolikt. Antagligare är, att separatstatutet utgör en af källorna för den systematiska redaktionen i »statuta generalia».

Slutligen må påpekas det egendomliga förhållande, som äger rum mellan vårt statut och handskriften *Cod. Ups. C. 200* af »statuta generalia». Sistnämnda handskrift är till § 71 öfverensstämmande med de tre öfriga (se ofvan sid. 11 f.). § 72 lyder i den Collin-Schlyterska editionen (enl. handskr. O, d. ä. *Cod. Ups. C. 36*; saknas i D):

Item presbyter delinquens quocunque modo et habitans in fundo ecclesie emendabit episcopo ius regium preter in VIII prenotatis que sunt byarbygning et cetera ut supra.

I *Cod. Ups. C. 200* börjar paragrafen på samma sätt, men fortsätter:

— — *ius regium et etiam provinciale preter byarbygningh þæt ær lyð gærðþer vhatl fear astitur aplöghior tyælþrubryþ oc akernam pro istis VIII debet sacerdos defendi vel conuinci per nempdarium laycum et si conuincatur ad ter XVI solidos episcopus recipiet ius regium si vero conuincatur ad minus totum recipiet proloquor. In omnibus autem aliis causis clericus debet defendi vel conuinci per clericos etiam si infringi contigerit regium iuramentum. Item presbiter diaconus vel subdiaconus habitantes in bonis ecclesie si delinquerint emendabunt episcopo ius regium et provincie suum. De omnibus autem clericis inferiorum ordinum recipiet rex ius et provincia ius suum et actor suum. Item si familiares sacerdotis deliquerint in fundo ecclesie emendabunt episcopo ius suum.*

Texten i *Cod. O (C. 36)* är här uppenbarligen den senare; skribenten har observerat, att det följande redan i sak ingått tidigare (§§ 31—33), och utlämnar det därför, hänvisande dit med ett *ut supra*. Men icke nog med denna återupprepning i *Cod. Ups. C. 200*; efter § 72 följa åtskilliga stadganden, hvilka likaledes tidigare ingått i texten:

Item si sacerdos benedixerit sponsos — — (§ 24).

Item si sacerdos non soluerit debitum laico — — (§ 36).

Item si quis obligatus in aliquo episcopo — — (§ 30).

Item nolens dimittere concubinam — — (§ 25).

Därefter följa § 74 ff., och har sålunda texten återkommit till öfverensstämmelse med de andra handskrifterna.

Det märkliga är nu, att texten i *C. 200* genom dessa afvikelser kommer att i det allra närmaste paragraf för paragraf motsvara texten uti nu ifrågavarande synodalstatuter §§ 23—32. Mellan dem och nämnda codex måste bestå något slags sammanhang. Naturligast synes mig saken kunna förklaras på följande sätt. Synodalstatuterna äro det äldsta aktstycket; dess stadganden hafva intagits uti den systematiska redaktionen (*statuta generalia*), men hafva vid dess första utarbetning (*Cod. Ups. C. 200*) genom förbiseende delvis inkommit tvenne gånger; detta har af senare bearbetare (de tre öfriga handskrifterna) rättats genom öfverhoppande af de stadganden, som redan tidigare förekommit.

Genom denna argumentering komma vi således till samma slutsats som tidigare: synodalstatuterna äro äldre än »*statuta generalia*», sålunda åtminstone från tiden före år 1325 och troligast från biskop Brynolfs episkopat.

Jag har tidigare varit i tillfälle att påpeka den frappanta öfverensstämmelse, som finnes mellan dessa Skarastatuter och *ärkebiskop Odos af Paris synodaliska konstitutioner* fr. omkr. 1200 (*Mansi, Coll. concil. T. XXII, s. 677 ff.*) och som utan tvifvel bevisar direkt afhängighet (jfr förf:s *Beiträge zur Kenntniss des Buss- und Beichtwesens I s. 73 ff.*). Då det är känt, att biskop Brynolf idkat långvariga studier i Paris, är förhållandet till den franska förebilden ägnadt att bestyrka antagandet om Brynolfs författarskap.

Resultatet af undersökningen blir alltså, att vi med ganska stor sannolikhet kunna konstatera tillvaron af tvenne synodalstatuter, hvilka kunna hänföras till gruppen *b* bland de af Skarabiskopen år 1417 omnämnda. Något särskildt statut **super bonis decedentium clericorum**, som skulle kunna identifieras med den i hans vittnesmål till sist omnämnda urkunden (*d*), kan jag däremot icke med säkerhet påvisa. De stadganden i ämnet, hvilka ingå i »*statuta generalia*» (*WGL IV, 21: 89—98*), finnas nästan alla också i *WGL II* (utom det mellersta stycket i § 94: *Si vero post seminationem till totaliter procurabit*, samt § 98). Denna afdelning bär i *Cod. Ups. B. 48* och *C. 200* öfverskriften *de hereditate sacerdotum*, och här återkomma flere gånger orden *taliter est statutum* (§§ 89, 91, 94). Man jämföre ock en anteckning i *Cod. Ups. C. 10* (saec. XV) f. 41 v.: »De hereditate sa-

cerdotum taliter est statutum etc.»), där alltså denna afdelning tyckes finnas i separatform (huru långt öfverensstämmande, framgår ej af de anteckningar jag nu har till hands). Kanske har hela denna afdelning tidigare utfärdats i separatform och skulle då vara identisk med sist antydda statut af biskop Brynolf.

Sålunda framträder biskop Brynolfs betydelse för den kyrkliga lagstiftningen i sitt stift i klarare ljus, och vi finna det anseende, han i detta afseende åtnjutit — hvarom kanonisationsprocessen bär vittne — fullt motiveradt. Såsom ett ytterligare vittnesbörd om hans anseende må påpekas § 4 i Skarastatuterna af 1411 (tryckta i denna samling) samt ingressen till Skarastatuterna af år 1472 (*Reuterdahl*, Stat. syn. s. 165), där biskop Johannes bland sina företrädare på den kyrkliga lagstiftningens område, hvilkas stadganden han kompletterar, nämner endast biskop Brynolf.

Hvad öfriga hittills otryckta Skarastatuter beträffar, så tarfva de endast korta notiser om handskrifterna, efter hvilka de publiceras.

Biskop Peters statut af år 1329 om indulgenser och penitenser i Skara stift (n:r 13) finnes i *Cod. Ups. C. 181* f. 84 r. (ett sammelband från 15:de årh., innehållande predikningar, mirakler m. m.). — Beträffande innehållet jfr bestämmningen WGL IV, 21: 139: *Item pronuncientur omnes indulgencie 30 karenarum illis qui offerunt ad truncos ecclesie cathedralis*, samt § 14 i statuterna fr. år 1411, hvilka aftryckas i denna samling.

En svensk redaktion af besluten på provincialsynoden i Telge 1380, affattad af biskop *Nils* i Skara (1358—1386) för publikation i detta stift, finnes i *Cod. Ups. B. 48* f. 42 r. och är efter denna handskrift aftryckt bland urkunder från provincialsynoderna (n:r 1; jfr inledningen sid. 2).

Bsluten på provincialsynoden i Arboga 1396 jämte åtskilliga andra bestämmelser från denna eller någon annan provincialsynod föreligga i tvenne *Skarahandskrifter*, *Cod. Ups. B. 48* och *C. 36*, och synes alltså denna redaktion hafva varit afsedd hufvudsakligen för Skara stift. Aktstycket publiceras i denna samling bland urkunder från provincialsynoderna (n:r 2; jfr inledningen sid. 4).

Biskop Brynolf II:s synodalstatuter af år 1411 (n:r 14) finnes i tvenne handskrifter, *Cod. Ups. B. 48 f. 39 r.—v.* (skrifven i slutet af 15:de årh.) och *Cod. Ups. C. 574 f. 68 r.* (skrifven omkr. 1450 af Ericus Johannis, curatus i Bitterna i Laska härad af Skara stift). Den förra handskriften, såsom fullständigare, lägges till grund för aftrycket. §§ 39—46 finnas endast uti denna handskrift och synas hafva cirkulerat såsom ett särskildt aktstycke, att döma däraf att de förekomma såsom tillägg icke blott till nyssnämnda statuter af år 1411, utan ock till statutredaktionen WGL IV, 21 i handskriften *Cod. Ups. C. 36* (Collin-Schlyters handskr. O), där de återfinnas bland §§ 128—138. Dessa stadganden hänföra sig därföre troligen till något annat synodalmöte, kanske också från Brynolf II:s episkopat (omkr. 1404—1425).

Biskop Svens stadga för Dalsland af år 1437 (n:r 15) aftryckes efter *Cod. Ups. B. 48 f. 51 r.* (handskrift fr. slutet af 15:de årh.).

Synodalstatuter af biskop Sven (fr. åren 1436—1448) finnas i samma handskrift som den föregående urkunden, f. 40 r. Statuterna kunna troligen dateras från tiden efter 1441, då § 3 synes utgöra en tillämpning af beslutet på provincialsynoden i Söderköping. (N:r 16.)

Ytterligare aftryckas efter samma handskrift som de föregående urkunderna:

Tvenne odaterade synodalstatuter, utfärdade af Skara-biskopar, ur *Cod. Ups. B. 48 f. 37 v.—38 r. samt 50 v.* (n:r 17 och 18);

Ett odateradt statut, utfärdadt af domkapitlet i Skara, antagligen under en biskopsvakans (l. c. f. 36 v.; n:r 19); samt

Förteckning öfver brott, som medföra uteslutning från nattvarden (l. c. f. 52 r.). Denna förteckning (n:o 20) är i det allra närmaste identisk med en dylik från Linköpings stift, aftryckt hos *Reuterdaahl*, Stat. syn. s. 73—74.

Angående ett odateradt statut, som möjligen hör till Skarastatuterna, ehuru handskriftens öfriga innehåll gör det antagligare, att statutet bör hänföras till Linköpings stift, se inledningen sid. 22—23.

Slutligen upptager jag i detta sammanhang tvenne uppsatser, hvilka också synas böra hänföras till kyrkorättsliga dokument från Skara stift. De finnas i samma *Cod. Ups. B. 48*, från hvilken vi erhållit en så rik tillökning i vår kännedom af Skarastatuterna, och redan handskriftens innehåll i öfrigt gör det troligt, att vi här icke hafva att göra med en vanlig teologisk traktat, afsedd för läsning i

skolan, utan med biskopliga anvisningar, och i detta fall utan tvifvel af en Skarabiskop. De omnämnda uppsatserna (i handskriften f. 15 r. —16 v.) äro afsedda för nybegynnare i prästämbetet och undervisa huru allehanda oegentligheter vid mässans förrättande skola undvikas samt begångna förseelser sonas. Författaren af den förra uppsatsen kallar sitt arbete »*notule de modo officii*» och fordrar, att de unga prästerna skola noggrannt känna dess innehåll, för att kunna förrätta sin tjänst på tillbörligt och allmänt vedertaget sätt. Den senare uppsatsen begynner: »Prästerna böra genomläsa denna skrift och behålla det lästa i minnet». Mot slutet heter det: »Att i denna *tabula* eller *notula*, som är utdragen ur *corpus iuris canonici*, till ledning för unga präster i särskilda fall, icke citeras några ställen ur *canones*, det har skett för korthets skull.» Äfven för öfrigt är tonen i anvisningarna en förmans, som talar till sina underlydande. I brist på alla närmare indicier till bestämmande af författare och tid — gissningsvis skulle man vara benägen att tänka på Brynolf I, hvars stora intresse för liturgiska frågor är känt — aftryckas dessa anvisningar sist bland de odaterade aktstyckena från Skara stift (nr: 21). — En del af den senare uppsatsen återfinnes också i en handskrift från Linköpings stift (*Cod. Ups. C. 7 f. 185 v. ss.*). Den börjar där: »*De defectibus siue periculis que eueniunt circa sacramentum altaris notatur hic aliqua secundum sanctum thomam de aq. ord. pred. in terciã parte summe sue. Primo si sacerdos morte aut infirmitate — — —*». Uppsatsen sträcker sig icke fullt så långt som motsvarande anteckning från Skara stift, och är sakligt, men ej i allo till formen, öfverensstämmande med densamma.

IV. Aktstycken rörande Linköpings stift.

Bäst representeradt af de svenska stiften i Reuterdahls samling är Linköpings stift. Till de af Reuterdahl intagna urkunderna kunna i denna samling endast ett par mindre viktiga tillägg göras. Dock må några anteckningar om handskrifterna till Linköpingsstatuter här finna plats.

Biskop Karls stadga för Gotland 1329 är hittills otryckt. Den finnes i *Cod. Ups. C. 385* f. 277 v.—278 v. (handskr. fr. 15:de årh.). För att bilägga och förebygga tvistigheter emellan Gotlands prästerskap och folk utfärdar biskopen däri stadganden om åtskilliga kyrkliga angelägenheter. (N:r 22.)

Biskop Petrus' statuter (1339—1351) äro af Reuterdahl s. 43—48 aftryckta efter Celses afskrift ur *Cod. Ups. C. 54* (saec. XV prior. part.), f. 110 r.—113 r. — Andra statuter af samme Linköpingsbiskop, aftryckta af Reuterdahl s. 48—50, hafva till källa *Cod. Ups. C. 19* (saec. XV), f. 70 r.—v.

Biskop Petrus' statuter synas hafva undanträngts af biskop Nicolaus Hermanni's mycket fullständigare statuter, hvilka uppenbarligen blifvit den så att säga officiella redaktionen af Linköpingsstatuterna. Dessa sistnämnda statuter finnas i tvenne former, en utförligare och en knapphändigare, af hvilka den förra utan tvifvel är den autentiska, såsom dess stora spridning bevisar.

Biskop Nicolaus Hermanni's statuter (1374—1391) äro i sin utförligare gestalt aftryckta af Reuterdahl s. 57—71. Detta aftryck grundar sig på 1) Celses afskrift ur *Cod. Ups. C. 4*, f. 226 r.—239 r.; 2) Peringskölds afskrift efter obekant codex; 3) en god afskrift i Linköpings bibliotek (N:r XXXVII). Men utom dessa textkällor finnas talrika medeltidsafskrifter:

Riksark., A. 19 (Vadstena klostrets kopiebok), f. 176 v.—180;

Riksark., A. 9 (Registrum ecclesie Lincopensis), f. 242 r. — (de föregående bladen, som innehållit början af urkunden, saknas; texten vidtar först med orden *trina monicione premissa*, Reuterd. s. 69 r. 6 nedifr.; inledningsorden till proste-eden saknas, men själfva eden finnes; i slutet med liten stil i marginalen: *Reservatur locus aptus ad scribendum pro kirkiobalker cum venerit et aliis necessarijs in i:ca dyocesis lincopensis*);

Cod. Ups. C. 66, f. 2—9. De två första styckena Reuterd. s. 65 äro i denna cod. i omvänd ordning; likaledes styckena under rubriken *De excommunicatis* Reut. s. 66; inledningsorden till proste-eden liksom alla rubriker saknas;

Cod. Ups. C. 449 (saec. XV prior. p.) f. 178 v.—189 r. Samma egenheter som i föregående codex;

Cod. Ups. C. 47 (c. 1400) f. 168 v.—177 v. Öfverskrift: *Statuta venerabilis patris domini nicholai lincopensis*. — Har rubriker; några afvikelser i anordningen hos Reuterd. s. 65;

Cod. Ups. C. 7 (saec. XV) f. 271 r.—276 v. Öfverskrift: *Statuta clericalia lincopensis ecclesie*. En del smärre afvikelser i rubrikerna och anordningen, men i hufvudsak lika med Reut. Efter proste-eden: *Explicium statuta clericalia*.

Cod. Ups. C. 385 (saec. XV ineunt.), f. 269 r.—276 r. Början, ända till kapitlet »De suspendendis a communione» (Reut. s. 59) saknas. För öfrigt samma egenheter som i föregående codex.

Såsom exempel på de talrika texträttelser, som efter handskrifterna kunna göras i Reuterdahls text, må nämnas att i st. f. *de periuuro penitenciali publico* (Reut. s. 70 rad 11 nedifr.) bör heta *de periuuro principali publico* o. dyl.!

Till den kortare recensionen af samme biskops statuter, som hos Reuterdahl aftryckts s. 74—82, finnes mig veterligen ingen annan textkälla än den af Reut. använda *Cod. Ups. C. 54* f. 113 r.—116 v. (c. 1400). Aftrycket är ganska felaktigt; så står t. ex. i urkundens sista mening *remissus*, där handskriften har *ieiunus*!

Biskop Nicolaus' stadga om våldgästning, Reuterdahl s. 71—72, härrör från *Cod. Ups. C. 4*, f. 225 r.—v., men aftrycket lider af talrika felaktigheter.

Samme biskops stadga om brott, som medföra utslutning från nattvarden är hos Reuterdahl tryckt efter *Cod. Ups. C. 4* f. 242 v.—243 v. Den förekommer dessutom i åtskilliga handskrifter: *Rikssark., A. 19* (Vadstena klostrets kopiebok) fol. 176; *Cod. Ups. C. 7* f. 191 r. samt *Cod. Ups. C. 19* f. 143 v., i båda med något afvikande ingress, men för öfrigt öfverensstämmande med Reut.; *Cod. Ups. C. 218* f. 57 v. (ingressen saknas, men mellan det tolfte bannsfallet och slutstycket är ett tillägg, däri den, som oaktadt han vet sig skyldig till dessa brott kommer till nattvardsbordet, hotas med den eviga fördömseln).

Odaterade Linköpingsstatuter aftryckas hos Reuterdahl efter *Cod. Ups. C. 4* f. 240 v.—242 r. Samma aktstycke finnes i något utförligare sines emellan afvikande redaktioner uti tvenne andra handskrifter. Den ena är *Cod. Ups. C. 7* f. 189 v.—191 r., med öfverskrift: *Statutum concilii Arbugensis*; den förra afdelningen innehåller 12 punkter i st. f. Reuterdahls 10, den senare 26 punkter mot R:s 21. Den andra handskriften, *Cod. Ups. C. 223* (skrifven omkr. 1460 i Småland) f. 72 v.—73 r. har till öfverskrift: *Anno domini MCCC^oLXXXIII^o*; äfven här har den förra afdelningen 12 och den senare 26 punkter, men de öfverskjutande punkterna äro icke desamma som i den föregående handskriften.

Odaterade statuter, möjligen från Linköpings stift, finna vi i *Cod. Ups. C. 7*, f. 271 r. Handskriftens öfriga innehåll bjuder att hänföra dessa statuter till Linköpings stift, men till innehållet öfverensstämma stadgandena med sådana bland Skarastatuterna, till hvilka urkunden således också kunde höra. Den bär öfverskriften *Statuta ecclesiastica* och dess stadganden återfinnas i WGL IV, 21 (Skara stifts sta-

tuta generalia) i följande ordning: § 38, 39, 25, 74, 30, 46, 47, 88. Endast den näst sista §:en är ny och lyder: »Item sacerdos debet habere unum equum infra sepes in estate propter infirmos visitandos.» Denna redogörelse för innehållet torde vara tillräcklig och afstår jag därför från publicerande af urkunden.

Prästaeden från Linköpings stift finnes i *Cod. Ups. C. 218* f. 54 v. (saec. XV). Att aktstycket hänför sig till ifrågavarande stift, synes mig otvifvelaktigt med hänsyn därtill att handskriften tillhört en prästman från detta stift (»Liber domini Karoli Andree curati ecclesie Wisth»). (N:r 23.)

Förteckning på bannlysningsfall enligt beslut af stifts-synoder. Såsom fortsättning till den förteckning öfver bannlysningsfall enligt beslut af svenska provincialsynoder, som publiceras i denna samling bland urkunderna rörande den svenska kyrkoprovinen i dess helhet (n:r 5), följer i samma handskrift (*Vadstena klosters kopicbok, Riksark. A. 19*) »Causa secundum Statuta synodalia». Med hänsyn såväl till handskriftens ursprung som till aktstyckets innehåll kan denna del hänföras till Linköpings stift. (N:r 24.)

V. Aktstycken rörande Strengnäs stift.

Odaterade statuter för Strengnäs stift ur en handskrift från medlet af fjortonde årh. Uti *Cod. Ups. C. 2*, ett sammeland mest med skrift från 15:de årh., bilda bladen 2—7 ett lägg, hvori skriften tyder på tiden omkr. 1350; det innehåller främst en afskrift af Telgestatuterna fr. år 1279 (tidigare beskrifven); därefter f. 4 r.—6 v. en ofullbordad afskrift af statuter; f. 7 är oskrifvet. Att dessa statuter härstamma från Strengnäs stift, frångår af § 33. Såsom förut blifvit påpekadt (se sid. 6—7), utgöra dessa Strengnässtatuter källan för en stor del af bestämmelserna i fjärde delen af »Compendium statutorum» för Upsala kyrkoprovins. (N:r 25.)

Ordning för biskopsvisitationer. Under *Kongl. Bibliotekets* i Stockholm medeltidshandskrifter, afdeln. »Teologi, Kyrkobruk» finnes ett pappersblad i litet folio, signerad med blyerts: *Brocm. n:o 5 fol.*,

innehållande ett aktstycke med rubrik: *Officium Visitacionis per Episcopum fiet hoc modo*. Att denna intressanta urkund, som ger en mycket åskådlig bild af tillgången vid en dylik visitation, hänför sig till svenska förhållanden, synes mig tämligen säkert framgå af innehållet. Vi återfinna nämligen här flere bestämmelser, som blifvit vedertagna på svenska provincialsynoder, såsom punkterna 1, 4 och 5 af beslutet på synoden i Upsala 1368 (*Reuterdaahl*, Stat. syn., s. 52), samt beslutet i Söderköping 1441, att Fader vår, Ave Maria, Credo och biktformuläret borde meddelas på folkets språk. Sistnämnda bestämmelse kan möjligen föranleda att datera urkunden från senare hälften af 1400-talet; stilen tyder på slutet af samma årh. Med senare hand är årtalet 1480 skrifvet i början af urkunden; i slutet har, väl med samma hand från 17:de årh., tillagts en anmärkning, som upplyser oss om att denna instruktion, jämte en traktat af pariserkanslern Gerson, blifvit följd i Strengnäs stift omkr. 1480. Huru mycken trovärdighet denna notis kan hafva, är omöjligt att afgöra, men i brist på andra indicier har jag på grund af densamma hänfört aktstycket till urkunderna från Strengnäs stift.

I. Aktstycken rörande den svenska kyrko- provinsen i dess helhet.

1. Svensk öfversättning af beslutet vid provincialsynoden i Telge 1380, afsedd för publikation i Skara stift.

(Om handskriften se inledning sid. 2.)

Statuta provincialia

In nomine domini amen Thessa æra the articuli som stag-
gade varo in consilio j talya Anno domini¹ MCCCLXIX² och æra
thessa articuli ærkebiskopens ordh ok andra flera biscopta och
canocho ther pa sama tiidh varo och ær thz statutum ganlighit
læsit ok wthyt i hvario domkirkio ok vppa kirkiodörrena næglt
fförst ath epter then stagdga som sabinensis cardenaal gjorde

Ath Huilkin helst eller hwaria handa man thz ær som mz waald
gester klerka eller owerwald gör i thera gardhom eller biwdher
ath göra eller bidher eller hielpir mz radh eller gerningia ther til
eller ok godwilia ther til giffwer ær i banne i samma gerningh

Item Manom wi alla ok hwan særdelis höffuizmæn foghota
ok embitzmen ok thera tisenare en tima och annan tima ok
tridhia tima ath ytersta ath engin hær epter dyrffwis nögdga eller
twinga brythia landbo eller annan kirkione wardhnadh antinghie
mz reddugha hötzslom eller androm twingilsom sik pæninga eller
annor tyngh ath giffwa eller nokon borghasman fore sik sæthia
eller syn tingh sik aff trenghia vtan epter thy som lagh ok ræth
til sighthia ok ey pa them leggie erwode skat alaghor eller nokon
annan twnga mothe thera priuilegia ok frælse ok ey wm the
sielffwe jord ægha om the mera aff frælsis iordh haffwa

¹ Domini skrifvet två gånger.

² Skriffel för MCCCLXXX.

Item manom wi som för ær sakt alla ath engin dyrffwis til ath gesta mz] wald clerka brytnia landbo eller annor kirkione hion eller aff them röffwa eller truffwa öl eller math eller hestafoder vtan the same som them gesta göra them lika for en the fran them fara effter thy som lagh til sighia

Item Manom wi alla ok hwan særdelis höffuizmen foghota embitzmen Riddara ok swena ok thera thienara ath engin hær effter dyrffwis at kræffwia lönlika eller opinbarlika sielff eller mz sino budhe eller ok wttaka aff them forenämpda kirkione hionum konungx ræth eller sköfflingh for sin bruth wtan lathe them kirkiona formannom effter thy som thera gamal retther ok priuilegia wtsighia ther aff swara ok ræth fore göra ok ey ilgerningis men som nokot aff thessom ilgerningiom dyrffwis ath göra i syno bröde eller hegn ath halla

Item manom wi alla som för ær sakt ath engen dyrffwis ath röffwa aff kirkio eller kirkiogardhe eller hindra tiwnda eller annor kirkiogæld eller ok ræth hwaria handa napn [!] thz helst haffwer eller tinghstadh i kirkiogarde eller i kirkiostuffwo halla eller kirkio brytha Alla the som thessa forenämpda ilgerningia eller nokra aff them mothe thesso waro budhe ok maningh dyrffwis ath göra forhaffdo laghlika maningh som för ær sakt bansæthiom wi mz rettom kirkione doom i thesso script ok forbiwdhom allom hardelicha mz them wnga

Item Manom wi ok radhom höffuizmannom ok foghotom som för ær sakt ther til ath gudh motte giffwa oss fridh ok nadher i rikena ath i neffsen ilgerningis mannom ok styrkien kirkione fridh ok frelse swa framt ath i wilen ey ath forbudh skal sæthias ower aal idher landh

Wtan alla ytermera maningh ok alla thessa forenämpda articulos biwdhom wi nicles mz gudz nadh biscop i scara ok manom alla ther til en tima annan tima ok tridhia tima i tesse script wbrytelika ath halla i wara biscopdöme ok forbiwdom widher sama ban nokrom ee hwo han helst sik ath bewara mz warom tiwnda eller kirkiona i nokrom hærathom i nokra handa matho wtan warth eller wara lænspresta mynne Ok biwdom allom clerkom thessa articulos ok script haffwa ok them opinbarlika ath læsa i synne kirkio hwar synodagh iwl wid hwars thera III

marcer Ok biwdom höghelica allom lænsprestom widher ther
 III marcer ath i hwlko hærådhe hær wardher mothe giorth thz
 skula the oss kungöra innan IX dagh ther effter datum etc.

2. Referat af besluten vid provincialsynoden i Arboga 1396, affattadt för Skara stift.

(Om handskriften m. m. se inledningen sid. 4.)

Statuta provincialia.¹

[1.] Nullus benedicat nupcias in temporibus a iure prohibitis sub pena priuacionis officii missalis, que sunt a prima dominica aduentus vsque ad octavas epiphanie domini et a dominica LXX:e vsque ad octauas pasche et a prima die rogacionum vsque ad dominicam trinitatis.

[2.] Item nullus episcopus potest contra premissum articulum dispensare.

[3.] Item inter² diem cathedre sancti Petri et diem sancti Mathie apostoli erunt amodo unus dies, anno bisextili duo dies.

[4.] Item nullus celebrans conficiendo corpus Christi faciat inflaciones.

[5.] Item nullus³ sepeliat raptos seu predones satisfactione non premissa sub pena excommunicationis.

[6.] Item festum Michaelis erit duplex. Item festum Birgitte erit festum terre et duplex et celebrabitur VII die mensis octobris.

[7.] Item ecclesie cathedrales habeant bona sua registrata et prebendarum suarum et omnia priuilegia.

[8.] Item quod fratres mendicantes non admittantur per⁴ curatos, ad audiendas confessiones, nisi prius docuerint se per episcopos dyocesanos admissos.

¹ Handskriftens ofullständigt bevarade marginalrubriker återgifvas icke här.

² Inter tillfogadt i marginalen.

³ Nullus skrifvet två gånger.

⁴ Per skrifvet två gånger.

[9.] Item durantibus monicionibus ante interdictum colligentur districte concessus nobiliorum in qualibet dyocesi et tradantur episcopis in scriptis.

[10.] Item fiant placita episcopalia in qualibet dyocesi propter excessus in quibus episcopi habent iudicare.

[11.] Item iniungenda est homicidis equalis penitencia per totum regnum, et committens homicidium in die dominica illa die a carnibus abstinebit, qua homicidium commiserit, nec introducatur in ecclesiam, nisi peractis tribus carenis; et non licet episcopis super permutacionibus dierum cum talibus dispensare.

[12.] Item celebrantur misse pro statu regni in qualibet septimana semel in ecclesiis cathedralibus et in ecclesiis ruralibus semel in mense cum indulgenciis XL dierum ex parte archiepiscopi et aliorum XL dierum ex parte episcopi dyocisani; et prima missa erit de sancta trinitate, secunda de domina, tertia de apostolis, 4:a de patrono ecclesie, 5:ta de sancto Sigfrido, 6:a de sancto Eskillo, 7:a de sancto Henrico, Octaua de sancta Helena, 9 de sancta Birgitta, decima de sancto Dauid, vndecima de sancto Olauo, XII de omnibus sanctis.

[13.] Item non committantur laycis iura episcopalia.

[14.] Item episcopi non se intromittant de hereditate sacerdotum aut presbiterorum nisi quantum ad debita sibi et eorum ecclesiis soluenda.

[15.] Item resistant capitaneis, prefectis et eorum vicariis id, quod contra iura attemptantes, coercendo eos per ecclesiasticam censuram a talibus abstinere.

[16.] Item decimabitur de melle, humulo et equerciis [?] et piscibus.

[17.] Item decime capitales soluantur iuxta priuilegia per papam confirmata.

[18.] Item non licet episcopis in preiudicium parochiarum alicui dare licenciam emendi decimas ecclesiarum, nec per se retinere in maneriis suis, nisi pro certo precio, et hoc cogente necessitate euidenter ad expendendum in maneriis suis.

[19.] Item non possunt per episcopum absque consensu capituli clericis aut eorum colonis vel colonis ecclesiarum talia imponi seu obuenciones aut laboricia.

[20.] Item curati moneant vsurarios desistere ab usuris sub pena dampnacionis eterne.

[21.] Item pro recipiendis soluciones[!] procuracionum de locis non visitatis nichil fuit conclusum. Jura tamen dicunt non posse fieri, sed allegatur ab aliquibus ad hoc consuetudo, que pocius dicenda est corruptela.

[22.] Item corpus Christi honeste leuetur et non circumferatur.

3. Referat af besluten vid provincialsynoden i Arboga 1412, affattadt för Linköpings stift.

(Jfr inledningen sid. 4.)

Nota articulos confirmatos in consilio provinciali Arbogensi oppido Anno domini M^oCD^oXII die exaltacione[!] sancte crucis.

[1.] Primo quod procuracio episcopalis agatur secundum statuta sabinensia.

[2.] Item quod curati vel sacerdotes possint describere bona sua in extremis secundum suum arbitrium.

[3.] Item omnes clerici tenentur respicere ecclesiam cathedralen in extremis cum testamento.

[4.] Item decime dabuntur de omni adquisicione humana.

[5.] Item VII domus edificabuntur in fundo presbiterali per parochianos.

[6.] Item omnes decime inferuntur infra festum purificationis sub pena trium marcarum.

[7.] Item nullus rusticorum presumat transferre aliqua mercimonia ad ciuitates diebus festiuis priusquam summa missa finita nisi commensalia sub pena trium marcarum; similiter mercatores opellas suas seu institutores exercentes mercaturas eadem pena puniantur.

[8.] Item annonie non admittantur.

[9.] Item familia sacerdotum non exponat tributum dictum mordhgjældh.

[10.] Item omnes curati exponant decimas annuales secundum taxam ecclesiarum.

[11.] Item curati habentes duas ecclesias celebrent vicissim diebus dominicis.

[12.] Item concubinis presbiterorum publice inponitur publica penitentia cum pena pecuniaria. Clerici vero incarcerantur, ut desistant.

[13.] Item prefecti non subleuant regales reatus de colonis ecclesie, sed episcopus.

[14.] Item domus edificate in cimiteriis post mortem edificantis cedant ecclesiis.

[15.] Item coloni ecclesie non dabunt pelles lupinas vel penam¹ pro illis aut procuracionem pro placitis eorum tenendis.

[16.] Item diebus festiuis, dum pixis portatur ad altare, cantabuntur memorie scilicet de cruce, de virgine et pro defunctis, pro quibus memoriis dominus archiepiscopus contulit XLa dies indulgentiarum, dyocesanus vero totidem.

[17.] Item fornicatores [!] et fornicatrices inponitur pena pecuniaria Sz III marce. Et si non desistant eliminantur.

[18.] Item prepositi rurales et curati scolares extra tempora debita sine litteris vel contra litterarum tenorem euagantes arrestent, Et res earum viciniore rectori scolarem assignent pauperibus scolariis erogantes.

[19.] Item casus papales et episcopales et casus, in quibus excunicacio [!] per iura et statuta incurritur, per publica descripta in cathedralibus ecclesiis habeantur, quos eciam quilibet curatus habeat, sciens quod nullo casu preterquam in mortis articulo auctoritatem habeat absoluendi.

[20.] Item consilium dampnauit et reprobauit omnes sortilegos, incantatores, diuinatores et sumpniorum interpretatores et quascunque litteras et scripturas cum characteribus et vocabulorum ignotorum in sacra scriptura non expressorum inseriptionibus, quas supersticiose² contra ignem, aquam et gladium Et alia mortis et morborum pericula. Item omnes scripturas in plumbo oblacionibus et [?] parietibus contra dolorem dencium et febrium et alias quascunque hominum vel iumentorum. Item omnes modos, quibus vtuntur homines occulta furta quomodo inuestigantur. Item obseruaciones dierum egypciacarum pro inchoacione operum

¹ Bór vâl heta *pecuniam*.

² Nâgra ord (*valere existimant?*) bortfallit.

et alia huiusmodi deliramenta, que plene non possunt explicari; que si quis inuentus fuerit agere, scribere, vti vel portare, tamquam pro graui puniatur. Et si ea tamquam licita defenderet, ab ingressu ecclesie suspensus publica penitencia puniatur cum pena trium marcarum.

[21.] Item declarauit dictum consilium quod nullum laycorum habere auctoritatem super ecclesiastica iudicandas, ymmo omnia iudicia contra ecclesiam in bonorum suorum abjudicacionibus per solos laycos attemptata dicimus, diffinimus iure canonico esse nullam, protestamurque publice in hiis scriptis quod quamuis propter defectum iusticie et raritatem placitorum regalium in hoc regno super bonorum ecclesiasticorum abjudicacionibus per solos laycos attemptatos huc vsque tacuimus, Nequaquam tamen per huius modi taciturnitatem incidimus huius modi iudiciis, In quantum iuri canonico et libertati ecclesie sunt contraria, consentire vel ea quomodolibet approbare; Sed oportuno tempore iudicibus competentibus inventis occurrere volumus huius modi iudiciis sic vt premittetur attemptatis.

[22.] Item aduene et ignoti non admittantur ad contrahendum matrimonia, nisi constet per testes vel litteras euidenter quod sint soluti. sacerdotes qui tales benedixerunt, tribus marcis puniantur.

[23.] Item desponsati ante susceptam benedictionem non condormiant sub pena trium marcarum.

[24.] Item si infantes sine baptismo moriuntur, duplicem¹ parentibus penitencia, que alias pro oppressione infantis sueuit imponi, et duabus vel tribus carenis expletis introducantur in ecclesiam. Item oppressores infancium coniugati post vnam expletam, nisi fuerint in lata culpa, introducantur, soluti non nisi post II carenas.

¹ Bör väl heta *duplicetur*.

4. Provincialsynodens i Arboga 1417 resolution på domkapitlens besvärspunkter.

(Jfr inledningen sid. 5.)

Nota puncta proposita dominis archiepiscopo vpsalensi et suis suffraganeis Arbugis per capitula ecclesiarum regni Suecie cum eorum responsionibus Anno domini MCDXVII^o.

Ad primum articulum, videlicet ad violencias factas vel faciendas in fundis ecclesiarum vel contra personas ecclesiasticas, responsum fuit, quod vellent admittere curatos ad agendum contra eos sine omni displicentia, eciam si sint de cognacione eorum et familia.

Item ad soluciones procuracionum responsum fuit, quod non recipiant eas, nisi impenso officio per se vel alium, et promiserunt se velle seruare statutum domini sabinensis in expensis et pabulo.

Item ad donaciones faciendas tempore visitacionis responderunt, quod eas amplius exigere non vellent nec recipere.

Item De bonis decedencium clericorum responderunt se seruare iura communia, scilicet quod nil plus recipere vellent nisi quod eis in testamentis donaretur.

Item quod clerici non caperentur pro crimine, de quo non sint legitime conuicti nec confessi vel ita publice, quod diucius celari non potest.

Item qui fugitiui inuenirentur, et cum consilio capituli corrigentur.

Item quod non deberent petere caritatum subsidium, nisi subesset racionabilis et necessaria causa et consensus capituli.

5. Förteckning på bannlysningfall enligt beslut af svenska provincialsynoder.

(Jfr inledningen sid. 7.)

Sequntur [!] casus in quibus aliquis incidit in excommunicationem secundum statuta prouincialia.

Primo iuxta Statutum Sabinense: Quicumque, cuiuscumque status, dignitatis aut condicionis extiterit, in domibus Curatorum violenter hospitatus fuerit uel aliam violenciam fecerit seu fieri mandauerit Vel ad hoc dederit Consilium, auxilium uel fauorem, sentenciam excommunicationis incurrit ipso facto.

Item iuxta statutum Birgheri Archiepiscopi vpsalensis, quod incipit Justicie rigor: Qui presumunt villicos, colonos uel alias personas ecclesiasticas per terrores et minas seu alias extorsiones ad dandum sibi pecunias uel res quascumque compellere uel arbare siue ad dandum sibi fideiussores pro pecuniis uel rebus sic extortis. Item Qui laboricia, tributa et tallias uel alia quecumque onera contra priuilegia et libertates imponunt. Item Qui pro eo quod terras proprias, dummodo plus de libertate teneant, imponere uel in domibus villicorum uel aliarum personarum ecclesiasticarum hospitari, per terrores uel rapinas extorquere pabulum uel expensas, nisi iuxta leges patrie iustum precium soluant pro receptis. Item Qui per se uel per alium publice uel occulte exegerit uel extorquere presumat de personis antiqua priuilegia; prelati debentur. Item Qui malefactores, qui premissa uel aliquod premissorum perpetrare presumpserint, in pace uel defensione sua retinent. Item Siquis Cimiteria uel ecclesias seu decimas uel alias obuenciones ecclesiasticas et quibuscumque nominibus censeantur spoliare uel Impedire et qui in ipsis Cimiteriis uel Curiis curatorum placita sua tenere aut ipsas ecclesias frangere presumat. Omnes autem, qui crimina predicta uel aliquod predictorum perpetrare presumpserint, canonica monicione premissa nisi destiterint sunt excommunicati.

Item Si aliquem clericorum in sacris exercentem per manum laycalem captuari contigerit et requisitus princeps et monitus captiuum sic clericum non restituerit uel iusticiam non fecerit: Si episcopus, totum regnum; Si archidyaconus, prepositus uel De-

canus uel Canonicus, dyocesis, in qua detinetur; Si autem simplex sacerdos, Curatus uel clericus in sacris exercens captiuatus fuerit, particularis prouincia, cum hoc pro certo constiterit, protinus cesset a diuinis; et ipsos captiuantes, mandantes auxilium, Consilium, fauorem ad hoc prestantes et illos, qui ex officio prohibere possent et deberent et non prohibuerunt, denunciandi sunt excommunicati omnibus diebus festiuis et dominicis in ecclesiis et generalibus conuentibus ac locis aliis oportunis. Episcopi huiusmodi statutum non exsequentes ab officio pontificali, diuinis et ab ingressu ecclesie sunt suspensi, donec hoc prosecuti fuerint. Inferiores, si hoc neglexerint, vinculo excommunicationis ipso facto se nouerint innodatos.

Item Defuncto antistite alicuius ecclesie uel in extremis agente Nullus laycorum seu clericorum res mobiles uel immobiles surripere uel auferre presumat, Sed omnia salua et illibata futuro remaneant sacerdoti. Clericus contrafaciens reus sacrilegii prolixiori anathemate condempnetur. Si laycus, excommunicationis vinculo innodetur, quousque duplum eius, quod rapuit, fuerit restitutum.

Item Quicumque regem huius regni per ecclesiam coronatum captiuare, fugare uel occidere presumpserint, Necnon qui ad hoc auxilium, consilium uel fauorem prestiterint, vinculo excommunicationis se nouerint innodatos.

Item in Pignora bona et res alias recipientes et nichil de sorte principali defalcantes, Sed integros fructus et redditus subleuantes uel pauperes bona sua vix pro quarta uel pro quinta parte iusti precii ad vendendum coartantes vt fructus retineant, si venditor redimere voluerit pro tanto precio, ei licebit sine computo quocumque, vt sic vsura ipsa falso colore quesita inter contractus bone fidei computetur et non iniquitas, sed equitas reputetur. Tales vsurarii sunt, nisi defalcauerint et monicionibus canonicis obedierint, a Ihesu Christo reprobati et dampnati; tamquam veri vsurarii reprobantur et excommunicantur nec sunt ad ecclesiastica sepultura admittenda[!] nec est pro eis orandum uel celebrandum.

Item secundum statutum Sabinense: Officiales et seruitores Episcopi, qui eum tempore visitacionis sequuntur, aliquid exigant preter victualia a sacerdotibus uel ab aliis pro eis per se uel per alios; Et si quid exegerint preter victualia, que ad procuracio-

nem pertinent uel oblatum acceperint, vinculum excommunicationis incurrunt.¹

Item non nisi inuitati nominatim a sacerdote, qui procurat Episcopum, preter suos sub pena excommunicationis hospitentur cum Episcopo diebus visitacionis.

Item precipitur Archiepiscopo et suffraganeis sub pena excommunicationis ne alicui laico decimas suas concedant.

Item Ex statuto domini Johannis Archiepiscopi vpsalensis: Ponentes Nempdam super Nempdam contra leges patrie ad Pecuniam calumpniöse extorquendam sentenciam excommunicationis incurrunt ipso facto.

Item Qui sepeliunt vsurarios manifestos, de jure excommunicati declarantur.

II. Aktstycken rörande Upsala ärkestift.

6. Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga om prästarättigheterna i Helsingland, dat. den 4 mars 1425.

(Jfr inledningen sid. 7.)

Vii brodher Iones medh gudz nadh Ercekebiscopeir j Vpsalum Helsom alla klärka och leechmen som bygghia och boo j Helsingalande euerdeliga medh gudj Epther thz athuj nw görendes wärth embethe och söchiandes kyrkionar her j landena vndherstandit haffuom millan edher twädreth och trättho om noghor the stycker och rettughet som klerckana och kyrkionar åröra / thå haffuom wij vppå thz atth eder millan fridher och kärliker obrutlighän bliffua schal / viliandes giöra som våra embethe thilbör forscriffna twädreth viderlöggia / och enär (?) forscriffne stycke j eder stillabreff ey vttryckias / thå haffuom wij om them stadgadh medh eder begghes samtyckio j så mättho som her epther scriffuas

¹ På detta ställe tillägges med annat bläck i marginalen: Nichil exigant seruitores episcopi tempore visitacionis et nullos presentat episcopus.

försth om mathskat huilköt som klärekar haffua kraffth aff så mångh booll szom bondhe haffuer boscap sin å / så fulth som han ther sielffuer åsåthe epther thy som gamble laghen seghier Män aff thy ath thz fatighom männom for tungth är thå stadghom wij och villom att her epther så holdas schal / at haffuer man flere booll å huilkom han boor sielffuer flytthiandes sin boscap aff ena och å thz andhra thå schal han thogh ey mera plictogher vara än iij matskat ath giöra likawijs som han ey meer än ith booll haffde / än är thå så atth then man giffth folk veedh sijgh inne haffuer soon dotter eller annadh viderlags folk varj thå plictogt huart hionalag ath giöra iij mathskat fore sijgh / oc ey thogh flere om the flere booll än tw fara /

framedelis epter thz atth och eder millan trättha varet haffuer om forscriffne math skat j huariorhanda suffle thz vtgiöras schulde och j sielffue thess ärin eens vordhne atth thz giöras schal j smör ena march smör j huart matskat och ther til brödh / Thå viliom wij och biudom wårom clerckkom / huilköt the och vilieliga vndergingho / ath vppå thz atth the forscriffne matskath thess redeligare j smör och ey j andbro soffle them göras schal oc lijnn tiende oc hampa tiende skäctadh och tilreeth tiendhas schal thå schula the ther emoth iij messor huart år sighia huar thera vijdt huaria sina kyrkio så vidh rijdkyrkio som hoffuedkyrkio, lysaschulandes fore sochn sinne när the fornemnda messor sighia vilia

Samuledz schal och präster fore sochn lysa när han lijksto messor sighia vil vppå thz atth ther om ey trättha schee schal her epter

Item viliom wij att her epther schal kyrkian ghå thil halffluthis med prestha j looskinna tiendh Män mårdskinna heermelina wttherskinna biwrskinna ierffskinna hillorskinna och andra tolgha småwårdha skinna tiendh / prester haffue som gammal stadghe waret haffuer

Item epther thz atth j almoghen j landena med vilia longligha giffued haffuen sancte Olaffs hetzslo och än ghernna giffua vilin aff allo thy som eder breff ålydher / än nw siäl ey taghs swåsom fordhom Huilkin klubbo siäl kallades oc j edert breff åliudher / thå viliom wij / oc epther thy j sielffue tilbudin / thå stadfestom wij thz viliandes att her epter å forscriffne sancte Olaffs hetzslo väghna ey meer kräffuias schal än aff X män een

halffuan mandtzluth och then tijdh klubbo siäl taghs och om the flere äru / thå giffue epter thy som breffuid edert vthuisar, än taghs ey klubbo siäl thå giffuen aff hwan een siäl så åff litzlom som aff sthorom ther andraledis tags j march siäl

Item än togh ath j edert stillabreff stonder atth prester haffua schal lichstho epter huan dödan enghom vndantagnom huilkät som fatigom tungth är / togh vppå thz athij thess rede- lighare oc veluiliogare giöra skulin j andhrom styckiom oc yther- meer kärlich haffua thil klärkana thå viliom wij thz minska vn- nandes athij aff engom barnom lichssto giöra skulin vthan thz gudtz likoma eller arff taged haffuer som lagboken sigher

Thil thess breffs mera visso och stadfestilse haffuom wij lathit hängia wärth incigle före thetta breff med edra landtincigle huilketh wij her före bedhoms thil beuijsningh edra samtyekio och godwilia om all^{re} forscriffne stycke Datum apud ecclesiam Thwna Anno domini MCDXXV quarta die mensis Marcij.

7. Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga för kyrkan i Helsingland, dat. den 4 mars 1425.

(Jfr inledningen sid. 7.)

Vii broder iones mz gudz nadh erchebiscop i vpsalum / Helsom alla the som byggia oc bo j hælsgia lande ewerdelica med gudi kwngörom wij^{re} eder athwij^{re} görandes vårt æmbete oc sökiandes kyrkionar her kringom landet vnderståndit haffuom mang stycke gå emot the helga kirkior och ther oc eder til edra siæla bestondelse görandes twedrakt oc ouilia klærka oc almogan millom oc æn thå att Erchebiscopa j Vpsalum som före oss haffua varet haffua the förnämnda sticke högliga forbudit Dock æru the ey thess hællder afflagd Oc ty mædhan wii æru aff gudz forsyn skipade til ath före stå the helga kirkio oc beuara edra siæla epter våre yterste makt thå tilbör oss såå framt wij viliom vndtfly gudz vrede oc hæmpd fforbiuda oc afflæggia forscreffna twädrekt görandes endreкт som eder oc kirkomen må komma til bestandilse

Thy biudhom wij först prouestenom oc allom kirkieherrom oc kirkewærendom j forscreffna tesso lande at the ingom sælie

borghe eller lane kyrkenne tiende vthan för rede pæninge eller goda värðöra heller oc vissan panth hwilken panther jo bettere vara skal en thz han före står / oc lösis forseriffne panther ey på en vissan dagh effther ty som vilkåradt varder tha skula kyrkeherren oc kirkioærendena then pant vpbiuda tre hælgedaga för kirkiedårn oc löses han ey æn tha igen thå haffui the makt han ath sælia oc hwadt som panther dyrare sælss en han före stod thz giffues ægande igen æn fa the kyrkenne tiende vth j andra motte æn nv ær sagt thå varij siælfue plictoge thz kirkenne betala oc prester böthe ther öffuer vj *mark* swenska oc hwar kyrkioæranden iij *mark* före thz att the tiend eller pæninga så oskæliga vtfringo oc emot thetta vårt forbudt oc ey skola heller fornämde kirkeherren eller kirkioærande nogot til lons taga åff kirkenne vthann med soknamanna vithn oc samma skælom som för ær sagt oc alle thesse pantha oc andre kirkennes pæninga the skola beuarass vnder trene kyrkenne låsom / til huilken laass presten haffui en nykel oc kirkewærandena the andre två / Än vilie ey kirkiewærande eller soknamæn stædia presten til tridia nykelen haffui thå prester vald messesfal göra före the sinne sokn så længe han nykelen får oc makt at rådha som honum bör

Item effter ty som åff alder j allo vpsala biscopsdöme siduenia varet haffuer tha skolu alle sin tienda fulleliga införa i kyrkio hærberget innan tiugunde dag jula Hwilken thz forswmar eller ey göra vil then skal prester åff kirkio lysa ther til han sina tiend infört haffuer oc om påska före honum vppehålla om han æn ey thå fornämnda tiend infört haffuer

fframdelis viliom wij oc biudom ath kirkioherren oc kirkioærendena vider huars thera iij *mark* huart år räkenskap görj om påska tijd j alla soknamanna nærwarw åff kirkenne tiendh oc andra henna vpbyrdt oc vthgiffit oc thenna räkenskaap varij kyrkioherren plictoger ath samman scriffua oc ther före inthe kræffia oc thenne räkenskaper skal j kirkenne kijsto gömes ther til wij eller nogra åff våra vegna han framedelis kræffuer æn varder räkenskap kraffder till biceps tinge eller *prouesta* tinge eller åff androm aff vara vegna oc ey redeliga scriffuin ær thå böth...¹ prester ther före iij *mark*.

• ¹ Genom kantens söndertrasande hafva några bokstäfver bortfallit.

Item forbiudom wij at noghor bliffue længer kyrkewærende æn tw år at slagh mæn thå the haffua om påska tijd rækenskap giort som sagt ær thå sætis annor thera aff som længer vidher thz æmbete varet haffuer oc vælie kirkioherre oc soknamæn annan j samma stad æn tycker them thz nytta oc kirkenne til froma vara / thå mogha the væl om annadt år then samma igen til kirkewærende tagha

Item forbiudom wij kirkeherromen oc kyrkewærendemæn vidher hwars thera iij *mark* at the her effter ey göra stor köp med kyrkionne pæningom köpandes belæthe messoklæde eller annar stor köp vthann med vara eller *Capituli* vethe oc samtyckio thy att twlkom köpom varda kyrkionar mykît dorada

Item viliom wij oc biudom prestomen ath the all thera prestabol ryckte oc enkte thera spille med vanrickt hwilken andra ledis gör böthe biscope iij *mark* for hwart wanrycktadt boll oc bettere thz bol effter goda manna sægn som skadhan wyrdha

Item biudom wij alla prestomen at the ey forsumme inuentarij breff att tagha thå the widher kirkio tagha oc lathi thz læggia j kyrkonne kisto hwilken som thz forswmmar att tagha eller oc ey beuarar som sagt ær thå böte therföre vj öra hwart sin som prouester nær honum tingh holler om inuentarij breff ey til ær oc går prester åff eller skils fran kirkio thå vare prester eller arffua hans plictogher inuentarium vtbära dher effter soknamanna sægn oc niwte ingom vithnom ther imot oc ey skulu soknamæn stædia nogot flyttas eller fordas åff prestens ægor för æn inuentarium fulleliga beret ær oc bættradt effter æmpnom hans

Item forbiudom wij allom prestom före nogrom vppehålla om påska eller sættia nogon vtaff kirkio vthan fore scriff oc saköra fore andeligan mål tiend testamænt lijksto offir paska måla *Sancte* Olaffs pæninger *sancte* birgitto pæningh oc fore andra kirkionne prestins eller klukkarens tillagor dödhz segd eller annor andeligh mål med prouestens vilia oc vithu och ey för lån eller annor gæld

Item klukkare ær plictoger til tidher... oc preste j kirkio kirkiotidhom oc soknabudom tiæna oc til annat ærffuode ey ty forbiudom wii prestomen at the klukkara med sit egiet ærffuode nograledis thyngge æn ær thz så ath klukk... ey kan fulleliga the thiænist göra som honum j kiörko bör / viderlegge thå preste

thz med thz ærffuode han kan skæliga effter twæggiã presta oc twæggiã soknamanna lægning

Item viliom w.. oc biudom præstenom at han lathj vppehålda om paska för allom them som kyrkiom skylloge æru oc makt haffua at betala oc ey beredha vilia eller fullan pant fore settia oc dör så nogor ther tha lathe han ey iordas j vigdo iord för æn kirkione betaladt ær om hans ægor så mykit rækkia kwæne

Item forbiudom wij alt lönskelæge oc viliom ey ath stædias skal noghrom openba... frillo at hålla oc findz nogor hær emot göra thå skal honum wm påska ey gudzlekame giffues för æn han hona til æghata tagit haffuer eller oc hona alstinges forswåret oc hwar som så swårnan edh ey holder taghi scriff som menedare oc stonde vthan kirkio swa læ... han hona fæst eller offuer giffuit haffuer

Item viliom wij ath farande fâlk som åff androm landom kommer oc sigh för hionalag holla ey skulu redskap om påska fa för æn the breff oc skæl haffua ath the laglica samman kommen æru före thy margher kommer löpande med frænko sine eller annars hustru oc viliom wij ey ath nogor vthlænsker till giffto stædias skal vthan han ful skæl oc beuisning haffuer thz han ey annarstadz giffter ær oc thetta biudom wij sunnerliga allom vårom klærkom granlig var at thaga

Item forbiudom wij vider huars iij mark ath engen lægre eller j sæng gonge mædher sinne festekonu föræn lagliga fore them lyst ær oc the wijgd æru före thy at komme hinder vdj, at hionalagh athskilias skulle thå vordho barn oekta om ey lyst eller wijgth våre

Item effter thz att landit haffuer mz vilia pågongit at göra her effter aff lagx krampasild oc siæl rætta tiend thå förbiudom wij allom klærkom ath the her effter aff forscriffna laxx sijl oc siæl tiend eij tagha vthan tridie delen som aff adhro tiond æffter ty stillobreffuit seger lathandes kirkionne oc biscopenom the andra twådelana

Item vppa thz at engen sigh skal kwæna vrsaka ath segia ath han thessom forbudh ey wiste Thå viliom wij oc biudhom vårom prouest at han vppå hwart prouesta tingh forscriffna artielia för almoghanom oppenbåra læsi oc lyse vijd sina iij mark

Til thess breffs mere visso oc stadfestelse haffuom wij lathet hængia vårt incigle före *thetta breff* Datum apud ecclesiam Twina anno domini millesimo CD^oXXV quarta die mensis martij.

8. Ärkebiskop Jöns Håkanssons stadga för Jämtland,
dat. Brunflo den 14 februari 1425.

(Jfr inledningen s. 7.)

In nomine dominj Amen. Wj brodher jones mz guds nadh Erchebiscop j Vpsalum Helsom alla the som byggia oc boo j jemptalande æwerdelica mz gudhi kungörom wj jdher at wj görandes waart embitte oc sökiandes kirkionar her kringom landhet wndherstandit hauom mang groff stycke gaa amot the helga kirkior j landena. och Cristendomsens bestandilse aff ene ondhe sidwænio moth gudlikom ræt oc allom skiæld, oc æn tho at Erchebiscopa j vpsalom som fore oss haua warit haua the fornämpda stycke höglica forbudhit thok æru the eij thess heller afflagd. Oc thy mædhan wij æru aff guds foresyn skipadhe til at forestaa the helga kirkio oc bewara jdhra sielar epter wara ytersta makt, tha tilbör oss swaframt som wj wiliom wntfly guds wredhe oc hæmpd fortagha oc forbiudha jdner the ondha sidwænio som kirkioinen magh koma til forderffuilse oc cristendomenom til nidher fal

Thy biudhom wj först prowestenom oc allom kirkioherrom oc kirkiowærendom i forscrifno tesso landhe at the enghom sælie borgher eller lane kirkione thiend. wtan fore redha peninga eller godha wærdöra eller oc wissan pant. huilken panther jo bæther wara seal æn thz han forestaar. oc lösiss ey fornämpde panther oppa en wissan dagh epter thy som wilkorat wardher tha seulu kirkioherren oc kirkiowærendena then pant opbiudha thre helga dagha fore kirkiodurum. oc lösiss han ey æn tha igen. tha haffui the makt han at sælia oc hwadh som panther dyrare sæls æn han forestodh. thz giffues æghande jgen. Än faa the kirkione thiend wt j andhra

matho æn nw ær sakt. tha wari sielffue plictughe thz kirkionne betala. oc prester böthe ther offuer vj marker swenska. oc hwar kirkiowærende iij marker fore thz at the kirkione thiend eller peninga. swa oskæligha wtfingo oc amot thetta wart forbudh. oc ey sculu heller fornämpde kirkiøherren eller kirkiowærenda noghot til laans thaga aff kirkionne wtan mz...¹ soknamanna withu oc sama skælom som för ær sakt. Oc alle tesse pantha oc andre kirkione penninga. the sculu beuaras wndher trem kirkione laasom til huilken laas presten haffui en nykel oc kirkiowærendena the andra twa. æn wilia ey kirkiowærenda eller soknamen stædhia presten til tridhia nykel. hafui tha presther wald messofal göra for the sinne sokn swa lenge han nykel faar oc makt at radha som honom bör

Item epter thy som aff aldher j allo vpsalo biskopsdöme sidwænio warit hauer tha sculu alle sin tienda fülleligha införa j kirkiøherbergit jnnan tiwghunde dagh jwla. huilken thz forsumar eller ey göra wil then scal presther aff kirkiø lysa ther til han sina thiend infört hauer. oc om pascha for honum wppehalla. wm han æn ey tha fornämpda thiend jnfört hauer

fframdelis wiliom wj oc biudhom at kirkiøherren oc kirkiowærendena widh huars thera thre mark hwart aar rækenskap göri wm pascha tiidh j alla soknamanna nerwaru. aff kirkionne thiond oc andre henne vpbyrdh oc wtgiffit/ oc thenna rækenskap wari kirkiøherren plictugher at samanscriffua oc ther fore engte kræffuia oc thenne rækenskaper scal j kirkione kistho gömas ther til wj eller noghor a wara wegna han frandelis kræffuir. æn wardher rækenskaper kraffdher a biscops thinge eller prowesta thinge eller andhrom a wara wegna oc ey redheligha scriffuen ær tha böte presther ther fore iij mark

Jtem forbiudhom wj at noghor bliue længer kirkiowærende æn tw aar ath slagh/ mæn tha the haua wm pascha tiidh rækenskap giort som sakt ær tha sæthis annar thera aff. som længer widh thz embitte warit hauer oc wælie kirkiøherren oc soknamen annan j sammu stadh æn tycker them thz nytta oc kirkione til froma wara tha magho the wel om annat aar then sama j gen til kirkiowærenda thaga.

¹ Tre bokstæfver utstrukna.

Item forbiudhom wj kirkioherromen oc kirkiowærendomen widher ban ath the her epter ey wtlægge kirkione pæninga j hwsabygningh wppa prestabolen som the haua her til giort for thy soknamanom bör a prestabole lagha hus byggia a thera eghin kostnadh epter thy som cristna rættin wtuisar. huilken cristna rættir allom bör halda

Item wiliom wj oc biudhom prestomen at the all theras prestabol rykthe oc engte thera spille mz wanryeth huilken andralledhis gör böthe biscope iij mark for hwart wanryktat bol oc bætre thz bol epter godha manna sægn som skadhan wyrda/

Item biudhom wj allom prestomen at the ey forsyme jnuentarij breff at thaga / tha the widher kirkion thaga. oc lathi thz liggia j kirkione kisto huilken thz forsumar at tagha hæller oc ey beuarar som sakt ær tha böte ther fore vj öra for hwart sin prowesther nær honum thing haller oc jnuentarij breff ey til ær. oc gaar prester aff æller skils fra kirkio. tha wari prester eller arffua hans plictugher jnuentarium beredha epter soknamanana sægn oc niwthe enghom witnom ther amot / oc ey sculu soknamen stædhia noghot flias eller fordhas af prestens æghor for æn jnuentarium fulleligha bereth ær oc forbætrat epter makt hans.

Item forbiudhom wj allom prestom fore noghrom oppehalla om pascha æller sæthie noghon wt aff kirkio wtan prowestens budh oc oppit breff. widher huars thera iij mark / oc wari prowesther plictugher oc mæktugher a wara wegna retta ouer the klærke som her amot dyrffuas göra. Swa oc ouer all annar sak oc kæramal som leekmen til klerke haua. wari han samuledis plictuger oc mectugher ofuer at rætta oc ræt skipa. epter thy wj honom befalt hauom æn glæmer prowester æller ey wil ræt skipa. som sakt ær. wari saker til iij mark æller meer om hans sak thz kræfuir.

Item wiliom wj oc biudhom prowestennom at han lathi oppehalla om pascha for allom them som kirkione skylloghe æra oc makt haua at bethala oc ey beredha wilia æller fullan pant fore sæthia. oc dör swa noghor then tha lathi han ey jordas j wigda jordh for æn kirkione bethalat ær. om hans æghor swa myket rækkia kunna.

Item forbiudom wi allom oc serdelis kirkio oc henne embitzmannom at the ey længher aff koolegho thagi æn hon j liffue ær.

æn dör legha koo thok eij aff handom eller wanrycth hans som leegt hauer. tha wari dödh fore honum som koo aatthe oc kræfui ey længer legho aff hæne / æn dör hon aff wanrycth tha gælla han koo igen. æller koo wærdhe som rykta sculde.

Item forbiudhom wj alt lönskalæghe oc wiliom ey at stædhias scal noghrom oppenbara frillo. at halla. oc findz noghor her amot göra tha scal honom om pascha ey gudzlikame giffuas för æn han hona til æktha taghit hauer æller oc hona alstinges forswurit oc hwar som swa swornan eedh ey haller taghi scriffth som menedhare oc stande wtan kirkio swa længe han hona fæst eller ouergiffuit hauer.

Item wiliom wj at farande folk. som aff androm landom komber oc sic for hionalagh halla ey sculu redhskap om pascha faa. for æn the breff oc skæl haua. at the laglica saman komin æra. fore thy margher kombir löpande mz frænko sinne eller annars hustru Oc wiliom wi ath ey noghor wtlændsker til gifftho stædhias scal wtan han full skæl oc bewiisning hafuir thz han ey annarstads giffthær ær. oc thetta biudhom wi sunnerligha allom warom klerchom granelica war at tagha.

Item biudhom wj widher huars iij mark at enghin læghre æller j sængh ganghe mz sinne festhe kwnu foræn laghlica for them lyst ær. oc the wiigd æru / for thy at kome hinder wti at hionalagh atskilias sculde. tha wordhe barn oæktha om ey lyst eller wiigt war.

Item oppa thz at enghin sigh scal kunna wrsaka oc sighia at han tesson forbudh ey wiste tha wiliom wi oc biudhom waarom prowest at han oppa huart prowesta thing forscrifna articla for almoghanom oppenbara læsi oc lyse widher sina iij marker.

In quorum omnium et singulorum maiorem euidentiam Secretum nostrum duximus presentibus appendendum. Datum apud ecclesiam Brunflo Anno domini Millesimoquadringentesimo-vicesimoquinto Decimaquarta die Mensis februarij.

9. Ärkebiskop Nils Ragvaldssons stadga för Jämtland,
dat. Rödhene den 1 mars 1440.

(Jfr inledningen sid. 7.)

Vj Niclis mz guds nadh Erchebiscop j Vpsala Helsom jdher alla klæra Och menegha Almoghan Byggiandes oc boandes j Jemptalande kärligha mz gudh. Epther thz som j wel within Ath aarom epter guds bördh tusandafyrhundradha oppa fyrathiende aarith första daghin j martz maanadhe Som war Tidessdaghin nest epter *sancti* Matthisse dagh j fastom. Vj görandes waart embitte widh Rödhene kirkio. och landztingh hallande mz almoghanom j Jemptalande. lothom liudhelica læsa werdughe fadhers j gudhi Aerchebiscops jönissa haquonsson, huars siel gudh nadhe, stadga oc stillabreff for almoghanom j fornemda Jemptalandh. Oc wj funnom At fornemde werdughe fadher haffde thz mz godhum skielom Cristendomenom til ökilse oc bestand epter the helga kirkio rætt oc alla godha *crístnamanna* sidwænio skikkat oc stadgat Thy stadfestom wj thz mz allom sinom *Articulis* ludhandes ordh fran ord som her epter scriffuat staar.

»In nomine dominj Amen. Wj brodher jones mz guds nadh — — [följer den nyss förut attryckta urkunden] — — Decimaquarta die Mensis ffebruarij.»

Ffrandelis forbiudhom wj Biscop niclis forscriffne wndher ban. badhe klerkomen oc leekmannom at the engaledis tilstædhe hær j landet fræmande prestom messo sæghia eller annat presta embitte öffua eller bruka for æn the hafua warit j wpsalom for *Capitulum* oc presenterat sigh ther oc wndherwiist sin prestabreeff oc andra sina witnisbördh oc bewiisningh at the rætfærdughe ohindrade oc skælike æra wtan thz see the preste som biskedhelighe pelagrima æra.

Item wiliom wi oc biudhom at her epter hær j landet scal ringhias heligsmaal om högtiidher affthna oc lögherdags qwella oc kleppas warfrv loff oc aat ophalda ringhia j hwario högtiides oc Sunnadags messo. som aff aldher sidwænia j alla vpsala biscops dôme warit hafuir Huilken klokkare thz forsymar böthe iij öra for hwart sin a prowasta thinge om thz kan til honum mz skælom präfuas.

Alla thenna forscriffna stycke stadga oc artiola som forscriffne standa oc rætta thiend at göra. thz ær tienda hwart som gudh han giffuer. biudhom wj allom hær j landhit oc hwariom enom særdelis widh sigh. wndher the helga kirkio högxta plict oc næfst epter thenna dagh obrutligha halda til æwerdeliken tiidh.

Giffuet scriffuet oc stadgat widh Rödhe kirkio j fornempda Jemptalande aar oc dagh som forscrifuat staar Til mera wisso oc tessins wars buds högre stadfestilse lathom wj hængia wart Secret mz witskap thetta breff.

(Sigillbandet kvar, sigillet borta.)

III. Aktstycken rörande Skara stift.

10. Liturgiska föreskrifter af biskop Brynolf I (1278—1317).

(Jfr inledningen sid. 13 f.)

*Notule Brynolphi ecclesie scarensis.*¹

Notandum quod per totum annum officium tam diei quam noctis ad horas faciendum est de tempore, nisi in festis sanctorum et per octauas et in octauis eorum et in sabbatis, quando de beata virgine agitur.

Quando igitur fuerit de tempore paschali faciendum, omnibus dominicis extra tempus paschale faciende sunt nouem lectiones in matutinis. In profestis autem diebus per totum annum fiant tantum tres lectiones, nisi in triduo ante pascha. Tempus autem paschale notatur in missa in vigilia pasche et deinceps ad primas vespervas trinitatis exclusiue.

*De responsoriis.*²

Omni tempore, quando hystoria dominicalis in sua prima dominica inchoatur, responsorium dicendum est in primis vespers. Quando vero per aliquod impedimentum dominica non habet pri-

¹ Ur *Cod. Ups. C. 36* fol. 87 r. — Delningen i afsatser liksom i de flesta fall kursiveringen af rubrikerna är af utgifvaren.

² Marginaltitel: *In prima dominica Responsorium.*

mas vespervas, quando primo debuit inchoari responsorium, In vespervis de illa hystoria de cetero non dicatur.

*De oracionibus dicendis.*¹

Notandum est autem, quod oracio dominicalis semper dicenda est in sabbato precedente ad vespervas et in dominica ad omnes horas, quando de dominica agitur, preterquam in prima et in completorio. Et est sciendum quod vbicumque oracio dicatur ad horas, numquam intelligitur de prima uel completorio. Dicenda est eciam oracio dominicalis per ferias sequentes per ebdomadam vsque ad primas sabbati exclusiue. Ad omnes horas tam diei quam noctis, quando de tempore agitur, nisi in ieiuniis quattuor temporum septembris et in aduentu et in quarta feria cinerum et deinceps vsque ad dominicam in albis exclusiue et non in tribus diebus rogacionum et non in ebdomada penthecostes, non due uel plures oraciones sunt dicende. Quando vero plures oraciones infra ebdomadam dicende fuerint, postquam vna infra ebdomadam fuerit incepta, dicatur, quando de tempore agitur, vsque dum antiphona inchoetur; et sic deinceps, si plures dicende fuerint. Ille autem oraciones, que infra ebdomadam inchoantur, semper sunt in laudibus inchoande. Et hoc est sciendum, quod oracio, que dicitur ad laudes, semper dicenda est ad omnes horas; dicitur eciam ad vespervas, quando agitur de eodem, de quo in laudibus agebatur, nisi per ferias in XL:a et nisi hoc propter aliquod sequens festum impediatur.

*De omeliis.*²

In omni dominica, nisi festum uel octava dies festi habentis octavam impediat, tres ultime lectiones de expositione ewangelii dominicalis legantur, Preterquam in vigilia natalis domini, quando in dominica euenit; tunc enim omelia dominicalis omittitur illo anno (?), nec quando aliqua vigilia, habens propriam omeliam, in dominica euenit; tunc tres vltime lectiones erunt de omelia vigilie, et omelia dominicalis in aliquam feriam transferatur; preterquam in vigilia sancti Andree, cum in dominica euenit; tunc enim omelia dominicalis legenda est et omelia de vigilia penitus dimit-

¹ I marginalen: *oracio dominicalis.*

² Marginaltitel: *Omelia dominicalis.*

tatur. Quando vero propter aliquod impedimentum omelia non legitur in dominica, semper contra ebdomadam suam in aliqua feria est legenda, nisi quando festum sancti Siluestris in dominica euenit et quando festum apostolorum Philippi et Jacobi vel sancte crucis in dominica ante ascensionem euenit; tunc enim omelia dominicalis dimittitur. Illo anno dimittuntur eciam due omelie dominicales vltime, que sunt post »Domine, ne in ira»,¹ quando inter octavis epyphanie et septuagesime non sunt ferie vacantes, in quibus possunt legi. Similiter et omelia »loquente ihesu» dimittitur, quando tantum 22 septimane fuerint inter »deus omnium» et aduentum. Si in vicesima secunda septimana non fuerint tot ferie vacantes, quod omnia ewangelia legi possunt, »Te deum» dicitur omnibus diebus dominicis preterquam in aduentu et in 40:a et deinceps vsque ad pascha exclusiue, nisi quando festum solemne vel duplex in septuagesima uel XL:me euenit.

de divisione hystorie.

Sciendum est quod per totum annum....(?) de hystoria dominicali per ebdomadam, quando de tempore agitur, hoc ordine sunt dicenda, videlicet in secunda et quinta feria tria prima, In 3:a et sexta feria tria media, In 4:ta et sabbato tria ultima; et hoc obseruandum est, nisi aliter signata inueniantur. Quando autem aliquod festum infra ebdomadam celebrabitur, nihilominus ordo predictus in reliquis feriis obseruetur.

Aduentus domini semper celebrari debet in dominica, que vicinior est die sancti Andree, siue precedat siue sequatur, vel in ipso die sancti Andree, quando in dominica euenit. Omnia, que ad horas tam diei quam noctis per totum aduentum que dicenda sunt et in libris officialibus non sunt notata, dicenda sunt secundum quod dominica »Domine ne in ira» et eius feriis sunt notata.

Item sciendum quod a dominica »deus omnium» vsque ad aduentum exclusiue aliquando sunt viginti septem ebdomade; quando que prolixius est temporis spatium, quandoque vero breuius; xxv ewangelia vero dominicalia cum oracionibus xxv et totidem antiphonis ad »benedicat» et totidem ad »magnificat». Quando vero xxii fuerint ebdomade, omelie trium ewangeliorum legantur per feriis vicesime secunde ebdomadis, Si vacauerunt, et dicantur oraciones cum

¹ Citationstecknen här och längre fram tillsatta af utgifvaren.

antiphonas, ad »benedictus» et »magnificat» secundum ordinem. Si tot ferie non vacauerunt, quot sunt omelie, omelia »loquente Ihesu» cum oracione sua et antiphonis dimittatur. Si xxiii fuerunt ebdomade, due residue omelie legantur infra ultimam ebdomadam in predicto modo. Si vero xxiiii fuerunt ebdomade, omelia ewangelii »cum subleuasset» legatur in(?) aliqua feria vacante eo modo. Si autem xxv, quelibet omelia legatur in sua dominica. Si xxvi, omelia ewangelii repetatur in xxv dominica, quando de dominica agitur, et omelia »cum subleuasset» legatur in xxvi dominica. Si autem xxvii, omelia ewangelii »loquente Ihesu» legatur in xxiiii et in xxv dominicis. Et omelia ewangelii »Cum subleuasset» in xxvi et in xxvii dominicis. Hoc tamen sciendum est quod quando sunt xxvi vel xxvii ebdomade, postquam omelia lecta fuerit in sua prima ebdomada, siue in dominica siue in aliqua feria, Si in sequenti dominica, in qua repeti debuerit, festum occurrerit uel octava, non est ulterius repetenda.

De festiuitatibus.

In quacunq; die festum simplex uel maius occurrerit, in ea celebretur, preterquam in dominicis aduentus et in septuagesima et deinceps in sequentibus dominicis vsque ad »ramos» inclusiue, preterquam in die ascensionis et in octauis eiusdem et preterquam in vigilia penthecostes et deinceps vsque ad festum trinitatis inclusiue. Excipitur festum purificationis, quod numquam transfertur, et festum annunciacionis, de quo fiat sicut infra in rubrica »De translacione festiuitatum» notatum est.

Festum eciam trium lectionum fiat in quacunq; die euenit, nisi in dominica uel cum festum simplex uel mayus in eo fuerit celebrandum et nisi quando hystoria »Domine ne in ira» debet imponi propter breuitatem temporis inter octauas epyphanie et septuagesimam in festo trium lectionum et nisi in 4:ta feria cinerum et deinceps vsque ad octauas pasce Inclusive, et nisi in prima die rogacionum et deinceps vsque ad octavas ascensionis inclusive et in vigilia penthecostes et deinceps vsque ad »deus omnium», et nisi in sabbatis, quando agitur de beata uirgine, et in ieiuniis quattuor temporum septembris tantum memoria fiat.

De concomitantia festiuitatum.

Si festum simplex uel mayus post diem solemnem uel festum duplex immediate euenit, primum festum, scilicet solemne uel duplex, in suo plenas uesperas habebit et de festo sequenti memoria tantum fiat. Si uero dies solemnis in crastino festi simplicis uel semiduplicis aut duplicis occurrerit, post festum celebranda de solemnitate in primis uesperis a primo inchoabitur et de festo illius diei memoria tantum fiat. Si autem festum semiduplex uel duplex occurrerit post festum semiduplex uel simplex, in die primi festi in uesperis psalmi[?] et antiphone de ipso festo erunt, Capitulum et que sequuntur erunt de festo sequenti, et de festo illius diei fiet memoria. Quando uero festum simplex post semiduplex euenit, festum semiduplex in suo die habebit totas uesperas et de simplici sequenti memoria tantum fiat. Quando autem unum festum simplex post simplex euenit, primum festum in die suo habebit in uesperis antiphonas et psalmos; Capitulum uero et que sequuntur erunt de festo sequenti, et memoria fiet de primo festo. Si festum simplex uel mayus in quocunque sabbato fuerit celebrandum, habebit festum in ipso sabbato totas uesperas, nisi in sabbatis aduentus et in sabbato ante LXX:am et deinceps in sabbatis usque ad pascha, in quibus festum simplex uel semiduplex in uesperis psalmos et antiphonas,¹ et a capitulo inchoabitur de dominica, et memoria postea de festo fiat. Festum uero duplex uel solemne omni tempore habet totas uesperas, et de dominica sequenti uel infra nihil fiet illo anno, nisi ad hoc uacabit aliqua feria sequentis ebdomade. Quando uero festum simplex post dominicam occurrerit, psalmus et antiphona de dominica erunt. Capitulum et que sequuntur de festo erunt. Si uero semiduplex uel duplex fuerit, psalmi de dominica erunt, antiphone uero super psalmos, capitulum et que sequuntur de festo sequenti erunt. Festum solemne siue duplex in nona [?] inchoabitur et habebit totas uesperas, nisi festum duplex aut semiduplex precesserit uel solemne.

De translacione.

Si festum simplex uel mayus in aliqua dominica aduenit aduentus uel in dominica septuagesime et deinceps in aliqua dominica usque ad »ramos» exclusiue, in secundam feriam trans-

¹ Ordet *habet* eller dyl. synes hafva bortfallit.

feratur. Excipitur festum purificationis, quod numquam transfertur; Et festum sanctorum Fabiani et Sebastiani, quod in precedenti sabbato celebretur; et festum sancte Agnetis, quod in crastinum sancti Vincentii transferatur, Si aliquod istorum in dominica evenit. Sociantur etiam festa annunciacionis et Mathie, cum in dominica euenient. Quodcumque autem festum simplex uel duplex in dominica »de ramis palmarum» et deinceps vsque ad octauas pasche inclusiue euenit, Si simplex fuerit, non sit de eo nisi memoria in dominica et in 2:a feria et in 3:a feria et in vtrisque vesperis et in laudibus et in 4:ta feria tantum in laudibus; Semiduplex et maius post dominicam quasimodogeniti transferatur, preter festum annunciacionis, quod si in dominica palmarum et deinceps vsque ad diem pasche exclusiue euenit, in sabbato palmarum celebretur. Si vero in die pasche et deinceps ad dominicam Quasimodogeniti inclusiue euenit, in 2:am feriam post quasimodogeniti transfertur. Ffestiuitas vero, que in predictam ebdomadam transfertur, celebratur per ferias vacantes ipsius septimane eo ordine quo fuerunt intermissee; Ita tamen quod si festum aliquod non fuerit trium lectionum, in aliqua die predictae ebdomade euenit, In sua die celebretur, nisi propter aliquod maius festum situm extra suum diem transferatur. Si festum simplex vel maius in die ascensionis uel in octauis eius euenit, in sequentem VI feriam transferatur. Si vero in vigilia pentecostes aliquod festum euenit, in precedenti VI:a feria celebretur. Si autem in die pentecostes et deinceps vsque ad festum trinitatis inclusiue festum semiduplex vel maius occurrit, transferatur in sequentem secundam feriam post dominicam trinitatis. Quod si simplex fuerit, illo anno de eo nihil fiet.

Sciendum est quod de festo trium lectionum non sit nisi memoria, si in cena domini et deinceps vsque ad dominicam quasimodogeniti inclusiue, Et in die pentecostes et deinceps vsque ad dominicam trinitatis inclusiue si euenit; Et quodcumque festum sollempne uel duplex in die festi trium lectionum fuerit celebrandum. omnibus autem dominicis et quando tempus ita breue fuerit inter octauas epyphanie et septuagesimam, quod in feriis interuenientibus debet cantari hystoria »Domine ne in ira», et in 4:a feria cinerum et deinceps vsque ad 4:am feriam post »ramos» inclusiue, et in tribus diebus rogacionum vsque ad octauas trini-

tatis inclusiue, et infra octavas et in octava die tantum fiet memoria de festo trium lectionum in primis vesperis et in laudibus, nisi in predictis temporibus et si festum sollemne in die trium lectionum est celebrandum. Ffit eciam memoria de festo trium lectionum in sabbato, quando de beata virgine agitur, et in ieiuniis 4:or temporum septembris et quando festum se:x [semiduplex?] propter translacionem in die ipsius fuerit celebrandum. Quando vero festum trium lectionum in crastino dominice uel simplicis uel semiduplicis debuerit celebrari, in primis vesperis fiet de eo memoria et in matutinis et horis diei totum fiet de festo, post nonam autem semper terminatur. Si autem in crastino duplcis uel sollemnis debeat celebrari, in precedenti die nil fiet de eo; sed in sequenti die fiet officium de eo, sicut predictum est. Quando vero ferie vacantes occurrunt in vesperis precedentibus, in capitulo inchoetur. Sic autem fiet ad matutinas Inuitatorium sicut est notatum, ix antiphone super ix psalmos, versus de festis, tres lectiones et tria responsoria dicantur secundum feriam de hystoria. Ad laudes vna antiphona tantum, cetera vero ad horas habeantur, sed numquam transfertur.

Festum simplex in die, qua venerit, celebratur, nisi maius festum precadens impediatur. In primis vesperis antiphone et psalmi, que dicerentur, Si de feria ageretur, habeantur uel psalmi de festo, si pre, uel de octavis, si infra octavas euenit. Capitulum vero et que sequuntur de festo sequenti erunt. Responsorium in vesperis et in matutinis inuitatorium, sicut notatum est. Nouem lectiones de eo fiant extra tempus paschale. In tempore vero paschali tantum tres. »Te deum» dicitur, nisi in septuagesima vsque ad pascha et a prima dominica aduentus vsque ad diem natiuitatis domini exclusiue, et non in festo innocentium, quando extra dominicam euenit. In laudibus dicuntur hii psalmi: »Dominus regnauit», »Jubilate», »Deus, deus», »benedicite» et »laudate» et V antiphone, que eciam dicuntur ad horas suo ordine 4:a pretermissa, et hoc generaliter obseruetur quando antiphone in laudibus ad horas dicuntur; 4:a vero pretermittitur siue de tempore siue de sanctis agitur, nisi alie antiphone ad horas fuerint prenotate.

In festo semiduplici in primis vesperis vna antiphona tantum de ipso festo super psalmos feriales uel de festo, si precesserit, uel

de octauis, si in octauis euenit. Responsorium in primis vesperis sicut signatum est; cetera fiant sicut de festo simplici.

In omni festo duplici in primis vesperis vna antiphona tantum de ipso festo super psalmos dicitur, sicut in semiduplicibus. Item in primis vesperis, nisi duplex festum vel mayus precesse- rit. In secundis vero vesperis dicantur psalmi de festo cum an- tiphonis, nisi duplex festum uel mayus fuerit subsequutum; cetera sicut in festo simplici est notatum.

In omnibus autem sollempnitatibus ad primas vespervas di- cantur hii psalmi: »Laudate pueri», »laudate deo, omnes gentes», »Lauda anima mea», »Laudate dominum, quoniam», »Lauda Ihe- rusalem», nisi in festo circumcisionis, epyphanie et pasche. Re- sponsorium in primis vesperis nisi in festo pasche. »Te deum» in matutinis omni tempore dicatur. Responsoria horarum cum alleluia dicantur, nisi in completorio sabbati, septuagesime et deinceps vsque ad pascha. Versiculi vero numquam dicantur cum alleluia, nisi in tempore paschali. cetera omnia dicantur sicut supra notatum est in festo duplici. que vero sunt festa sollempnia, que duplicia, que semiduplicia, que simplicia, que trium lectionum, in calendario prenotata inueniuntur.

De octauis sanctorum.

Festiuitates sanctorum habencium octauas sunt hec: Sancti Andree, Sancti Stephani, Sancti Iohannis ewangeliste, Sanctorum innocencium, Sancti Iohannis baptiste, Apostolorum Petri et Pauli, Visitacionis beate virginis, Sancti Laurentii, Assumpcionis beate virginis, Natiuitatis eiusdem, Sancti Michaelis, Sancti Martini. Preter istas octauas nulle alie octaue sanctorum fiant siue patro- norum ecclesie siue aliorum quorumcumque. octaue tamen de sancta Helena habeantur.

Quomodo in octauis agatur.

Per omnes ferias infra octavas sanctorum, quando de octa- uis agitur, ad matutinas inuitatorium sicut in suis locis notatum est, ympnus sicut in die, IX antiphone de festo cum IX psalmis, Responsoria tria cum versibus de festo erunt secundum feriam. Est autem diuidenda hystoria secundum ferias eo modo quo supra de dominicali hystoria est notatum. »Te deum» cotidie cantatur; versus, antiphone et laudes vt in die; in laudibus

super psalmos antiphone laudum; Capitulum; versus de die; ad »benedictus» antiphona Sicut est notata; oracio Sicut in die; Ad horas antiphone, capitula, Responsoria, versus et oracio de festo, Excepto quod si festum fuerit sollemne. Responsoria tamen non dicantur cum alleluia Infra octavas. Ad vespervas autem antiphone super psalmos de laudibus, capitulum de festo, super »magnificat» antiphona sicut est notata. Excipiuntur de predictis octave Petri et Pauli, in quibus fit totum de apostolis, preter antiphonas super »benedictus» et »magnificat», modo tamen seruato superius prenotato; Andree, in cuius octavis infra aduentum venientibus de ipsis memoria tantum fiat; de hiis vero, que ante aduentum veniunt, modo seruato superius expresso. In ipsa tamen octava totum fit sicut in die, preter »Te deum», quod omititur in aduentu. Excipiuntur eciam octave sancti Laurentii propter versus antiphone, qui non dicuntur, et eciam octave sancti Stephani, Iohannis et sanctorum innocencium. Dominica infra octavas fiat sicut in octava die notatum est, Nisi quod omelia dominicalis cum antiphona ad »benedictus» et »magnificat» de dominica dicantur, quando non vacauerit aliqua feriarum ad habendam omeliam de dominica. Quando autem omelia dominicalis legitur in aliqua feria, fit in totum officium de dominica.

De memoriis.

Per totum annum, quando propter festum uel octavas de dominica non fit plenum officium et quando non vacauerit aliqua feria ad habendum officium de ea, semper de ipsa memoria est facienda sabbato in vespervis, preterquam in vigilia natiuitatis domini, in vespervis et in die natali domini et circumcisionis et deinceps, quandocumque dominica fuerit, vsque in crastinum epyphanie exclusiue. excipitur dominica infra octavas natiuitatis domini, de qua nihil est faciendum, nisi in crastino Beati Thome uel in die sancti Siluestri, et dominica infra octavas epyphanie et ascensionis, de quibus in sabbato precedenti nulla est memoria facienda. fiat eciam memoria de tempore per omnes ferias aduentus et XL:me et(?) tribus diebus rogacionum, quando festum simplex uel mayus in predictis diebus fuerit celebrandum. Aliis autem temporibus per totum annum de tempore per ferias nulla fiat memoria, quando festum infra ebdomadam contigerit cele-

brari, nisi forte propter festum subsequens vel precedens. Item de omnibus festis simplicibus, et si non habuerit plenas vespervas, primas vel secundas, memoria in vtriusque vespervis semper fiat. Excipitur festum commemoracionis sancti Pauli, de quo in primis vespervis nihil fit specialiter. Item de festo trium lectionum, quando non habet plenum officium, facienda est memoria sicut supra in rubrica de ipso notatum est. ffacienda est eciam memoria de sanctis, de quibus in calendario est signata, Nisi quando de festo trium lectionum nihil fieret, si veniret. Quando autem infra quascumque octavas non fit officium de octavis, facienda est de ipso memoria, sed non in vtriusque vespervis et in laudibus assumptionis beate virginis et circumcisonis. In omnibus sabbatis fiet memoria de beata virgine, preterquam in festis duplicibus et sollempnibus et in die animarum, cum in sabbato venerit, et preterquam in sabbatis Infra octavas assumptionis et natiuitatis eiusdem, cum de ea agitur de octavis. ffiat eciam de ea memoria in prima dominica aduentus inclusiue et deinceps tam in vespervis quam in laudibus et in missa vsque vespervas purificationis eiusdem, preter in die epyphanie et quando de ea agitur officium. Ffit eciam de beata virgine et omnibus sanctis per totum annum In vespervis et in matutinis in feriis, quando ferialiter agitur, memoria. Excipiuntur dies cinerum inclusiue deinceps vsque ad diem pasche, a dominica quasimodogeniti vsque ad diem ascensionis exclusiue; de resurrectione fit memoria preterquam in dominicis et quando de sanctis agitur.

Memoria de festo simplici et sanctis precedit memoriam de octavis et de dominica. Memoria vero de octavis precedit memoriam de dominica; precedit eciam memoriam de beata virgine in VI feria et sabbato. Precedunt vero memoria de dominica et de domina in VI feria et sabbato memoriam trium lectionum et festi habentis solam memoriam. Item memoria de aduentu et XL:ma precedunt memoriam de beata virgine in VI feria et sabbato. Memoria autem de beata virgine in aduentu precedit memoriam de sancto Andrea in VI feria et sabbato et memoriam de resurrectione de tempore pascale. Quandocumque autem fuerit memoria facienda in vespervis laudibus per antiphonas et versus et oracionem, ffiat eciam in missa per oracionem de matutinis post completorium.

In festo sancte trinitatis, corporis Christi, visionis beate virginis, assumptionis et natiuitatis eiusdem in sero cantentur matutine et nulle alie, nisi in triduo ante pascha.

In omnibus festis sanctorum, nisi vigiliis habuerint, oracio, que dicitur in vesperis precedentibus diem festi, dicenda est in ipsa die ad laudes, 3:am, VI:am et nonam et ad secundas vespervas diei, nisi fuerit trium lectionum, quod non habet secundas vespervas. In festis vero sanctorum habencium vigiliis, Quando de vigiliis si propria fuerit oracio dicenda est ad vespervas, nisi in festo sancti Andree, quando transfertur. oracio vero, que dicitur in laudibus diei, dicenda est ad sextam, 3:am et nonam et ad vespervas diei. Sciendum autem quod nulla vigilia alicuius sancti habet aliquid in matutinis nec in horis ante nonam nisi solam omeliam, propter quam tamen legendam aliud officium illius diei non mutatur, nisi quandoque in benedictionibus lectionum; excipitur vigilia natiuitatis domini.

De requirendis in communi.

Notandum quod per totum annum omnia, que in festis sanctorum in suis locis non inueniuntur, signata »In communi sanctorum«, de communi sanctorum pascalis temporis seu alterius sunt assumenda et dicenda suis locis, sicut ibi notata sunt, et competenter festiuitatibus, de quibus agitur. Quandocumque non inuenitur aliquod proprium de lectionibus in festo quocumque, recurrendum est ad commune, siue pro tribus siue pro IX lectionibus siue pro VI, quando est omelia propria legenda. Quando autem fuerint octave, repetende sunt lectiones predicte et in octavis et infra, quociens fuerint necessarie.

De quo fit summa missa.

Sit summa missa, cum de sanctis non agitur, Fferia 2:da pro defunctis, fferia 3:a pro peccatis, fferia 4:a de angelis, fferia V:a de sancto spiritu, feria VI:a de sancta cruce, Sabbato de domina; nisi in aduentu domini, tunc 2:a feria, 3:a, 4:a, V:a et sexta de dominica celebranda est; Et. preterquam in tempore pascali, in quo in 3:a feria et V:a de resurrectione, quarta vero et VI:a de dominica semper dicatur. Excipitur eciam dies cinerum et deinceps vsque ad diem pasce. in septuagesima fiat sicut in aduentu.

De vigiliis.

Vigilie IX lectionum, cum de sanctis non agitur, die subsequenti simul diebus dominicis dicantur in choro, fferia 2:da »placebo», fferia 3:a primus nocturnus, fferia 4:a 2:us nocturnus, fferia quinta 3:us nocturnus, fferia VI laudes, modo hystorie dominicalis preter Responsorium in vesperis in omnibus aliis obseruato. Excipitur tempus pascale, in quo de vigiliis nihil agitur, nisi forte propter aliquod speciale defunctorum. De prima et completorio in horis totum est notatum in collectario. Cetera in antiphonariis et libris officiorum.

In festo simplici, semiduplici, duplici et sollempni non dicuntur vigilie, preterquam in die omnium sanctorum, cum commemoracio animarum erit die sequenti celebranda. Item quando prima diei missa siue summa dicitur pro defunctis, tunc prima et principalis collecta fiat pro quiescentibus in ecclesia, 2:da pro benefactoribus, 3:a fidelium. Epistola: »audiui vocem de»; Ewangeli-um: »Omne quod dat mihi pater». Item quociens noua hystoria inponitur, tunc in horis habeantur capitula de dominicali epistola, alias de sancta trinitate etc.

11. Synodalstatuter af biskop Brynolf I, dat. den 7 juli 1280.

(Jfr inledningen sid. 14.)

Statuta Brynolphi episcopi Scarensis.¹

B. diuina miseracione episcopus Scarensis dilectis in Christo filiis preposito, archidiacono, Canonicis, officialibus, rectoribus ecclesiarum Ceterisque clericis ciuitatis et dyocesis Scarensis Cum benedictione paternam salutem.

Officii pastoralis debitum nos incitat et suscepti regiminis cura nos sollicitat omni quo possumus propensiori sollicitudine et circumspecta prouisione auellere vicia, plantare virtutes, dissipare iniqua, edificare honesta, vt multi cum omnipotentis dei dispositione et nostre consideracionis sollicitudinis procuracionibus,

¹ På sina ställen finnas i manuskriptet ofullständigt bevarade marginalrubriker, hvilka icke upptagits i aftrycket.

que in clero et populo nobis commissis reformanda videbantur, ad laudem et gloriam redemptoris nostri et ad profectum animarum nostrarum vt in melius refoermentur.

[1.] Quare de consilio et approbacione capituli nostri statuimus, diffinimus et ordinamus, vt quilibet, cum peruenerit ad annos discrecionis et doli capax fuerit, semel in anno proprio sacerdoti ad minus confiteatur, nisi de ipsius licencia petita et obtenta sacerdoti confessus fuerit discrecioni; alias eucharistie sacramentum in die pasche eidem denegetur. Sacerdos autem secreta confessione apercius dicat suis parochianis vt si quemlibet debita porcione decime defraudauerit nec ante exitus sui diem satisfecerit, saluari nequibit.

[2.] Ordinamus insuper quod gloriosum corpus redemptoris nostri non portetur in libro ad infirmos, sed mundo inuolutum syndone portentur in pixide argenteo vel eburneo. Campane sonitum audientes veniam¹ obviam corpori dominico et humiliter genu flectant. Quicumque autem infra eandem villam, vbi ecclesia sita est, de ecclesia ad domum infirmi aut de domo infirmi ad ecclesiam ob reuerenciam et deuocionem corpus dominicum sequutus fuerit, quinque dierum indulgencias habebit. Qui autem extra villam sequutus fuerit iuxta formam superius annotatam, X dierum indulgencias habebit.

[3.] Prohibemus insuper, ne sacerdotes vel clerici in sacris constituti per officiales nostros interdicantur nisi sub pena pecuniaria. Vnde si suspensi ab ordinibus ministrent diuina, irregularitatem incurrant, a qua non possunt nisi per sedem apostolicam liberari.

[4.] Prohibemus eciam, ne dedicaciones ecclesiarum in maioribus solempnitatibus posite In festo sancti Iohannis baptiste et sancti Michaelis et similibus festis celebrentur, sed secundum placitum parochianorum cuiuslibet ecclesie vel anticipentur in vigiliam vel in sequentem diem transferantur.

[5.] Ordinamus eciam, quod tribus diebus dominicis per sacerdotem denuncientur, quod inter talem et talem est matrimonium in facie ecclesie sollempnizandum; et dicat sacerdos: qui eis nouerit impedimentum, quod tales non possunt matrimonialiter

¹ Felskrifning i st. f. *veniant*.

copulari, durante denunciacionum tempore opponat et offerat se cum tempus fuerit probaturum. Alias tempore elapso nullatenus audietur, nisi probare potuerit huiusmodi denunciacionem ad suam noticiam minime peruenisse vel non probare poterit post elapsam terminum huiusmodi se id quod obicere valuerit intellexisse.

[6.] Item moneantur layci sagaciter et assidue, ne presumant solemnitates nupciales celebrare ante factas in facie ecclesie benedictiones nupciales.

[7.] Item prohibemus, ne quis sacerdos vna die plures missas debeat celebrare, nisi in die natiuitatis domini et die pasce. Quoniam legitur quod felix est qui vnam missam in die poterit digne celebrare. Potest tamen ad idem altare vnam de tempore et aliam pro defunctis, si opus fuerit, celebrare; vel duas eciam in diuersis ecclesiis, si necessitas id exposcat. Provideat tamen sacerdos, ne plures missas celebraturus sit in eadem die, quod ablucionem manuum super calicem non sumat, sed clericum astantem sumere faciat, vel si non clericus sit, in piscinam fundat.¹ Illi tamen, qui pro pocis aut adulacionibus secularium [?] plures missas celebrant, non est omnino(?) eos euadere dampnacionem. Quilibet autem sacerdos in calicem primum mittat vinum, deinde modicum aque, vt sapor aque in sacramento minime seneciatur.

[8.] Ordinamus eciam, quod thesaurus ecclesie per duos fideliores parochianos et sacerdotem parochialem fideliter custodiatur; nec presumat aliquis de thesauro ecclesie cuiquam concedere sine consensu parochianorum. Qui autem de denariis ecclesie post pascha mutuuum reddiderit vel receperit, in die natiuitatis solvat. Qui vero post natiuitatem, in die pasche. Alioquin sacerdotibus eorum auctoritatem committimus per presentes diuina denegare, dummodo canonicè moniti fuerint persoluendum.

[9.] Ordinamus eciam quod corporalia, quibus corpus dominicum est inuoluendum, non lauentur nisi per manus subdyaconorum, dyaconorum vel sacerdotum vel religiosarum personarum. palles et alia ornamenta sacerdotalia non lauentur per quascunque feminas indifferenter, sed per eas solummodo, que bone opinionis fuerint et vite honeste.

¹ Den följande satsen, som är skriven i öfre marginalen, hör antagligen till detta ställe.

[10.] Volumus eciam ac salubriter consulimus, quod si per negligenciam sacerdotis euenerit, quod absit, vt missam cantans panem et vinum oblitus fuerit, cum cognouerit, si hostia defuerit, assumat illam et mittat super corporale et incipiat consecracionem ibi: »qui pridie quam pateretur». Si autem vinum defuerit, quod sacrari debet, cum hoc cognouerit, mittat illud in calicem et incipiat consecracionem ibi: »Simili modo postquam cenatum est», vsque in finem. Si autem cum aqua totum cantare contigerit, cum hoc expertus fuerit, mittat vinum in calicem et incipiat vt supradiximus: »Simili modo» etc. Si autem cantauerit cum vino sine aqua, cum hoc expertus fuerit, mittat aquam in vinum et incipiat ibi: »Oremus preceptis sal...», et dicat oracionem dominicam et: »libera quesumus domine». Si autem per negligenciam euenit vt peracto canone et peracta consecracione nec vinum nec aquam reperiat in calice, statim debet infudere vtrumque et sacerdos recitabit consecracionem ab illo loco: »Simili modo» vsque in finem, Ita tamen quod illas cruces omittat que fuerint singulariter super panem.

[11.] Nota quod si de calice sanguis sacratus funditur super corporale, recondendum est ipsum corporale in loco reliquiarum seruandum. Si super pallam, si super albam, si super casulam, similiter fiat. Si super aliud vestimentum, comburenda est pars illa et cinis in sacrario reponendus. Si in ipsum sanguinem musca vel aranea vel tale quod inciderit, quod vix sine vomitu et periculo mortis sumi potest, igne cremandum est et sanguis sumatur. Illud tamen, quod intus cecidit, prius debet in calicem sepius perfundi vino et postea super piscinam debet comburi et illam ablucionem sacerdos sumat. Quod si super pallam de corpore dominico ceciderit vel super aliud vestimentum, non scindatur, sed vino¹ et ab ipso ministro sumatur. Si per negligenciam aliquid de sanguine super tabulam stillauerit, lingua lambetur et tabula radetur. Si non fuerit tabula, vt non contradicetur, locus radetur et igni comburetur. Si super pallam altaris calix stillauerit, sorbeat minister stillam et tribus diebus peniteat. Si ad terram, IX diebus peniteat. Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucharistiam euomerit, XL diebus peniteat.²

¹ Här synes något ord hafva bortfallit.

² Detta afsnitt förefaller vara senare tillägg.

[12.] Mandamus vobis omnibus et singulis sub virtute obediencie precipiende quod presentes constitutiones in ecclesiis vestris et parochiis inuiolabiliter obseruari et in libris ecclesiarum vestrarum redigi faciatis.

Item si clerici vel monachi vel presbiteri euomerint sacramentum, LXX diebus peniteant.¹

Actum Scaris nonis iulii Anno domini MCCLXXX.

12. Synodalstatuter, antagligen från Brynolf I:s tid (1278—1317).

(Jfr inledningen sid. 15—17.)

[1.] In pulcriori parte altaris cum summa diligencia sub clauē si fieri potest sanctum corpus domini custodiat. precipitur eciam districte vt omnes ecclesie habeant pixides eburneas vel argenteas, in quibus corpus domini cum reuerencia obseruetur. nulli clerico permittatur ire ad altare nisi in superpellicio vel cappa clausa.

[2.] Nullus antequam matutinas et primam dixerit presumat aliqua necessitate missam celebrare.

[3.] Sacerdotes circa confessiones maximam adhibeant curam et cautelam, vt sibi diligenter inquirant peccata vsitata singulatim, inusitata eciam non² a longe per aliquam circumstanciam, sic tamen vt expertis detur materia confitendi. Ad audiendam confessionem communiorem locum in ecclesia eligant sibi sacerdotes, vt ab omnibus communiter videri possint. Et in absconditis locis nullus recipiat confessionem, nisi in magna necessitate. In confessione sacerdos habeat vltum humilem et oculos ad terram nec faciem respiciat confitentis, maxime causa mulierum, compacienter que dixerint in spiritu lenitatis³ et quibus pro posse persuadeat pluribus modis, vt integre confiteantur; aliter enim dicat nihil ad vitam eternam valere.

[4.] Sacerdotes in confessione reseruent maioribus maiora peccata et manifesta, sicut homicidia, sacrilegia, peccata contra

¹ Detta afsnitt är utan tvifvel senare tillägg.

² Ordet *nisi* synes här hafva bortfallit.

³ Något ord bortlämnadt.

naturam, incestus et immissiones manus in clericos vel quoscunque religiosos, eciam si occultum sit, incendia, simonias et cetera omnia maiora peccata. hec omnia remittuntur ad episcopum vel ad maiores alios prelatos. In dubiis consulat sacerdos episcopum aut sapientes viros, quorum consilio rectificatus soluat aut liget.

[5.] Audita confessione semper sacerdos interroget confitentem, si abstinere voluerit ab omni mortali peccato; aliter eum non absoluat nec iniungat sibi penitentiam. In iniungendis penitentiis caueat sibi sacerdos, quod secundum grauitatem culpe et possibilitatem confitecium eis qualitas penitencie imponatur. Valde sibi caueat sacerdos, ne altas penitencias, id est missas, elemosinas et huiusmodi¹ priusquam ablata reddiderint; non enim dimittitur ablatum,² nisi restituatur ablatum, Si restitui potest.

[6.] Sacerdotes frequenter moneant parochianos suos ad confessionem et precipue ab inicio quadragesime instanter precipiant venire generaliter ad confessionem; et exponant eis, quod dominus Innocencius papa constituit primus: Omnis utriusque sexus, cum ad discrecionis annos peruenerit, omnia peccata sua confiteatur proprio sacerdoti. et iniunctam penitentiam pro viribus studeat obseruare, suscipiens ad minus pascha eucharistie sacramentum. Alioquin uiuens ab ingressu ecclesie arceatur et moriens ecclesiastica careat sepultura. et hoc frequenter in ecclesiis pupplicant sacerdotes.

[7.] In confessione eciam sibi caueant ne inquirent nomina personarum, cum quibus peccauerint confitentes, sed circumstantias et quantitates.

[8.] Nullus ira, odio vel metu mortis audeat aliis reuelare confessionem signo vel verbo, generaliter vel specialiter. et si reuelauerit, absque misericordia debet degradari et in claustrum artissimum recludi.

[9.] Omnes sacerdotes precipiant instituta ieiunia obseruare III:r temporum, vigiliarum et omnium sextarum feriarum. ex debito enim tenemur ad talia ieiunia.

[10.] Matrimonium omni honore et reuerencia celebretur et in facie ecclesie, non cum risu et ioco, ne contempnatur. ante-

¹ Något ord i satsen synes hafva bortfallit.

² Ablatum skriffel i st. f. *peccatum*.

quam fiat, tribus dominicis diebus vel festiuis pupplicetur; et perquirat sacerdos sub pena excommunicacionis de legitimitate sponsi et sponse, qui debent coniugi, et ante hoc nullus audeat matrimonium celebrare. Prohibeant frequenter laicis clerici ne fidem dent mutuo de contrahendo matrimonio, nisi coram sacerdote et in loco debito, id est, ante ianuas ecclesie. in nupciis prohibeantur fieri sortilegia et maleficia, id est¹ celantes consanguinitatem et alia impedimenta matrimonii.

[11.] Nullus sacerdos in casu dubio audeat perficere matrimonium inconsulto episcopo, videlicet ad eum semper referat omnes matrimonii dubietates.

[12.] Prohibetur eciam districte sub pena excommunicacionis, vt nullus sacerdos aut cappellanus exigat aliquid ante benedictionem sponsalem pro matrimonio celebrando.

[13.] Cum reuerencia oleum sanctum deferatur ad infirmos, et eos vngant sacerdotes in locis debitis, id est, oculis, auribus, naribus, manibus et pedibus. Ad hoc sacramentum extreme vnctionis sacerdotes sepe moneant populum, non tantum diuites et senes, sed pauperes et iuuenes a XIII annis; et doceant populum frequenter hoc sacramentum licite posse iterari et sepe recipi in qualibet magna infirmitate, vnde metus est mortis, et post sumptum ad opus coniugale iterum licite posse reuerti et alia licite operari, cum quis ab infirmitate conualuerit.

[14.] Prohibetur eciam sacerdotibus, ne testamenta sua ordinent per manum laycalem, sed secundum iura canonica.

[15.] Redditus et possessiones ecclesie scribantur in misalibus, et prohibetur penitus sacerdotibus et parochianis, ne de hiis, que sunt ecclesie aut presbiteri, alienant ab ecclesia vel mutuent sibi, nisi per consilium episcopi, quia contrarium facientes excommunicati sunt ipso facto.

[16.] Prohibetur districte, ne corpus pro precio sepeliri differatur, sed post sepulturam, siquid latum fuerit, accipiatur.

[17.] Item, si sacerdos neglexerit requisitus tam baptizare infantem vel invngere infirmum, emendabit Episcopo III:s marcas et III:s actorum.² Impedimenta autem sunt quattuor. primum si

¹ I undre marginalen: *liber jacobi kanuti ē post . . .*

² Skrifvel i st. f. *actori*.

vocatus est ad episcopum; 2:m, si tunc visitat alium infirmum; tertium, si ipse est infirmus; quartum, si tunc incipiat canonem. Si autem rusticus dicit eum non impeditum, defendat se cum VI sacerdotibus. Si vnus petit baptismum et alius corpus Christi, prius est baptizandus. Si autem vnus petit corpus Christi et alius inungi, prius dandum est corpus Christi quam inunctio.

[18.] Item si hospes moritur in domo alicuius, domesticus debet dare de rebus mortui . . . oram cum solido, si sacerdos vigilauerit; pro paupere mortuo peram vel baculum.

[19.] Item si quis seminauerit fundum in alia parochia situm, soluat totas decimas, vbi predia sunt sita; si vero seminauerit vnum agrum, ibi soluat decimas sacerdoti; omnes autem decimas alias, vbi habet domicilium.

[20.] Item si quis habuerit in tota decima plaustrum quod est akerlaf, faciat decimas; si vero minus, soluat sacerdoti tipakøp.

[21.] Item si quis non soluerit decimas ante pascha, suspendatur a corpore Christi, donec soluerit.

[22.] Item si quis sacerdos vel laycus interdixerit aliquem sine litteris episcopi et trina monicione, sit ipse interdictus tanto tempore sicut ille fuit quem interdixit.

[23.] Item presbiter delinquens et habitans in fundo ecclesie emendabit episcopo ius regium et eciam prouinciale, preter byiarbygningæ, id est, lidh, garpa, aflator, aploghior, tiællrubruth, aker-naam; de istis debet sacerdos purgari vel conuinci per næmpdarium laycum et ad ter XVI solidos conuinci. Episcopus recipiat ius regium. Si vero conuincatur ad minus, recipiat prolocutor in omnibus aliis causis. Clericus per clericos conuinci vel purgari debet, eciam si infringi contigerit regium iuramentum.

[24.] Presbiter, dyaconus aut subdyaconus habitantes in bonis ecclesie si delinquerint, emendabunt episcopo ius regium et ius prouinciale; Si autem delinquerint in bonis propriis vel alterius priuati, episcopo ius regium et prouincie suum. de omnibus autem clericis inferiorum ordinum recipiet rex suum, prouincia suum, actor suum.

[25.] Si quis leserit sacerdotem portantem corpus Christi ad infirmos, emendabit vltra legittimam emendam episcopo III:s marcas, regi III:s, leso III:s.

[26.] Si familiares sacerdotis delinquerint in fundo ecclesie, emendabunt episcopo ius regium.

[27.] Si sacerdos non soluerit debitum, quod tenetur laico, die per officialem vel episcopum sibi prefixo, Episcopo II marcas et actori vnam, qui tantum relaxabit; de marca sua, quantum episcopus de qualibet sua.

[28.] Si quis obligatus in aliquo episcopo, Ecclesie vel curato, relicta ecclesia propria in fraudem alibi corpus Christi receperit, emendabit episcopo marcam, aliam regi, terciam prouincie.

[29.] Nolens dimittere concubinam suam nec volens eam ea benedici potest interdici per presbiterum post trinam monitionem, et si hoc non fecerit, emendabit episcopo III:s marcas.

[30.] Si coniuges noluerint benedici contracto matrimonio, suspendantur a corpore Christi, et si alter voluerit et alter negauerit, negans suspendatur.

[31.] Item agni et hedi non debent portari sacerdoti ante diem Iohannis baptiste, nec porcelli aut vituli antequam fuerint nouem noctium.

[32.] Si curatus promittit orare pro mortuo ad annum, si curatus moritur infra annum, lucrata est pecunia.

Attende homo, qui te fecit, de quo te fecit, qualiter te fecit, ad quid te fecit. Deus est, qui te fecit, vt eum timeas. De terra te fecit, vt non superbias, sed te cognoscas et humilis fias. qualiter te fecit: vere ad ymaginem in natura, ad similitudinem in gracia, vt eum diligas. ad quid te fecit: vt ad finem debitum tendas, eterna queras et caduca respuas.

13. Synodalstatut om aflat och penitenser 1329.

(Jfr inledningen sid. 18.)

Tabula trunci indulgenciarum Scarensis dyocesis.

Anno domini MCCC^o XXIX° ista fuerunt per uenerabilem patrem dominum Scarensensem episcopum in synodo statuta et pia dispensacione concessa.

et primo quod in singulis dominicis diebus uel festiuis, quando fuerit oportunum, publicentur indulgencie XXXII kare-

narum omnibus elemosinam suam ad fabricam beate Marie Scaris largientibus; et quociens quis elemosinam dederit, tociens indulgenciam huiusmodi consequatur.

Itemque sacerdos curatus possit dispensare cum oppressoribus infancium ita, quod dies ieiunandos in pane et aqua in karenis, exceptis omnibus sextis feriis et quatuor temporibus, possint redimere VIII denaris diuites, Pauperes vero quatuor. Similiter vero extra karenas, Exceptis sextis feriis quatuor temporum et quadragesime et vigiliis ieiunandis in sextis feriis conuenientibus. Item adulteri et periuri diuites dabunt solidum, pauperes vero quatuor denarios. Similiter aliis detrimentis quibuscunque secrete penitendis vigiliis sanctorum et aliis diebus ieiunandis dabunt diuites solidum, pauperes vero quattuor denarios, exceptis vigiliis superiorum omnium sanctorum et parasceues; et hec omnia fiant cum dispensacione et consilio curati et condicionem persone considerantis. et sit in qualibet ecclesia truncus vel alia custodia tuta, vbi cum testimonio sacerdotis oblacio fideliter reponatur etc.

14. Biskop Brynolf II:s synodalstatuter af år 1411.

(Jfr inledningen sid. 19.)

Articuli synodales Brynulphi.¹

[1.] Primo² quod decime non vendantur³ summatim, sed sub certo modio⁴ crebrorum postquam collecte fuerint.⁵

[2.] Item nullus permittat exactores occupare granaria ecclesiarum.

[3.] Item predicent curati quolibet die dominica parochianis suis declarando⁶ que sunt precepta, que sacramenta ecclesie, que opera misericordie et que mortalia peccata.

[4.] Item obseruentur scripta⁷ Brynulphi recomende memorie.

¹ Texten afftryckt efter *Cod. Ups. B. 48*; varianterna ur *Cod. Ups. C. 574*. Omställningar af orden hafva härvid lämnats utan afseende. Rubriken i den senare handskriften: *Isti sunt articuli synodales anno d. MCDXI^o seu statuta.*

² *Primus est.* ³ *reddentur.* ⁴ *numero.* ⁵ Tillägges: *et non prius.*

⁶ Tillägges: *eis.* ⁷ *statuta.*

[5.] *Item habeantur a quolibet curato articuli synodales in scriptis*¹.

[6.] *Item restaurantur*² *predia ecclesiastica et precipue fundi presbiterales*³.

[7.] *Item nullus habeat concubinam sub pena ammissionis omnium bonorum suorum mobilium et sub pena carceris.*

[8.] *Item pena adulterancium erit ammissio omnium bonorum*⁴ *mobiliu, pena carceris et priuacio beneficii.*

[9.] *Item nullus communicet parochianum alterius sine sui curati licencia sub*⁵ *pena trium marcarum.*

[10.] *Item nullus alienet bona ecclesie sine licencia episcopi.*

[11.] *Item nullus admittat questores sine licencia episcopi.*

[12.] *Item quilibet curatus det oram tantum et ecclesia det II oras de qualibet nocte procuracionis pro restauracione domus ecclesie cathedralis Parisiis situate, quarta quando visitet episcopus excepta*⁶.

[13.] *Item quod*⁷ *qui curati fuerant per quinquennium habeant funeralia.*

[14.] *Item sint scripture ad truncos ecclesie cathedralis in qualibet parochiali ecclesia iuxta antiquam consuetudinem et curati pronuncient indulgencias scriptas ibidem et modum promerendi eas.*

[15.] *Item quilibet officialis informet in capitulis suis*⁸ *clericos sui officialatus de quolibet articulo litere indulgenciarum ad truncos et de statutis, et si ad hoc non fuerit sufficiens, faciat per alium de contracta.*

[16.] *Item cereus paschalis fiet de nouo quolibet anno.*

[17.] *Item quilibet curatus habeat clauem ad cistam et granarium ecclesie cum tutoribus.*

[18.] *Item nullus presbiter nostre dyocesis sit extra episcopatum*⁹ *per VIII dies absque nostra licencia sub pena suspensionis ab officio donec redierit, nisi legitime impeditus.*

[19.] *Item Curati habeant casus papales et episcopales in scriptis, vt sciant consulere suis*¹⁰ *penitentibus.*

[20.] *Item curati*¹¹ *intiment parochialibus*¹² *suis indulgen-*

¹ Saknas i Cod. B. 48. ² *restaurent* ³ *fundum presbiteralem.* ⁴ *Till-*
lägges: suorum. ⁵ *sub—marcarum saknas.* ⁶ Saknas i Cod. B. 48. ⁷ *quod*
saknas. ⁸ *suis saknas.* ⁹ *eam.* ¹⁰ *sibi.* ¹¹ *curati saknas.* ¹² *parochianis.*

cias que dantur visitantibus ecclesiam cathedralem et manus sibi porrigentibus adiutrices.

[21.] Item¹ clerici habeant in scriptis canones penitenciales.

[22.] Item clerici² intiment parochianis³ suis⁴ quod confessores erunt apud ecclesiam cathedralem auctoritatem habentes in casibus papalibus⁵ et⁵ episcopalibus in festo assumptionis beate⁶ Marie⁶ virginis⁶.

[23.] Item tot sint collectores pro ecclesia cathedrali quot sunt curati ad minus.

[24.] Item quilibet curatus soluat ecclesiis⁷ que⁷ debet et⁸ tenetur⁸ ante pascha.

[25.] Item quilibet curatus⁹ moneat parochianos suos ter ante festum pasche ad soluendum debita ecclesiis quod debet et tenetur ante pascha¹⁰.

[26.] Item quilibet curatus¹¹ moneat parochianos suos ter ante festum purificationis vt soluant fideliter decimas suas¹² ante Blasii.

[27.] Item conscribantur decime fideliter in festo purificationis et tradantur officialibus cum nominibus restancium et postea mittantur scripta illa episcopo ad curiam suam¹³ infra¹⁴ quindenam a festo purificationis.

[28.] Item adulteri non recipiant corpus Christi in festo pasche, nisi legitime impediti fuerint, et non sepeliantur in ecclesia¹⁵ illo anno si moriuntur.

[29.] Item minus decimantes quam vnum crebrum biwgreth ponant decimas suas simul in vnum locum et postea diuidantur per crebra Ita quod de quolibet crebro recipiat II modios ecclesia, II modios episcopus, I modium¹⁶ hospitale et I diuidant¹⁷ inter¹⁷ se¹⁷ prepositus et archidiaconus.

[30.] Item recipiatur nouum crisma omni anno infra quindenam post pascha et antiqua comburatur.

[31.] Item habeatur I crismale pro omnibus ecclesiis vnus curati.

¹ Denna paragraf saknas i C. 574. ² Saknas. ³ Saknas. ⁴ eis. ⁵ Saknas. ⁶ Saknas. ⁷ quid ecclesiis. ⁸ Saknas. ⁹ presbiter. ¹⁰ Denna paragraf saknas i C. 574. ¹¹ presbiter. ¹² Saknas. ¹³ Tillägges: sub pena carceris. ¹⁴ infra — purificationis saknas. ¹⁵ Tillägges: vel cimiterio. ¹⁶ Saknas. ¹⁷ Saknas.

- [32.] Item de trina immersione baptizandorum.
- [33.] Item moneantur usurarii et violenter hospitantes in fundis presbiteralibus et eis eorum periculum intimetur.³
- [34.] Item nullus tales sepeliat nisi sufficienti prestita satisfactione et¹ caucione de satisfaciendo² lesis³.
- [35.] Item Oretur publice omni die dominica pro animabus benefactorum et scribantur nomina eorum in missalibus⁴.
- [36.] Item nullus benedicat nuptias prius benedictas!
- [37.] Item aduertent curati quod eorum missalia sint correcta.
- [38.] Item omnes⁵ clerici⁵ veniant ad synodum prima die synodi mane⁶.
- [39.] Item nullus recipiat pignus ex parte ecclesie nisi ad certum tempus.
- [40.] Item nullus exigat pecuniam pro sacramentis nisi peracto officio.
- [41.] Item nullus portet crismale nisi fuerit infra sacros.
- [42.] Item nullus celebret cum corrupto vino.
- [43.] Item libri ecclesiarum non deportentur de ecclesia.
- [44.] Item excommunicati per episcopum excommunicentur per omnes curatos in dyocesi.
- [45.] Item quilibet curatus habeat vestimenta munda altaris et indumenta.
- [46.] Item consecrentur quolibet mense noue hostie consumptis prius consecratis.
- [47.] Item presbiter lauet corporale per se.

15. Biskop Svens stadga för Dalsland 1437.

(Jfr inledningen sid. 19.)

Statuta Swenonis dei gracia episcopi Scarensis super Daliam.

In nomine domini amen. Nos Sweno dei gracia episcopus Scarensis constare volumus, quod anno domini MCDXXXVIJ in

¹ aut. ² satisfactione. ³ Saknas. ⁴ missali. ⁵ Saknas. ⁶ Tillägges: sub pena carceris. — Härefter följa några casus papales, medan §§ 39—46 saknas (jfr inledningen sid. 19).

ebdomada pentecostes in Dalia nostra dyocesis cuni visitacionis negocia faceremus, comperimus longam fuisse a retroactis temporibus dissencionis et discordie materiam inter clerum et populos ibidem de et super iuribus, emolimentis et obuencionibus parochialibus ibidem. Tandem nos rogati et debita cum instancia requisitus tam a populo quam a clero super eodem negocio, cum deliberato consensu partis vtriusque, vnionem et concordiam plenarie fecimus per modum pactionis et statuti per vniuersam Daliam perpetuis temporibus duraturam. Quorum quidem pactionis et statuti tenor effectus sequitur et est talis.

[1.] Primo decime frugales inferuntur in horream sacerdotis et clericorum statim post messem, vbicumque locorum sic fieri potest; vbi autem sic fieri non poterit autumpnali tempore.....[?] quam cicius fieri poterit yemali tempore inferantur.

[2.] Item decima fiat de omnibus et singulis bonis lucris seu acquisitis cuiuscumque.

[3.] Item ora oblacionis clericis fideliter obseruatur, et est notandum quod vbicumque in hoc statuto ora nominatur, intelligi et interpretari debet ora ista ad valorem XII marcarum butiri vel valoris alterius equivalentis ad pondus eiusdem butiri.

[4.] Item de sepulturis mortuorum sic fiat quod pro quocumque legante sacerdote[!] I vaccam totalem seu integram sit astrictus sacerdos habere commemoracionem defuncti in singulis suis missis per annum integrum. Sed quicumque non habundauerit legare sacerdoti vaccam, sit astrictus dare IIII oras, et hoc tantum pro senibus; pro iunioribus et infantulis, scilicet omnibus illis, qui non susceperant sacramentum eucharistie, soluantur II ore tantum.

[5.] Item pro sponsalibus IIII ore.

[6.] Item pro introductionibus mulierum II ore et ad hoc altare sicut fit in Vesgocia, et tam pro totali oblacione introductis quam pro appositione altaris dentur IIII ore.

[7.] Item altaris oblacio apposicio in singulis fiat vt est laudabilis consuetudo vesgotorum.

[8.] Item pro sepultura in ecclesia dentur ecclesie III marce sed in cimiterio ecclesie nil detur.

[9.] Item Si obierit vir vel mulier habens heredes, filios vel filias, soluant XXX:a denarios ex bonis indiuisis pro quolibet

herede, ex quibus media pars cedat episcopo et altera medietas curato defuncti.

[10.] Item solvantur decime capitales, decima pars omnium bonorum defuncti, cuius decime pars vna cedat episcopo, altera et equalis sacerdoti et tertia similiter equalis ecclesie parochiali defuncti etc.

16. Synodalstatuter af biskop Sven (1436—1448).

(Jfr inledningens s. 19.)

Articuli synodales domini Swenonis episcopi Scarensis.¹

[1.] Primo quod sacrosanctum corpus dominicum conseruetur cum cautela, nec tamen nimis diu timore corosionis vermium.

[2.] Item quod pro defunctis oretur per clerum ad vnum annum integrum a die deposicionis funerum in loco misse vbi agitur pro defunctis, et eciam nominentur publice de ambone in diebus dominicis et festiuis; et sic fiet pro mediocriter benefacientibus. Pro illis autem, qui legant bona immobilia vel clenodium notabile ad ecclesiam, oretur perpetue, et scribantur eorum nomina in missali vel in alia bona sedula [!] consuenda missali.

[3.] Item docentur layci orare pater noster, aue Maria et credo in suo lingwagio.

[4.] Item multi celebrant cum corrupto vino et hoc nullatenus fiat.

[5.] Item Selecte precipiatur obseruacio jeiunii quadragesimalis sub pena, que continetur in legisterio, quia huiusmodi jeiunium a paucis jam veneratur. pena non obseruantis jeiunium est media marca pro qualibet die, in quo frangitur jeiunium.

[6.] Item clerici pronuncient de ambonibus, quod violenter hospitantes in fundis presbiterorum vel aliam violenciam facientes ibidem sint excommunicati ipso facto, cuiuscumque status vel condicionis fuerint. Eciam complices et dantes eis consilium vel fauorem, et effractores ecclesiarum similiter.

¹ Handskriftens marginalrubriker upptagas icke här.

[7.] Item clerici conscribant nomina parochianorum et numerum personarum die Blasii et quot modios quisquis asportaverit, et tradetur scriptum officialibus cum nominibus restancium sub pena III marcarum.

17. Odaterade synodalstatuter från Skara stift.

(Jfr inledningen sid. 19.)

Statuta synodalia.

[1.] Primo quod decime cuiuslibet conscribantur fideliter per curatos.

[2.] Item quod sint tres claves ad custodiam rerum ecclesiarum.

[3.] Item quod computus fiat omni anno ante festum pasche.

[4.] Item de inventariis taxandis in pecuniis et mittendis ad ecclesiam cathedralem.

[5.] Item quod misse scripte in synodalibus obseruentur et quod misse indulgenciarum habeantur cum processionibus.

[6.] Item nullus sacerdos legat vel scribat sententiam sanguinis.

[7.] Item quod curati tenentur missas pro legantibus bona ecclesiis, et quod pronunciant in facie ecclesie, quo die velint celebrare.

[8.] Item layci non impediunt bona ecclesie antequam legitime vincantur monicione premissa sub sententia excommunicationis.

[9.] Item nullus sacerdos exigit pro sacramentis pecunias nisi peracto officio et tunc non plus quam consuetudine pena[?].

[10.] Item de correctione canonum et maxime de illis, qui rapiunt verba consecrationis.

[11.] Item quilibet sacerdos habeat synodalia.

[12.] Item nullus tangat crismalia nisi fuerit infra sacros.

[13.] Item quod curati, quibus fiat iniuria, conueniant iniuraciones suas coram domino episcopo.

[14.] Item quod clerici spoliati non faciant pactum cum spoliatoribus suis, nisi scitu sui episcopi.

[15.] Item nullus sacerdos respondeat coram iudice seculari.

[16.] Item nullus infra sacros faciat omagium in preiudicium sui episcopi vel contra libertatem ecclesie.

[17.] Item nullus recipiat pignus nisi ad certum tempus pro pecuniis ecclesie, et quod elapso tempore vel termino distrahi debeat nisi redimantur.

[18.] Item nullus celebret cum corrupto vino.

[19.] Item quod de nouo consecrantur quatuor hostie in qualibet quindena ad pixides.

[20.] Item corpus Christi non leuetur per circumferencias.

[21.] Item nullus requirat consensum parochianorum ad habendam ecclesiam vel aliquod beneficium nisi prius requisito domino episcopo sub ammissione beneficii.

[22.] Item pronunciantur indulgencie XXX carenarum ad truncos ecclesie cathedralis.

[23.] Item quilibet curatus habeat bonam et mundam custodiam pro corpore Christi et crismate cum appositione cere sub pena trium marcarum.

[24.] Item quilibet curatus habeat synodale antequam recesserit de ciuitate.

[25.] Item excommunicati per episcopum excommunicentur per omnes in dyocesi.

[26.] Item quilibet curatus reparet in fundo I notabilem domum sub pena trium marcarum.

[27.] Item quilibet curatus habeat pro diuino officio munda indumenta et vestimenta altaris sub pena.

[28.] Item presbiter lauet corporale per se.

[29.] Item quilibet curatus habeat statuta prouincialia necnon synodalia et synodale sub pena trium marcarum.

[30.] Item nullus conueniat cum spoliatoribus coram iudice seculari.

18. Odaterade synodalstatuter från Skara stift.

(Jfr inledningen sid. 19.)

[1.] Deliberacione prehabita cum capitulo nostro ordinamus, quod rectores ecclesiarum dilapidantes bona ecclesiarum remoueantur nec aliter perfruantur officio, donec secundum existimacionem nostram ecclesie defraudate reddantur indemnes. Concubinarij autem sacerdotes priuati dictis beneficiis et a celebratione missarum per sex menses abstineant nec infra annum beneficiis preficiantur, et in illo anno in qualibet septimana ter legat vigilias et quolibet die VII psalmos cum letania et collecta pro peccatis. Concubine vero sacerdotum, nisi abrenunciauerint ipsis sacerdotibus, in die pasche a percepcione ipsius corporis dominici repellantur et nihilominus annum per integrum omnes sextas ferias, vigilias apostolorum omnium et beate Marie virginis, quatuor tempora illius anni peragat in pane et aqua.

[2.] Ordinamus eciam quod sacerdotes beneficiati bis dicant vigilias in qualibet VII:na et vnam missam pro defunctis, nisi festum IX lectionum hoc impediat.

[3.] Item quod cogantur mercenarij per interdictum vel eciam per querimoniam decimas soluere de seminibus, que recipiunt ab hiis pro quibus laborant, quia semina huiusmodi transeunt cum onere decimarum.

[4.] Ordinamus eciam ne quis sacerdotum presumat quartam vel VI feriam publice penitentibus relaxare neque publice penitentes sine literali testimonio officialium nostrorum aut prepositorum sacerdotum parochialium reconsiliare.

[5.] Item quod sacerdos eciam non sepeliat nostra vel officialium nostrorum licencia non obtenta.

[6.] Item Prohibemus eciam ne quis pro beneficio ecclesiastico cuiquam officialium nostrorum aut cuiuis alij quidquam dare presumat propter symoniacam heresim vitandam; et si quis aliquem cognatorum suorum aut amicorum propter huiusmodi pecuniam obtulerit ac dederit, statim id pro qua data est non consenciat sed publice contradicat; alioquin symoniacus efficitur, cum quo non potest episcopus nisi per sedem apostolicam dispensare. Si vero ipso ignorante pecunia data fuerit, cum primo hoc intellexerit, a diuinis abstineat, donec hoc personaliter nobis poterit intimare.

[7.] Item quod sacerdotes et inferiores clerici, si, quod absit, animo iniuriando per crines se inuicem traxerint aut alias percusserint sine sanguinis effusione, ecclesias suas officiare non presumant donec per omnia fuerint absoluti; aliasque irregularitatem incurrant, a qua non possunt nisi per sedem apostolicam liberari etc.

[8.] Ordinamus etiam quod rectores ecclesiarum, qui ad hoc sufficiunt, vicarios habeant, vt diuinum officium eo decencius adimpleatur.

19. Odaterade synodalstatuter, utfärdade af Skara domkapitel.

(Jfr inledningen sid. 19.)

Statutum capituli Scarensis synodale.

In nomine domini amen. Cum secundum canonicas sanctiones quilibet in sacris ordinibus constitutus seu beneficii ecclesiastici titulo insignitus ad horas canonicas cotidie teneatur, summo opere cauendum est, ne quis illis obnoxius eas in anime sue periculum aut perfunctorie dicat aut, quod deterius est, suadente dyabolo pretermittat. Nam dimittens eos ex industria tociens quociens mortaliter peccat. Ne igitur quispiam discrepet a modo legendi ecclesie cathedralis, Mandamus nos capitulum auctoritate consilii generalis sub pena suspensionis et in virtute sancte obediencie, vt verbis ipsius consilii vtimur, quatinus quilibet sacerdos per et infra dyocesim nostram Scarensem beneficiatus horas suas dicat studiose et deuote prout signatur in notulis beati Brynulphi, quas quilibet scriptas habeat sub pena premissa. Verum quia compertum est aliquos temerarios officium de beata Helena iuxta praue sue beneplacitum voluntatis, vt sic nocturnale officium valeant declinare,¹ sed volumus et mandamus ipsius officium in terciis feriis vacantibus celebrari. Quidam etiam festa trium lectionum transferunt vel anticipant contra eorum verum ordinem ecclesie cathedralis, vt sic raro vel numquam officium nocturnale dicant in anno, quorum utrumque omnino fieri prohibemus auctoritate sancti Ambrosii commoniti dicentis: Omisso eo, ad quod teneris, ingratum est spiritui sancto quidquid optuleris. Ad ulti-

¹ Här synas några ord hafva bortfallit.

mum precipimus vnumquemque copiam huius statuti scribi facere et habere et secundum ordinem ipsius horas canonicas observare sub pena arbitraria transgressoribus infligenda etc.

**20. Förteckning öfver brott, som medföra uteslutning
från nattvarden.**

(Jfr inledningen sid. 19.)

Ista pronuncientur in quadragesima in qualibet dominica.

Nullus inconfessus accedat ad perceptionem corporis domini nec ille, qui reticuit vel occultavit aliqua mortalia peccata.

Item nullus accedat, qui habet voluntatem peccandi et non conat desistere.

Item dubitans vel errans in fide catholica vel sacramento eucharistie.

Item qui statuti sunt in rancore, odio et ira.

Item nulli vsurarii et sortilegia facientes incantatores.

Item nullus qui tenet in curia vel domo sua scienter adulteros, incestuosos, fures, raptos vel alia enormia peccata facientes.

Item nullus qui eis consenciat.

Item nulli excommunicati nec qui penitentiam sibi iniunctam complere contempserint.

Item nulli extranei, tam viri quam mulieres, qui non habent bonos testes vel litteras testimoniales, non admittantur.

Item nulli raptos vel depredatores ecclesiarum, monasteriorum, monachorum, clericorum et colonorum et aliorum quorumcumque et eciam violenter hospitatores eorundem, antequam satisfaciant cum plena voluntate resistendi a rapina et violenti hospitalitate.

Item nulli occupantes bona male acquisita scienter et nolentes ea reddere.

Item nulli percucientes patrem vel matrem aut aliquam dyabolicam artem exercentes.

Quicumque in aliquo crimine de premissis constitutus corpus Christi receperit, reum et astrictum nouerit se ad penam dampnationis eterne.

Item nulli fratres vel monachi vel alii clerici potestatem habeant absoluendi raptos occupantes iniuste bona aliena, antequam satisfecerint, nec monachi vel clerici in confessionibus audeant aliquos assecurare contra aliquod articulum premissorum.

21. Anvisningar för den prästerliga tjänstgöringen.

(Jfr inledningen sid. 19 f.)

Sciendum circa textum canonis est quod VII sunt, que attenduntur in sacramento altaris, scilicet que sit causa misse, Que dicti, Quis finis, Que virtus, Quis ordo, Que racio, que vtilitas.

Causa: triplici racione a domino instituta est missa, scilicet pro honore sanctorum, pro salute viuorum et pro requie defunctorum. Missa dicitur de sanctis, qui sunt in exultacione, qui Christi vestigia sunt secuti. Alia dicitur de tempore, pro viuus, qui adhuc sunt in peregrinacione et propositis eorum. Tercia pro fidelibus defunctis, qui adhuc sunt in exspectacione exspectantes requiem.

Sacerdotes de nouo celebrantes multa indigent circumspectione, ne tam nobile et ordinatum confundunt officium, ne confundendo aliis risum et sibi grauent periculum. Et vt modum debitum et communem desiderare gestus valde compositos habere ac deuotos, Notulas de modo officii memoriter scire et bene.

Secundum vt non putent sed sciant se debitas materias habere, videlicet quod sit panis et vinum aqua mixtum. De vino celebrans sic fiat certus: Exigat a sociis vt gustent tam vinum quam aquam, si alias certificari non possit, Aut ipse presbiter, quia gustare non debet, guttulam in manum fundat et digito terat et odorem; sic certus erit. non credat ampulle signate, non colori, non socio nec dicat se esse certum; hec omnia sepe fallunt.

Sacerdos celebraturus, antequam aliquod induat, consideret calicem, vt non sit fractus, consideret vinum, vt dixi, videat oblatas. Si est vinum acetosum, dissimulet, Si acetum, non celebret nullo modo; Si nimis aquosum, abstineat, nisi certus sit vinum prevalere. Et in omni casu, si contingat dubitari vel propter acredinem vel propter aque mixturam vel propter insipiditatem

vini, consulo sacerdotem abstinere, quia in hoc sacramento nichil est sub dubio agendum, vbi certissime est dicendum: hoc est enim corpus meum Et hic est enim sanguis meus.

Tercium est, vt oblatas competenter magnas eligat, Et vinum, cum competenter habere potest, infundat. Quia hoc sacramentum debet sensibus deservire ad videndum, tangendum et gustandum, vnde requirat nobilem quantitatem, vt sensus reficiatur ex specie et intellectus ex re contenta foueatur. Et quod plus apponi debeat de vino quam de aqua, habetur in canone »perniciosus»¹ de celebracione misse, vbi eciam glossa recitat pulchram racionem, et eciam de sanguine dicit quia sub alia similitudine bibis Christi sanguinem, ne alias sit horror: titulus de »consecratione», distinctio II »panis». Aqua eciam modica infundatur per manus ipsius sacerdotis et debet fieri cum oracione »ffiat hoc» etc. Possit tamen alius infundere sacerdote vidente et annuente et oracionem dicente, sed primum melius est. Et sufficiunt tres gutte, et caueat sacerdos ne cum impetu infundat aquam et nimis cadat.

Quartum est quod presbiter canonem morosius legat quam cetera et precipue ab illo loco: »Qui pridie» etc. Tunc enim attente respirans se debet totum colligere, si prius non potuit singulis verbis intendere. Et cum dicit: »Accipite et comedite» etc. respiret et vno spiritu tracto dicat: »hoc est enim corpus meum». Et sic non miscetur alia cogitatio. Non enim videtur racionabile discontinuare formam tam breuem, tam efficacem et tam arduam, Cuius tota virtus dependet ab vltimo verbo scilicet »meum», quod in persona Christi dicitur. vnde non videlicet quod cuilibet verbo punctus imponatur, cum hoc nulla racione valeret, vt dicatur: »hoc est enim corpus meum», inter quamlibet dictionem punctuando, sed totum simul proferatur, vt dictum est. Nec debent huiusmodi verba consecracionis proferri cum aliqua haspiratione vel flatu, vt aliqui faciunt, quia flatus vel anhelitus fetidus nichil ibi operatur, sed tantum verba consecracionis prolata. Nam Christus summus sacerdos et pontifex novum testamentum instituens exemplum nobis relinquendo dixit: »Hoc quocienscunque feceritis» etc. In omni officio per nullum ewangelistarum vel doctorum legatur sic fecisse, sed tantum verba dixisse consecracionis vt... a

¹ Citationsteeknen här och längre fram tillsatta af utgifvaren.

Et cum hec verba diceret: »hoc est enim corpus meum», »hic est enim sanguis» etc., mutauit panem in carnem et vinum in sanguinem. Et extunc eandem vim contulit verbis illis imposturum, vt apostoli ceterique sacerdotes vt per illa verba conficiant et benedicant illa verbi virtute, qua verbum caro factum est et habitavit in nobis, Quia dixit et facta sunt, mandauit et creata sunt vniuersa.

Quintum est, si debent plures hostie consecrari, sacerdos in hora consecracionis vnā tantum eleuet, quam in primo deputauit ad missam, et teneat illam super alias ita quod visum ad omnes dirigat et signando et dicendo: »hoc est enim corpus meum» omnes cogitet, quas dememorat. Consulo quoque, quod canonem memoriter sciat presbiter, quia deuocius dicitur, dum visus de littera ad litteram non vagatur vel de linea ad lineam; tamen librum semper habeat, vt ad ipsum, si respuet memoria, recursus habeatur. Sed ad verba confectionis hostiam diligenter inspiciat, vt dum dicit: »hoc est enim corpus meum», plus attendat ad ordinem verborum, que legit, quam ad sensum, quem intendit. Similiter dum calicem leuat, corporale deponat et materiam vini inspiciat, dum dicit: »hic est calix» etc., quia plus mouet sensus quam intentus, et sicut hostiam mundam videt, ita etiam vinum videat et sic vtique visus materie copuletur. Quamvis enim fieret confectio etiam sub corporali vino non viso, sicut fieret de hostia tecta, tamen conficiens indiget ita videre mundum vinum, sicut hostiam mundam. Si enim benedicit calicem coopertum, putat ibi vinum esse, cum non sit; nichil enim debet ibi putare, sed omnia certissime scire. Ceterum si post eleuacionem corporis Christi nichil esset in calice, infundat omnia et procedat et de negligencia penitebit. de hiis omnibus nihil est sociis committendum, quia eorum negligencia, si preter propositum aliquid fiat.

Sextum est, dum presbiter sacramentum sumit, numquam vno haustu calicem sumat, ne forte per impetum vel accedinem tussis inopinata occurrat, que sumptum eiciat, sed bis vel ter caute sumat, et sic impedimentum non habebit. Si enim debet plures hostias sumere vt quando renouanda est hostia, illam, quam confecit, prius sumat; deinde sanguinem in calice; post hoc oblatam reseruatam vel alias que supersunt. Et quidquid debet su-

mere, quod ipse non confecit, semper prius sua sumat, quam alia; quia de suo scit et credit de aliis et nescit, et immo seruet vt dixi.

Septimum est vt paucis et paucorum nominibus se occupet in canone, nec pro aliquo perpetuo ibi recitando se astringat, sed quam diu velit, faciat, quando velit, dimittat, ne canonem de multitudine nominum proteletur et cogitacio per nominatos distrahatur. Conueniens tamen est vt pater, mater, frater, soror ibi nominentur, Et si qui pro tempore commendantur, pro quibus missa specialiter celebratur. Quamvis enim missa deuotissime sit dicenda et singula sint contemplanda vel contemplanda misteria, Est tamen modus habendus, ne protractione nimia vel acceleratione fiat homo notabilis et reputetur pro aliis, nam acceleracio signum est incurie et temporis protractio est occasio detractionis, sed medio tutissimus ibis. Ex autem affectu missa dicenda est, quelibet a quocunque, quasi tunc primum dicat et numquam amplius sit dicenda; tam magnum enim donum semper debet esse nouum et hoc fortassis est vltimum, sic sciendo digne tractabitur sacramentum. Item ante missam non lauet os aqua, nisi tantum labia exterius ore clauso, ne forte gutta aque gustum immutet. Post cenam vero totum os lauet et expurget ciborum reliquias. Item post missam caueat excreaciones, quam potest, donec comederit vel biberit, quia sepe remanet aliquid inter dentes, quod excreando posset eici etc.

* * *

Vt negligenciis circa sacramentum euenientibus sciant celebrantes occurrere, debent hoc scriptum perlegere et lectum memorie commendare.

Sacerdos si ante consecracionem corporis Christi et sanguinis Christi morte vel graui infirmitate occupetur, non oportet officium misse per alium suppleri. Si vero post consecracionem contingat, alius inceptum officium perficiat incipiens vbi ille dimisit.

Item si sacerdos meminerit se, postquam incepit consecracionem, aliquid bibisse aut comedisse, debet nihilominus perficere et sumere sacramentum et penitere postea.

Item si recordatur post inceptam consecracionem se aliquid peccatum in consciencia eciam mortale habere, peniteat corde cum proposito confitendi et satisfaciendi.

Item si meminerit se excommunicatum esse post inceptam consecracionem, habeat propositum petendi absolucionem.

Si ante consecracionem aliquid predictorum ad mentem venerit, tucius est dimittere quam perficere, nisi grauissimum scandalum timeatur.

Item si musca vel vermis ante consecracionem ceciderit vel venenum immissum fuerit, effundatur et loto calice vinum aliud infundatur. Si autem post consecracionem aliquid acciderit, debet musca vel vermis caute capi et diligenter lauari et comburi et ablucio cum cinibus (o: cineribus) pro reliquiis seruari. Venenum autem si affuerit sacramento, nullomodo seruatur, ne calix vite vertatur in mortem, sed debet diligenter in vasculo apto cum reliquiis conseruari, et ne sacramentum maneat in perfectum, loto calice de veneno aliud vinum infundatur et denuo resumens consecracionem sanguinis perficiat sacramentum.

Item Si ante consecracionem sanguinis, tamen post consecracionem corporis percipiat vinum non esse in calice vel aquam, debet statim apponere et consecrare. Si postquam dixerat verba consecracionis sanguinis percipiat quod aquam non apposuit, nichilominus procedat, licet aque apposicio est de necessitate sacramenti; debet tamen puniri, ex cuius negligencia hoc contingit. Si vero post consecracionem sanguinis, tamen ante suscepcionem corporis viderit vinum deesse, debet aquam effundere, si est, et infundere vinum cum aqua et resumere officium a verbis consecracionis sanguinis. Si autem hoc viderit post corporis sumpcionem, debet apponere altari iterum hostiam cum sanguine consecranda, quam iterum cum sanguine sumat, non obstante, si prius sumpsit aquam, que erat in calice. Quia perceptum sacramentum maioris est quam quod percepit a ieiuno.

Item si sacerdos recolit se non dixisse aliquid eorum que dicere debuit, non turbetur mente, sed procedat deuote. Sed si constat ei probabiliter, quod omisit aliquid de forma consecracionis, sicut de materia dictum est, debet resumere. Forma autem consecracionis corporis est ista: »Hoc est enim corpus meum.» Sed forma consecracionis sanguinis est ista: »hic est calix san-

guinis mei noui et eterni testamenti, misterium fidei, qui pro vobis et pro multis effunditur in remissionem peccatorum».

Item si propter frigus ceciderit hostia sacramenti de manibus sacerdotis in calicem, nichil immittetur, sed reiteretur, siue sit ante siue sit post fractionem hostie.

Item si stillauerit de sanguine super tabulam terre affixam, lingua lambetur et tabula radatur et comburatur rasura, cuius cinis cum reliquiis reseruetur et sacerdos per XL dies peniteat. Si stillauerit super lintheum altaris vna gutta, sorbeat, si potest, et per 4:or dies penitebit. Si due vel tres gutte, nouem dies penitebit. Si 4:or, XX dies penitebit et lintheum, vbi tetigerit, tribus vicibus aqua lauet minister et aqua ablucionis iuxta altare recondatur.

Item si propter ebrietatem seu voracitatem eucharistiam euomerit, per XL dies penitebit. Si infirmus vel infirmitatis causa euomerit, VII dies penitebit. Item qui non custodierit sacramentum, ita quod mus vel aliud animal comederit, per XL dies penitebit. Idem faciat, per cuius negligenciam hostie consecrate putrescunt. Item Qui perdiderit sacramentum in ecclesia vel pars eius ceciderit et inuenta non fuerit, per XL dies peniteat. Predictis autem diebus penitens debet ieiunare et a communione abstinere.

Qui autem perfundit calicem, dum misse solempnitas celebratur, tres quadragenas cum pane et aqua peniteat; pensatis tamen condicionibus persone addere vel minuere potest superior de penitencia predicta.

Sic cum omnibus est obseruandum, quod vbicumque manent species panis, ibi est sacramentum et inmo summa reuerencia seruandum vel obseruandum, et illa, in quibus inueniuntur, sunt comburenda et in sacrario recondenda.

Quod autem huic tabule vel notato de corpore Christi iuris extracte ad directionem nouellorum sacerdotum in singulis articulis non sint annexa loca vel capitula canonis, pretermisum est causa breuitatis.

Item illud notandum quod si vinum congelatum in calice sit vel fuerit, debet tam diu ibi exalare sacerdos, donec glacies soluatur, quod si solui sic nequiuert, adibit ignem.

Item si e naso sacerdotis gutta sanguinis exierit vel nausea superuenerit, recipiatur in aliquo vasculo, ne sancta contaminentur, et t. . .sto naso vel ore abluto reincipiat sub silencio vbi dimisit.

Et nota quod melius est missam celebrare de die quam alias de ce. misse et c. ti. quod habetur in glosa c. »te referente».

IV. Aktstycken rörande Linköpings stift.

22. Biskop Karls stadga för Gotland af år 1329.

(Jfr inledningen sid. 21.)

Karolus diuina miseracione episcopus Lyncopensis dilectis in Christo filiis prepositis, clero, senioribus totique communitati terre Gotlandie sinceram in domino dilectionem cum salute. Cum in terra Gotlandie anno domini M^oCCC^oXX^oIX^o racione visitacionis transitum fecerimus, inuenimus vos super quibus[!] casibus et articulis litigasse, vnde nobis humiliter supplicuistis predictos articulos per nostrum examen ad pacem et concordiam reformari. Ideoque nos vestris precibus inclinati articulos ex consensu vtriusque partis ad concordiam duximus in hunc modum.

[1.] Primo quidem per totam terram Gotlandie super thesaurum ecclesiarum vnam clauem curati ipsarum cum parochianis optinebunt. Et si illi, qui claues habent, inter se de aliqua re contenderint, plurium sententia obtinebit.

[2.] Item campanarij ecclesiarum et uxores eorum sub districtu laicorum permanebunt, liberi tamen a taliis et exactionibus quibuscunque; si vero plures in familia habuerint, ipsi taliis et exactionibus subiacebunt. hoc idem, videlicet quod duo sint liberi de sacerdotum familia, est censendum, qui et ipsi sub districtu sint et iudicio laicali.

[3.] Item Si domus in fundo ecclesie necessarie fuerint construende, siquidem fuerint edificia lapidea, sacerdotes ad hoc nihil addere sunt astricti; Si vero lignea, expensas solummodo pro carpentariis sustinebunt. Si autem domus tegende fuerint, pro parte media vel pro toto sacerdotes dare debent tectoribus

vnam cenam, Sed cum reparaciones speciales fuerint, de pecunia ecclesie tantum fiant.

[4.] Item domus et curie sacerdotum quoad effractiones et violencias ibi factas eisdem gaudebunt legibus et patrie consuetudinibus, quibus domus et curie laicorum, hoc addito quod qui ibi violencias committunt, excommunicacionis incurrunt sententiam ipso facto. Sententiam vero huiusmodi incurrens leso dabit III marchas, domino episcopo vel suo officiali eciam tres. Pro sententia autem, quam incurrit, tres marchas similiter emendabit.

[5.] Item in causis ecclesiarum et clericorum laici possunt et debent preterquam in criminibus, cum criminaliter agitur, testimonium perhibere eciam[?] econuerso.

[6.] Item declaramus quod nullomodo ad laicos de prepositis prouocetur, cum non possit laicus, que forum ecclesie pertinent, esse iudex.

[7.] Item non possunt sententias aliquas in ecclesiis proferre, et quas protulerint, sint irritae ipso iure.

[8.] Item forte contra aliquem prepositum ad duos prepositos fuerint, prouocetur causa illa Rumis et non alibi audietur, et hoc citato per prepositum, a quo prouocatum fuerat, per tres septimanas ante prefixum sibi terminum innotescat. Partes vero possunt quos voluerint pro sui adiutorio libere aduocare.

[9.] Item Si predia collata fuerint ecclesiis in voluntate ultima defunctorum, hoc fiat de decima parte capitalis porcionis. Et siquidem sub eo modo collata fuerint, ut ex hoc memoria pro anima defuncti in perpetuum celebretur, tale predium non potest redimi ab heredibus defuncti vel eciam reuocari; et hoc fieri debet sub testimonio duorum qui habent proprias mansiones. Si vero nulla tali condicione expressa conferantur, possunt redimi per heredes; verum quia res transit cum onere suo, huiusmodi predia ecclesiis sint collata, solitis taliis et exactionibus subiacebunt.

[10.] Quicumque oblaciones fieri prohibuerit, si inter parochianos et sacerdotem discordia oriatur, excommunicacionis sententiam ipso facto incurrit, cum cedat in graue dispendium ecclesiastice libertatis.

[11.] Item quicumque excommunicatus a prepositis communicauerit in crimine, criminosus vel [qui] eos contra iura fouerit simili sit sententia inuolutus.

[12.] Item prepositi nostri vna solummodo littera citare teneantur, Ita quod terminus citacionis ad tres septimanas a data littera statuatur. Et infra octo dies a data citacionis littera debet legi, ad quem si tunc circa meridiem non venerit, contumax reputetur. Cum vero quisdam dare vel exhibere debuerit iuramentum, in meridie cum suis compurgatoribus venire debebit, quod si tunc non venerit, habebitur pro victo. Si autem prepositus vel aliquis alius ex sua parte ante idem tempus non venerit, sit a iuramento totaliter absolutus. Et hoc faciat cum testimonio discretorum.

[13.] Item vbicunque in terra Gotlandie racione alicuius sancti aut reliquiorum fuerint staciones, sacerdos ex omnibus obuientibus a vespera in vesperam ipsius festi partem terciam subleuauit, si non aliter inter aliquos fuerit diffinitum; huiusmodi pacta perpetuo firma erint. truncis quibuscunque pro fabrica ecclesie parochiani recipiant sicut antiquitus est consuetum.

In cuius euidentiam firmiorem sigillum nostrum p.... [slutorden utlämnade].

23. Prästaeden från Linköpings stift.

(Jfr inledningen sid. 23.)

Juramentum sacerdotale.

Vis presbiteri gradum in nomine domini accipere? — Volo.

Vis in eodem gradu quantum potes et preuales et intelligis secundum canonum sanctiones iugiter manere? — Volo.

Vis episcopo tuo, ad cuius parochiam ordinandus es, obediens et consenciens esse secundum iusticiam et ministerium tuum? *Hec responsio.* Et hoc ego deo et sanctis eius ita in presenti promitto prout scio et adimplere valeo; ita me deus adiuuet et sancti eius.

24. Förteckning på bannlysningsfall enligt beslut af stiftssynoder.

(Jfr inledningen sid. 23.)

Sequentur Casus secundum Statuta synodalia.

Primo Sacerdotes et clerici non exerceant usuras uel negociaciones prohibitas per se uel per alios sub pena excommunicacionis.

Item Clerici in sacris ordinibus constituti Procuratores villarum aut Jurisdictiones seculares sub aliquibus secularibus non suscipiant uel exerceant sub pena a jure statuta.

Item Si eliminati uel excommunicati defuncti in ecclesias uel Cimiterio sunt sepulti uel in futurum sepeliantur, sacerdos huiusmodi ecclesie Episcopo uel Capitulo hoc denunciaret sub pena excommunicacionis.

Item sub excommunicacionis sententia monicione premissa lata in contrafacientes percipitur, ne quis secularis uel religiosus Sacerdos homicidas seu alios quoscumque uel per nos uel per alios a nobis jurisdictionem habentes publice et nominatim eliminatos siue excommunicatos uel interdictos sine auctoritate nostra uel Capituli nostri in ecclesiam introducant.

Item Sacerdotes nouiter promoti layce persone homagium facientes aut cotidiano seruicio se iungentes sine licencia Episcopi, exceptis rege et regina, canonica monicione premissa ab officio sunt suspensi. Et si durante illa suspensione dampnabiliter se ingesserint diuinis, irregularitatis laqueo se inuoluant, a quo non poterint nisi per sedem apostolicam liberari.

Sciant insuper Sacerdotes Curati quod a nullo casu excommunicacionis preter in mortis articulo habeant¹ absoluendi. Et istos casus prescriptos tenentur habere et bene scire omnes prepositi et ecclesiarum curati.

¹ *potestatem* bör tilläggas.

V. Aktstycken rörande Strengnäs stift.

25. Odaterade statuter för Strengnäs stift ur en handskrift från medlet af 14:de årh.

(Jfr inledningen sid. 23 samt 6—7.)

[1.] Baptismus honorabiliter et caute celebretur cum aperta distinctione uerborum, in quibus consistit salus baptizati, que talis est: Petre uel Johannes, ego baptizo te in nomine patris et filij et spiritus sancti. amen. Que uerba dicantur ab eo, qui baptizandum inmergit, et dum inmergit, caueatur paruulum baptizandi. non inmergatur capud pueri in aquam.

[2.] Item doceant presbiteri uiros ac mulieres formam et uerba baptismi in propria lingua uulgari, quibus ualeant in necessitate infantes baptizare eciam parentes, si alius defuerit. Et si sacerdos omnia rite facta et dicta inuenerit, faciat puero ea, que solent fieri post immersionem. Si autem inuenerit uel dubitauerit puerum non esse baptizatum rite, baptizat eum sub hac forma: N. Si tu es baptizatus, non te rebaptizo, sed si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine p. et f. et s. s. Amen.

[3.] Item presbiteri doceant, quod si pater uel mater infantem suum in necessitate baptizauerit, non propter hoc dimittant, quin se habeant ut coniuges sicut ante.

[4.] Item si capud nascentis aperiat uel timeatur de morte infantis antequam perfecte nascatur, infundat, qui aderit, aquam super capud infantis nascentis¹ dicens: infans, ego te baptizo in nomine p. et f. et s. s. amen.

[5.] Precipimus ut sacerdotes iubeant fontes, quibus aliqui in necessitate baptizantur, deferri ad piscinam ecclesie.

[6.] Si mulier mortua fuerit in partu, non ei denegetur aliqua christianitatis, ^{scilicet} ~~sed~~ in² ecclesiam deferretur et in cymiterio tumuletur, nisi aliud canonicum obstiterit, quia penam non debemus ei uertere in culpam.

¹ Mscr. *nacentis*.

² Mscr. *in två gånger*.

[7.] Item ad eleuandum puerum de sacro fonte, si fuerit masculus, duo uiri et una mulier, et si fuerit femina, due femine et unus uir tantum sufficiant, nisi compatres et commatres sint in sacris ordinibus constituti uel regulari professione ligati, uel nisi compatres et commatres sint consanguinei baptizandi a iure prohibito; tunc tollerari potest dictum numerum ipsorum compatrum uel commatrum excedi.

[8.] Inhibemus districte, ne aliquis religiosus admittetur ad eleuandum puerum de sacro fonte.

[9.] Parentes et patrini filios doceant oracionem dominicam et symbolum apostolorum cum salutacione beate Marie uirginis, et exortentur eos sepius pie et iuste uiuere.

[10.] Fontes sub cooper^{to}~~antur~~ modo consueto et custodiantur propter immundicias et sortilegia.

[11.] Crisma et oleum sacrum infirmorum in ampullis propriis et metellinis custodiantur et sub clauē, et ampulle certis signis distinguantur, et desuper diligenter obstruantur cooper^{to}~~antur~~. Si autem oportuerit crismati uel oleo sancto aliud oleum apponi, caute et diligenter misceatur.

[12.] Moneant presbiteri parentes baptizatorum nondum confirmatorum, ut eos ieiunos et confessos adducant ad episcopum, qui solus potest confirmare. Adducant autem septennes pueros uel maioris etatis, quibus abscinduntur capilli contra frontem dependentes et frontes diligenter lauentur et habeat faciolas siue bendellas de spissa tela et non de tenui peplo, que sint sine nodo inter medio, que habeant latitudinem trium digitorum et longitudinem duorum pedum et dimidii, et sint munda et alba. Offerantur autem pueri episcopo ab eis, qui curam habent eorum, qui melius nouerint, quod non fuerunt alias confirmati, et parentes moneantur quod pueros confirmatos adducant ad ecclesiam tercia die, ut presbiteri lauent frontes eorum et comburent bendellas eorum et aquam locionis. Si autem ad ecclesiam propter locorum distanciam tercia die uenire non poterint, dispensatiue promittimus ut compater seu commater confirmati frontem eius lauent et aquam locionis in ignem mittent.

[13.] Adulti autem siue XII annorum et amplius confiteantur suis sacerdotibus, antequam confirmentur. diligenter autem doceantur a presbiteris confirmandi, ut dictum est, preparant se

ante diem confirmationis et quod nullus audeat se ingerere, qui fuerit alias confirmatus. parentes autem paruulorum iam confirmatorum sepe reducant eos ad memoriam, a quo et ubi confirmati fuerint. doceant autem sacerdotes, quod episcopus in confirmatione confirmandorum potest mutare nomina. nullus eciam ad ordines uel ad primam tonsuram audeat procedere nisi fuerit confirmatus. Moneantur autem confirmandi, ut prime oracioni intersint tam tempestiue ueniendo et exspectando usque ad ultimam oracionem, que dicitur super confirmatos.

[14.] Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discrecionis peruenerit, omnia solus sua confiteatur peccata saltim semel in anno suo proprio sacerdoti. iniunctam sibi penitenciam studeat pro uiribus adimplere, non obstante quod aliquibus a nobis concessum est confessionem audire et absoluere penitentes. suscipiant autem ad minus reuerenter ad pascha eucaristie sacramentum, nisi forte de consilio sacerdotis proprii ob aliquam rationabilem causam ad tempus duxerit abstinendum. alioquin et uiuens ab ingressu ecclesie coherceatur et moriens ecclesiastica careat sepultura. Vnde hoc salutare statutum frequenter in ecclesiis publicetur nec quisquam ex ignorancie cecitate excusacionis uelamen assumat.

[15.] Siquis uoluerit iusta de causa alieno sacerdoti confiteri peccata, licenciam prius postulat et optineat a proprio sacerdote, Cum aliter ipsum absoluere ille non possit.

[16.] Sacerdos autem sit discretus et cautus. more periti medici semper infundat et oleum uulneribus sauciati, diligenter inquirens peccatoris circumstancias et peccati, per quas prudenter intelligat, quale illi prebere debeat auxilium et cuiusmodi adhibere remedium, diuersis exprimentis utendo ad curandum egrotum. ita tamen interroget uel inquiret sacerdos, ne confitens nouum modum peccandi concipiat uel discat per interrogacionem sacerdotis, quem antea ignorauit.

[17.] Caueant autem omnino ne uerbo aut signo uel quouis modo prodant aliquatenus peccatorem. Sed si forte prudenciori consilio indigerit, illud absque oppressione caute requirat. quoniam qui peccatum in penitenciali iudicio sibi detectum reuelare presumserit, non solum a sacerdotali officio deponendum dicerni-

mus, uerum eciam ad agendam perpetuo penitenciam in artum monasterium detrudendum.

[18.] Doceant insuper sacerdotes subditos suos pro grauioribus peccatis et manifestis notoriis, utputa sacrilegiis, sortilegiis, incendiis, periuriis, ueneficiis, incestibus et rapinis,¹ homicidiis et maxime uoluntariis secundum qualitatem culpe habita consideratione sexus, etatis et officii militaris, quandoque publicam et sollempnem esse agendam penitenciam; que publica et sollempnis penitencia tante dignitatis et tam sacramentalis est, quod non habet potestatem simplex sacerdos nisi in articulo necessitatis huiusmodi penitentibus manum imponendi.

[19.] Sciant sacerdotes parochiales se posse absoluere parochianos suos de quolibet peccato mortis articulo; precipimus tamen ipsis ut in statu de publicis grauibus peccatis et enormibus, de quibus eos non potest alias absoluere, absolutis iniungant quod si eos conualescere contigerit, suos superiores adeant, qui alias de talibus peccatis consueuerint absoluere, Recepturi ab eis et facturi quod superiores duxerant eis iniungendum.

[20.] Ad audiendam confessionem communiorem locum in ecclesia sibi eligant sacerdotes, ut uideri possint ab hominibus, et in locis abditis aut extra ecclesiam nullus recipiat confessiones, nisi in necessitate uel infirmitate. In atrio tamen et non extra ex rationabili causa et iusta recipi possunt confessores.

[21.] In confessione sacerdos habeat uultum humilem et oculos ad terram dimissos, ne faciem conspiciat confitentis, maxime mulieris, causa debite honestatis. compacienter audiat, que dixit confitens, in spiritu bonitatis sit et persuadet pro posse suo modum omnibus, ut integre et distincte confiteantur peccatum suum cum circumstantiis peccatum suum aggrauantibus, et que per se fecerint, ut sacer locus, sacer ordo, impetus luxurie et aliqua que nominatur in hoc versu: Quis, quid, ubi, per quos, quotiens, cur, quomodo, quando.

[22.] Item moneant sacerdotes subditos suos frequenter et eis penitenciam iniungant et sepe ueniant ad confessionem, et antequam veniant, diligenter scrutantur, et peccata sua apud se rememorant solícite; cum dolore et simplici uultu ueniant ad confessionem cum timore quasi ad dei iudicium.

¹ Mscr. *rapinis*, men rättadt till *rapacibus*.

[23.] Sacerdotes dei ministri circa confessiones audiendas et penitenciam iniungendam maximam habeant diligenciam.

[24.] Item non sedeant sacerdotes ad confessiones ante solis ortum nec post solis occasum, nisi in magna necessitate.

[25.] Sacerdotes moneant subditos, ut in humili habitu et oculis in terram defixis confiteantur.

[26.] Nullus sacerdos mulierem, que sit sola in ecclesia, audeat confitentem, sed aspectu honeste honestatis.

[27.] Item sacerdos non audeat confessiones mulierum, cum quibus peccauerit, non consociorum uel fatorum peccati sui, sed mittat eos ad honestos confessores.

[28.] Item sacerdotes interrogent confitentes de consuetis peccatis singillatim, de inusitatis autem non singillatim, sed per talia ^{ere} omnia inquirent, ex quibus confitens reus peccati possit intelligi, quid dicatur, et intelligens confiteatur. Si autem reus non fuerit, non temptetur.

[29.] In dubiis semper confessores consolent episcopum vel sapientes uiros, quorum consilio penitentem absoluant uel ad alium mittent.

[30.] Item presbiteri parochianos suos moneant, ut a festo purificationis beate uirginis omnes a quatuordecim annos et supra ueniant ad confessionem¹ floridos seu ramos palmarum; et qui in hoc negligentes fuerint, per octauas pasche a carnibus et lacticineis abstineant, sicut in quadragesima.

[31.] Item caueant sacerdotes, si confitentes indicauerint eis nomina eorum, cum quibus peccauerunt, ne ullatenus reuelent, sed secretum hoc teneant, sicut confitentis peccatum; nisi reuelauerint ex licencia confitentis tali persone, que prodesse possit et non obesse.

[32.] Item nullus sacerdos uocet monachum ad audiendam confessionem, penitenciam iniungendam uel alia sacramenta parochianis ministranda, neque aliquem rectorem, nisi de nostra licencia uel nostri prepositi.

[33.] Item statuimus et iniungimus uniuersis presbiteris parochialibus et omnibus aliis, quos penitenciariorum constituimus aut qui confessiones audiunt in Strengenensi dyocesi, ne, dum sedeant ad audiendas confessiones, inmiscant scienter uerba fa-

¹ Ordet ante här bortfallet.

bulacionis uel inpertinencia ad peccata confitentis; et primo confessionis cuiuslibet persone, priusquam confitens incipiat confiteri, percipiant ipsi confessores confitentibus, ne aliena peccata uerbo, facto, uel signo uel nutu aut circumstanciis quibuscunque dicant uel proferant uel reuelant et inhi-beant confitentibus, ne in-pertinenciam dicant in confessione, nec confessor ei aures prebeat, sed talia dicentem reprehendat et castigat.

[34.] Item uolumus quod aliqui, qui penitencie curam gerunt in maioribus peccatis nobis reseruatis, si sint manifesta, absoluendi non habeant potestatem, nec uolumus eciam, quod possunt absolvere aut generaliter excommunicatos, suspensos aut interdictos auctoritate nostra uel curie prepositi nostre nec eciam sortilegia committentes contra sacramenta ecclesie, sed tales remittant ad nos absoluendos.

[35.] Item uolumus et precipimus, quod omnes illi, qui periurium committunt in preiudicium alterius, siue tactis sanctis siue tacite siue expresse factum fuerit iuramentum, nobis absoluendi mittantur. horum enim absolucionem nobis specialiter reseruamus nec eciam eos a quoquam absolui uolumus absque nostro speciali mandato.

[36.] Item sacerdotes confiteantur de mortalibus peccatis quociens necesse fuerit nobis uel eis, qui in suis preposituris deputati erunt a nobis aut a prepositis uel officialibus nostris ad confessiones eorum audiendas; et sciant quod ab aliis absolui non possunt.

[37.] Confessores assignati ad audiendas confessiones sacerdotum nomina toto anno non confitentium sacerdotum nobis rescribant.

[38.] Item precipimus quod sacerdotes nomina illorum, qui in anno semel ad minus eis confessi non fuerint aut eucaristiam non acceperint, nobis mittant in scriptis, nisi de consilio eorum duxerint abstinendum.

[39.] Item usurpentem[!] rei aliene furto, rapina, fraude, inuencione, iniusta uexacione, falsa testificacione et usura iniungant sacerdotes restitutiones fieri eis, quos confitentes de huiusmodi peccatis predictis dampnificauerint, uel heredibus eorum uel ea conuerti in pios usus de sui consilio[!] sacerdotis, Si principales persone non apparuerint, quibus fieri potest restitucio; et

sibi caueant sacerdotes, ne aliquibus iniungant penitencias, scilicet missarum, elemosinarum et huiusmodi, priusquam restituerint quod male extorserunt. non enim dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Qui vero facultatem restituendi non habent, promittere debent se restituros, cum facultatem habuerint, ipsis creditoribus uel eorum heredibus uel saltem pauperibus per consilium sui sacerdotis, si non appareat, cui restitui possit, uel aliter non absoluantur.

[40.] Item non nomine restitutionis ecclesias uel capellas uel cenobia construant uel alias elemosinas uel legata uel testamenta faciant, sed unde plena possit fieri restitucio assignent.

[41.] Sacerdotes reseruent maiora peccata maioribus, quibus commisimus uices nostras in confessionibus audiendis, sicut sacrilegia, homicidia, sortilegia, incendia, peccata contra naturam, stuprum uirginum, iniectiones manuum in parentes, oppressiones paruulorum et consimilia manifesta peccata, que ecclesiam manifeste scandalizant. talium enim absolutio ad nos spectat.

[42.] Audita confessione semper,¹ si uelit abstinere ab omni mortali peccato; aliter eum non absoluat. non iniungat ei penitenciam, non inde confidet, sed moneat eum, ut interim agat quidquid boni possit, ut deus cor eius illustret ad penitenciam.

[43.] Item moneant frequenter sacerdotes subditos suos, ut proprio sacerdoti suo debet quilibet fidelis omnia peccata sua integraliter confiteri. non debet diuidere confessionem suam, uidelicet unam partem peccatorum uni confitendo et aliam alio, nisi de licencia sacerdotis iuxta moderacionem consilii generalis.

[44.] Item qui procul ad nundinas uel peregre proficiscuntur, licenciam a suo sacerdote accipiant sumendi sacramenta in uia, si necesse fuerit, et eis non deneget sacerdos, sed ipsos fauorabiliter instruat et informet.

[45.] Sacerdos in uestibus mundis sacerdotalibus et benedictis accedat ad missam celebrandam²

¹ Ordet *interroget* eller dyl. här bortfallet.

² Handskriften oafslutad; texten afbrytes midt på sidan.

26. Ordning för biskopsvisitationer.

(Jfr inledningen sid. 23.)

1480.¹*Officium Visitacionis per Episcopum fiet hoc modo.*

In ecclesia Primo habeatur missa solempniter coram ipso Episcopo, presente populo. Qua finita Et eciam cantato »Sub tuum presidium» cum collectis consuetis et custodito sacramento Accedat habiturus sermonem seu pronunciaturus verbum dei et petat humiliter ab episcopo benedictionem, Qui in huiusmodi sermone inter cetera tangat ea, que ad ecclesie sacramenta pertinent observanda, De confessionibus² propriis sacerdotibus faciendis, De penitentiis iniunctis fideliter et effectualiter persoluendis, De decimis et oblacionibus faciendis et alia de consensu domini Episcopi, que ad salutem pertinent animarum. Vt queritur de officio ordinarii c. Inter cetera Et in capitulo Romana c. ti. li. VI.³ Afinito autem sermone pronuncientur articuli in vlgari, que concernunt officium confirmacionis. Interim quod hii articuli pronunciantur, induat se episcopus superpelliceo, Stola, Cappa et Mitra episcopali et incedat ad medium altaris Et ministri preparent se de libro et baculo pastorali Et Crismate, quo inungantur parvuli confirmandi. Expeditis autem articulis iungantur benedictiones super confirmandos.

Effacta autem confirmacione, benedictionibus lectis et data licencia eatur ad placitandum in stubella Campanarii, Episcopo se locante in prima sede et cancellario in sua sede cum suo registro ad conscribendum et redigendum in eo acta, Preposito foraneo et ceteris clericis circumsedentibus Et populo circumsedente et circumstante.

Primo inquiretur de vita et honestate Curati.

Item de mutua conuersacione habita cum sua parochia.

Item de mutua dilectione inter se habita et habenda.

¹ Detta årtal tillagdt med annan, betydligt senare hand.

² Orden *De confessionibus* liksom åtskilliga ord här och där längre fram understrukna med annat bläck; dessa kursiveringar återgifvas här icko.

³ Orden *li. VI* tillagda i marginalen.

Item de diuino cultu, Celebracione missarum et administratione sacramentorum videlicet baptismi,¹ Eucharistie, matrimonii etc. De confessionibus audiendis, Item de infirmis visitandis, inungendis et communicandis, Et an talia per curatum rite et debite peragantur. Hec in parte habentur in c. Romana § Sane de cen. li. VI.

Item de sermonibus habitis.

Item de cohortacione seu exposicione ewangelii dominicalis factis; Que si non sunt facta, est pena III marcarum.

Item de Pater noster, Aue Maria et Credo ac confessione generali in wlgari lectis, Que si omissa fuerint, eciam est pena III marcarum.

Item de decimis et nominibus inferencium decimas et quota mensure fideliter conscribendis; Et qui hoc omiserit,² pena eius³ est III marcarum. Sed tamen pro primo non minus rigide pena huiusmodi extorqueatur.

Cetera querantur de vita curatorum, que videntur salubriter expedire et principaliter de inducendis parochianis pro testamento legando ecclesie Cathedrali.

Item de nominibus defunctorum testamenta legancium siue ecclesie Cathedrali siue ecclesie parochiali persepius recitandis.

Item de casibus matrimonialibus diligenter inquirendis, quia sepius prohibiti solempnizantur propter ignoranciam curatorum.

Item quod clandestine desponsaciones non fiant in priuatis bibicionibus, sed sponsalia fiant curato presente et cum verbis debitis, siue sint sponsalia de presenti siue de futuro.

Item a populo queratur, quo amore suos diligunt curatos; Et si per omnia bono amore, Deo gracias.

Item quomodo faciunt decimas et oblaciones fideliter et deuote, non solum de seminibus, verum eciam de piscatura et de aliis bene acquisitis.

Item queratur de structura ecclesiarum et cimiteriorum.

Item de structura in domibus curatorum et campanistarum. Et qui in iam dictis culpabiles fuerint, puniantur pena III marcarum.

¹ Ordet *baptismi* tillagdt i marginalen.

² Ursprungligen skrifvet *omiserit*, men rättadt af samma hand till *omiserit*.

³ Ursprungligen skrifvet *eciam*, men rättadt af samma hand till *eius*.

Item inquiretur diligenter de litteris Inuentariorum apud Curatos.

Item omnia predia ecclesie et eciam fundi presbiterales conscripta sint vel conscribantur fideliter in missali; et quod omni anno recitetur in presencia episcopi vel saltem prepositi foranei, ne iniuste aliquid usurpetur vel propter negligenciam curati aliquid alienetur.

Item de decimis et oblacionibus violenter, negligenter vel furtim subtractis.

Item inquiretur diligenter de hiis, que fidem nostram catholicam concernunt, videlicet de excommunicatis, interdictis, hereticis, scismaticis, vsurariis, incantatoribus, sortilegis et aliis, qui faciunt contra fidem, quod rustici tales reuelent, alias peccant mortaliter.

Item inquiretur de periuris manifestis, adulteris et incestuosis.

Item de simplici fornicacione solutorum, et tales per prepositos puniantur.

Item inquiretur de hiis, qui propter pigriciam ecclesiam non frequentant vel finem misse non exspectant, et qui festa non servant nec ieiunia.

Item an aliqui sine consilio vel scitu sui curati per annum steterunt sine communione vel non sunt confessi.

Item¹ desponsati ante banna condormierunt et an aliquis tenet concubinam in domo tamquam uxorem.

Item an aliquis iniesit manus violentas in presbiteros vel personas sacras vel parentes.

Item an quis dicat simplicem fornicacionem non esse peccatum mortale, Infernum non esse, animam cum corpore corrumpi vel extingui.

Item de domi baptizatis inquiretur forma et publicetur manifeste forma per dominum episcopum, vt nescientes discant et sciant, Et dum caput apparet ex utero, infans potest baptizari, secus de pede vel manu.

Item idem potest esse compater in confirmacione, qui fuit in baptismo.

Item prohibeatur pluralitas patrinorum; Nam sufficiunt duo et pocius consanguinei.

¹ Ordet an synes hafva bortfallit.

Item in casibus enormibus layci recurrant ad ecclesiam cathedralem; tempore tamen necessitatis vel mortis a curatis possunt absolui.

Item summe prohibeatur quod nulli contrahant per verba de presenti, donec sint ante foras ecclesie.

Item exhortentur rustici quod sint benivoli ad subueniendum fabricae ecclesie cathedralis in testamentis et elemosinis.

Item corpus Christi habeatur in reuerencia eciam cum portatur ad infirmos.

Item excommunicati stantes in excommunicatione per annum incantentur quod potest procedi contra tamquam hereticos.

Item scrutetur diligenter dominus episcopus de curatis fornicariis, ymmo adiuret ipse prepositos et alios de veritate dicenda.

Item principaliter et occulte dominus Episcopus per se, aliis exclusis de sacristia et ignorantibus, ne peccantes auizentur, experiat pixidem et videat quod munde et sancte seruetur corpus Christi, ne hostia sit putrida vel vermibus rosa vel prouocans ad vomitum. Et similiter de viatico, et omni mense noua hostia consecretur.

Item de crismalibus et Clenodiis ecclesie, Calicibus, reliquiariis, libris et aliis.

Item de corporalibus et aliis linteaminibus tam altarium quam sacerdotum sacris sordidis inveteratis ymmo vilioribus mensalibus communibus.

Item de superpellicibus ruptis et maculosis.

Item circa an....as[?] ecclesiarum prouideat episcopus, quod similis fiat inquisicio.

Item fiat diligens inquisicio circa tutores ecclesiarum; aliquando concordant cum curato in malo, ergo computus exquisitus, eciam si necesse sit parochianis audientibus, vbi timetur vel fama est de infidelitate.

Item examinetur an singula altaria sint consecrata et de altaribus portatilibus seu lapidibus, vbi altaria non sunt consecrata vel vbi sunt mota vel vbi sigillum est ammotum, quia tunc statim altare est prophanatum.

Item prouideat dominus episcopus ne ffamiliares sui faciant insolencias in curiis sacerdotum, ne extorqueant munera vel recipiant nec inquietent familiam curatorum.

Item per se videat episcopus ad stabula interrogando qualiter ordium et fenum iuste dispensetur. Consideret eciam qui sint et quot in comitina sua, mandando officialibus suis quod fideliter agant et sibi absque dissimulatione et quouis pacto informant delinquentes.

In dioecesi Stregni. cum haec observata, tum Tractatus Magistri Joh. Gerson Cancellarii Parisiensis de visitatione praelatorum diligenter inspectus et practicatus deprehendit circa 1480.¹

¹ Slutstycket skrivet med annan hand fr. omkr. 1700.

Pris i bokhandeln 2 kr.

